

T.C.
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

DIŞA AÇIKLIĞIN REKABET GÜCÜ ÜZERİNE ETKİLERİ
(EFFECTS OF OPENNESS ON COMPETITIVENESS)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Hasibe Nüget KEYİF

Danışman

Prof. Dr. Mehmet DURKAYA

GİRESUN

Haziran, 2019

GİRESUN

Haziran, 2019

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 11. 06. 2019 tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Hasibe Nüget KEYİF'in "Dışa Açıklığın Rekabet Gücü Üzerine Etkileri" başlıklı tezini incelemiş olup aday 27. 06. 2019 tarihinde, saat 15:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)	Prof. Dr. Mehmet DURKAYA	M. Durkaya
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Adem KULAÇ	A. Kulaç
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Nadide HÜSNÜOĞLU	N. Hüsnoğlu

ONAY

...../...../2019

Prof. Dr. Güven ÖZDEM

Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Dışa Açıklığın Rekabet Gücü Üzerine Etkileri**” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

24/07/2019

Hasibe Nüget KEYİF

ÖNSÖZ

Çalışmanın amacı ülkeler açısından dışa açıklık ve rekabet gücü arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Bu çerçevede ülkelerin dışa açıklık oranları, küresel rekabet gücü değerleri ve gelişmişlik düzeyleri ele alınarak Türkiye ve dünya ekonomileri yönünden karşılaştırmalar yapılmıştır.

Çalışmanın konusunun belirlenmesinde beni yönlendiren ve hazırlanmasında yardım ve desteklerini esirgemeyen danışmanım değerli hocam Prof. Dr. Mehmet DURKAYA'ya ve desteklerini esirgemeyen kıymetli aileme teşekkür etmeyi borç bilirim.

Hasibe Nüget KEYİF

Giresun, 2019

ÖZET

Ülkeler arasında bütünleşmeyi sağlayan dışa açıklık dış ticaretin serbestleşmesi ve genişlemesine neden olmaktadır. Ülkelerin uluslararası piyasalardaki konumunu belirleyen dışa açıklık, ekonomik büyüme, istihdam, verimlilik, altyapı, makroekonomik ortam, teknoloji, sermaye hareketleri ve piyasa büyüklüğü gibi farklı yönlerden ekonomilerin rekabet gücü üzerinde etkilidir. Dışa açıklığın ekonomilerin gelişmişlik düzeylerine göre farklı sonuçlar ortaya çıkarması bu süreçte belirgin bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda dış ticaret, ülkeler arasındaki etkileşimi artırmakta ve giderek ekonomileri birbirine bağımlı kılmaktadır. Bu çalışmada dışa açıklığın rekabet gücü üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışmanın temel hipotezi dışa açıklığın, rekabet gücü ve gelişmişlik düzeyi ile ilişkisinin olup olmadığıdır. Çalışmanın sonuçlarına göre rekabet gücü yönünden güçlü olan ülkeler genellikle çok yüksek insani gelişim düzeyine sahiptir. Bu çerçevede gelişmişlik düzeyi arttıkça rekabet gücü artmaktadır. Dışa açıklık ile rekabet gücü arasındaki ilişki ise ülkelere göre farklılaşmaktadır. Ancak bütünsel bir yaklaşım, dışa açıklık derecesi yüksek olan ülke gruplarının rekabet gücünün de arttığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Dışa Açıklık, Rekabet Gücü, Dış Ticaret, Ekonomik Gelişme, Sermaye Hareketleri

ABSTRACT

The openness that enables integration between countries leads to the liberalization and expansion of foreign trade. The openness, which determines the position of countries in international markets, has an impact on the competitiveness of economies in different aspects such as economic growth, employment, productivity, infrastructure, macroeconomic environment, technology, capital movements and market size. The fact that openness reveals different results according to the level of development of economies plays a prominent role in this process. In this context, foreign trade increases the interaction between countries and gradually makes the economies interdependent to each other. In this study, the effects of openness on competitiveness were examined. The main hypothesis of the study is whether openness is related to competitiveness and level of development. According to the results of the study, countries that are strong in terms of competitiveness generally have very high human development level. Within this framework, as the level of development increases, competitiveness increases as well. The relationship between openness and competitiveness differs from country to country. However, a holistic approach shows that country groups, which have high degree of openness, also have high competitiveness strength.

Keywords: Openness, Competitiveness, Foreign Trade, Economic Development, Capital Movements.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR	VIII
TABLOLAR DİZİNİ	IX
GRAFİKLER DİZİNİ	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM**DIŞ TİCARET, DIŞA AÇIKLIK VE ETKİLERİ**

1.1.Dış Ticaret.....	3
1.1.1. İhracat	4
1.1.2. İthalat	4
1.2. Dış Ticaret Politikası	5
1.3. Dış Ticaret Stratejileri	7
1.3.1. İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisi	7
1.3.2. İthal İkamesine Yönelik Sanayileşme Stratejisi	8
1.4. Dış Ticaret Politikasının Amaçları	9
1.5. Dış Ticaretin Nedenleri	9
1.6. Dışa Açıklık.....	10
1.7. Dışa Açıklığın Ölçüm Yöntemleri.....	12
1.8. Dışa Açıklığın Etkileri.....	12
1.8.1. Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi	13
1.8.2. Dışa Açıklık İle Verimlilik ve Teknoloji İlişkisi	14
1.8.3. Dışa Açıklığın İşsizlik ve İstihdam Üzerine Etkisi.....	14

1.8.4. Dışa Açıklık ve Enflasyon	15
1.8.5. Dışa Açıklık ve Küreselleşme.....	17
1.8.6. Dışa Açıklık ve Yabancı Yatırımlar	17
1.8.7. Dışa Açıklık ve Gelir Dağılımı.....	19
1.8.8. Dışa Açıklık ve Dış Borçlanma	20
1.8.9. Dışa Açıklık ve Ücretler	21

İKİNCİ BÖLÜM

REKABET GÜCÜ VE REKABET GÜCÜNÜ BELİRLEYEN FAKTÖRLER

2.1.Rekabet Gücü	23
2.1.1. Mikro Ekonomik Düzeyde Rekabet Gücü.....	24
2.1.2. Firma Düzeyinde Rekabet Gücü.....	25
2.1.3. Endüstriyel Yönden Rekabet Gücü.....	24
2.1.4.Makroekonomik Yaklaşım ve Rekabet Gücü.....	25
2.1.5. Ulusal Rekabet Gücü	25
2.1.6. Uluslararası Rekabet Gücü	26
2.2. Rekabet Gücünün Belirleyicileri ve Ölçüm Yöntemleri	27
2.2.1.Maliyetler ve Rekabet.....	27
2.2.2. Beşeri Sermaye ve Rekabet	28
2.2.3. Teknolojik Yenilik	29
2.2.4. Reel Döviz Kuru	30
2.2.5. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	31
2.2.6. Pazar Payı ve Rekabet Gücü.....	32
2.2.7. Devlet ve Vergi Uygulamaları.....	33
2.2.8. Altyapı	34
2.2.9. Coğrafi Konum	34

2.2.10. Finansal Sistemin Yapısı	35
2.2.11. Ekonomik Büyüme ve Rekabet.....	36
2.2.12. Dış Ticaret ve Rekabet Gücü.....	36
2.3.Rekabet Gücünün Ölçüm Yöntemleri ve Kullanılan Göstergeler	37
2.3.1. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (AKÜ) Yaklaşımı.....	38
2.3.2. Ticari Performans Ölçütü.....	39
2.3.3. Görelî İhracat Performans Endeksi.....	39
2.3.4. Dünya Ekonomik Forumu Küresel Rekabet Gücü Endeksi	40
2.3.5. Dünya Rekabet Gücü Yıllığı Endeksi.....	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEORİK YAKLAŞIMLAR VE LİTERATÜR

3.1. Merkantilizm	44
3.2. Fizyokratlar	45
3.3. Mutlak Üstünlükler Teorisi	45
3.4. Karşılaştırmalı (Mukayeseli) Üstünlükler Teorisi.....	46
3.5. Heckscher-Ohlin Modeli (H-O Modeli).....	46
3.5.1. Faktör Donatımı Teoremi	47
3.5.2. Faktör Fiyatları Eşitliği Teoremi	47
3.5.3. Stolper-Samuelson Gelir Dağılımı Teoremi.....	48
3.5.4. Rybczynski Teoremi	48
3.6. Yeni Dış Ticaret Teorileri	49
3.6.1. Nitelikli İşgücü Teorisi	49
3.6.2. Varlık (Mevcudiyet) Teorisi	49
3.6.3. Ölçek Ekonomileri Teorisi.....	50
3.6.4. Yeni Mal Geliştirme Teorisi	51
3.6.5. Tercihlerde Benzerlik Hipotezi.....	51

3.6.6. Monopolcü Rekabet Teorisi.....	52
3.7. Teknoloji Açığı Teoremi	53
3.8. Ürün Dönemleri Teorisi.....	53
3.9.Elmas Modeli.....	54
3.10. Dokuz Faktör Modeli.....	55
3.11. Refah Yönlü Rekabet Gücü Anlayışı.....	55
3.12. Prebisch-Singer Tezi.....	55
3.13. Neoklasik (Solow) Büyüme Modeli	56
3.14. İçsel Büyüme Modeli.....	58
3.15. Kutuplaşma Teorisi.....	58
3.16.Literatür	60

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÜLKELER YÖNÜNDEN DIŞA AÇIKLIK VE KÜRESEL REKABET GÜCÜ İLİŞKİSİ

4.1.Dışa Açıklık, Küresel Rekabet Gücü ve Gelişmişlik Düzeyi.....	69
4.2. Türkiye'nin Dışa Açıklık Derecesi ve Küresel Rekabet Gücü	83
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	88
KAYNAKÇA	91
EKLER	109
ÖZGEÇMİŞ	114

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKÜ	: Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler
GİP	: Görelİ İhracat Performans Endeksi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMD	: Uluslararası Yönetim Geliştirme Derneği
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TPE	: Ticari Performans Endeksi
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
WEF	: Küresel Rekabetçilik Raporu

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1: Küresel Rekabet Gücünün Alt Endeksleri.....	40
Tablo 2: Ülkelere Göre Küresel Rekabet Gücü, Dışa Açıklık ve Gelişmişlik Düzeyi (2017).....	70
Tablo 3: Ülkelerin Gelişmişlik Düzeyleri Sınıflandırması, Küresel Rekabet Gücü ve Dışa Açıklık Ortalamaları.....	78
Tablo 4: Gelişmişlik Düzeyleri Yönünden Ülke Gruplarının Küresel Rekabet Gücü Endeksi Alt Bileşenleri ve Dışa Açıklık Ortalaması.....	80
Tablo 5: Türkiye'nin Küresel Rekabet Gücü Endeksi Alt Bileşenleri ve Dünya Sıralamasındaki Yeri(2017-2018).....	86

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1: Gelişmişlik Düzeyi Yönünden Ülke Grupları ve Rekabet Gücü Endeks Değeri Ortalaması.....	79
Grafik 2: Gelişmişlik Düzeyi Yönünden Ülke Grupları ve Dışa Açıklık Ortalaması.....	79
Grafik 3: Gelişmişlik Düzeyleri Yönünden Ülke Grupları ve Türkiye'nin Küresel Rekabet Gücü Endeksi Alt Bileşenleri	83
Grafik 4: Türkiye'nin Dışa Açıklık Oranları (2008-2017).....	84
Grafik 5: Türkiye'nin Küresel Rekabet Gücü (2008-2017).....	85

GİRİŞ

Dışa açıklık ülke ekonomilerinin birbirleri ile daha fazla ekonomik etkileşim içine girmelerini bir başka ifade ile ülkelerin ticari ve finansal açıdan bütünleşmesini sağlar. Bu nedenle finansal dışa açıklık ve ticari dışa açıklık şeklinde iki farklı yönü bulunmaktadır. Finansal dışa açıklık finansal kurumlar, piyasalar ve finansal araçlar ticari dışa açıklık ise dış ticaret üzerinden gerçekleşmektedir.

Dışa açıklık ülkelerin dış dünya ile ne derece bütünleştiğinin bir göstergesidir. Dışa açıklık ülkelerin dış dünya ile yaptığı ekonomik faaliyetleri kapsamı nedeniyle ekonomik büyüme açısından önemli görülmektedir. Dışa açıklık ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığı, dışa açıklığın teknoloji, hammadde, enerji ve sermaye gibi kanallarla üretim üzerinde oluşturduğu artışlara dayandırılmaktadır.

Dışa açıklık iş bölümü ve uzmanlaşma yönünden verimlilik, gelir ve refah artışı sağlamaktadır. Bu nedenle ülkelerin dış ticarete yönelmeleri ve bu süreçte uygulanan dış ticaret politikaları ülkelerin dış dünya ile rekabeti açısından önemli görülmektedir. Ticari ve finansal serbestleşme küreselleşme sürecini de hızlandırmakta ve ulusal piyasalar daha rekabetçi piyasa sürecine dahil olmaktadır.

Dışa açıklık süreciyle, ülkelerin birbirlerine giderek yakınlaştığı günümüzde rekabet gücü de önemini artırmaktadır. Ülkelerin ekonomik kalkınma, fiyat istikrarı, tam istihdam ve dış ticaret dengesi sağlama yönündeki çabaları rekabet sürecini yoğunlaştırmaktadır. Bu çerçevede gelişmiş ülkeler mevcut konumlarını korumaya ve güçlendirmeye çalışırken, gelişmekte olan ülkeler ise rekabet güçlerini artırmaya, pazarda yer edinmeye ve gelişmiş ülkelerle olan açığı kapatmaya çalışmaktadırlar.

Dışa açıklık ve rekabet gücündeki artışların teknolojik ilerleme, bilgi maliyetlerini düşürme, verimlilik artışı, optimal kaynak dağılımı, tam istihdamın sağlanması ve ekonomik büyüme yönlü sonuçlar oluşturabileceği öne sürülmektedir. Bununla birlikte işgücü, sermaye ve malların serbest dolaşımı ile pazar payının büyümesi ve daha fazla dış ticaret yapma olanağı sağlanacağı da bu yöndeki yaklaşımları desteklemektedir. Ancak dışa açıklık ve rekabet gücü ilişkisinin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından farklılaştığı yönünde de önemli

tartışmalar bulunmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ekonomiler için dışa açıklığın dışa bağımlılığı artırdığı ve bu ülkelerin yerli endüstrilerinin rekabet gücünü azalttığı yönündeki yaklaşımlar belirgin bir biçimde öne çıkmaktadır.

Çalışmanın amacı dışa açıklığın, ülkelerin rekabet gücüne ve gelişmişlik düzeylerine etkilerini araştırmaktır. Bu çerçevede betimsel ve karşılaştırmalı analiz yöntemleri kullanılarak 132 ülke ve Türkiye açısından değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışma dört bölümden oluşmakta olup; birinci bölümde dış ticaret ve dışa açıklıkla ilgili temel kavramlar, dış ticaret politikaları ve stratejileri, dış ticaret politikasının amaçları, dış ticaretin nedenleri, dışa açıklık ile dışa açıklığın ölçüm yöntemleri ve dışa açıklığın etkileri yer almaktadır.

İkinci bölümde rekabet gücü, rekabet gücünün belirleyicileri ve etkileri, rekabet gücünün ölçüm yöntemleri ve kullanılan göstergeler değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde dışa açıklık ve rekabet gücüne yönelik teorik yaklaşımlar ve literatür yer almaktadır.

Dördüncü bölümde ise ülkelerin dışa açıklık, küresel rekabet gücü ve gelişmişlik düzeyleri karşılaştırılmıştır. Ayrıca ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, küresel rekabet gücü ve dışa açıklık oranlarının ortalamaları üzerinden aralarındaki ilişkiler incelenmiştir. Bununla birlikte Türkiye'nin dışa açıklık ve küresel rekabet gücü değerlendirilmiş ve hem Türkiye hem de ülkeler yönünden ülkelerin rekabet alt endeksleri vasıtasıyla rekabet gücü ve dışa açıklık ilişkileri araştırılmıştır.

Çalışma ortaya çıkan bulguları ve önerileri kapsayan sonuç ve değerlendirme bölümü ile tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DIŞ TİCARET, DIŞA AÇIKLIK VE ETKİLERİ

1.1. Dış Ticaret

Dış ticaret, bir ülkenin başka bir ülkeye mal satması (ihracatı) ve diğer ülkelerden mal satın alması (ithalat) olarak tanımlanmaktadır. Daha geniş kapsamda dış ticaret, mal ticaretini, uluslararası hizmet ticaretini ve uluslararası yatırım gelir ve giderlerini içermektedir. Dış ticaretin uluslararası ekonomik işlemler içerisindeki önemi bir ülkedeki makro ve mikro ekonomik yapı ile yakından ilişkili olmasından kaynaklanmaktadır. Bu yönüyle dış ticaret birçok ekonomik sonuca yol açabilmektedir. Diğer yandan dış ticaret ekonomi politikasının hedeflerinden birisidir. Dış ticaretteki gelişmeler sadece mikro ölçekte firmaları ilgilendirmez sektörleri ve ulusal ekonomiyi de yoğun bir şekilde etkileyebilmektedir. Bu özellikleri ile dış ticaret ve bileşenleri ekonomik gelişmişlik seviyesinin bir göstergesidir (Utkulu, 2008: 2-3).

Dış ticaret ödemeler bilançosu kapsamında cari işlemler hesabının da önemli bir belirleyicisidir. Bu çerçevede ülkelerin dış dünya ile yaptığı ekonomik faaliyetlerin ilk görünümü dış ticaret dengesine dayanmaktadır. İhracat ve ithalatın değeri, mal bileşenleri, dış ticarete sektörel yapı ile avantajlar ve dezavantajlar dış ticaret dengesine yansımaktadır.

Dış ticaretin önemli olmasının diğer bir nedeni de iş bölümü ve uzmanlaşma gibi faktörleri kapsaması ve bu çerçevede ortaya çıkan avantajların bulunmasıdır. Ülke içinde iş bölümü ve uzmanlaşmanın artması mübadeleyi geliştirmekte, mübadele ise iş bölümü ve uzmanlaşmayı daha ileri düzeye çıkarmaktadır. Bir ülkede rasyonel iktisadi ve sosyal organizasyonun sonucu olan iş bölümü, uzmanlaşma ve mübadele, verimliliği yükselterek gelir ve refah artışını hızlandırmaktadır (Şahin, 1997: 309). Bu nedenle ülkelerin dış ticarete yönelmeleri ve bu süreçte uygulanan dış ticaret politikaları ülkelerin dış dünya ile rekabeti açısından önemli görülmektedir.

1.1.1. İhracat

İhracat, serbest dolaşımda bulunan mal ve hizmetlerin diğer ülkelere satılması ile ilişkilidir.

İhracat yapmak bir ülkenin kalkınması ve rekabet gücünün artırılması açısından önem taşımaktadır. İhracata yönelmenin ve ihracat faaliyetlerinin farklı nedenleri bulunmaktadır. Bunlar: (Bağırtan, 2018: 36-37).

- **Satış gelirleri ve karları artırmak:** Eğer firmalar iç pazarda başarılıysa yabancı pazarlara girmeleri karlılıklarını artırmaktadır.
- **Dünya piyasalarından pay almak:** Dışarıya yönelen firma rakiplerinin dış pazarlarda pay almak için izlediği yolları ve pazarlama stratejilerini takip etme şansına sahiptir.
- **İç pazara olan bağımlılığı azaltmak:** Firma dışarıya yönelerek pazarlama gücünü yükseltmekte ve iç pazardaki alıcılara olan bağımlılığını azaltmaktadır.
- **Pazar dalgalanmalarını eşit seviyede tutmak:** Firma dünya pazarlarına yönelerek iç piyasadaki genel ve mevsimsel dalgalanmaları ve değişen tüketici taleplerinin oluşturduğu etkiyi ortadan kaldırmaktadır.
- **Rekabet gücünü artırmak:** İhracat bir firmanın ve bir ülkenin rekabet gücünü yükseltmektedir. Firma yeni teknolojik yöntemler ile hem yarar sağlamak hem de ülkenin dış ticaret dengesini olumlu yönde değiştirmektedir.
- **İşsizliği azaltmak:** Mal ve hizmet ihracatı yeni iş sahaları oluşturarak istihdamı artırmaktadır.
- **Dış ticaret açığının azalmasını sağlamak:** Eğer ithalat ihracattan fazla ise ihracatın artması sonucunda dış ticaret açığının giderilmesi söz konusudur.

1.1.2. İthalat

İthalat dış ülkelerde üretilmiş malların ülke içindeki alıcılar tarafından satın alınmasıdır. Bir başka ifadeyle ithalat, bir malın yürürlükteki mevzuata uygun olarak gerçek veya tüzel kişilerce dışarıdan satın alınması ve karşılığının dışarıya transfer edilmesidir (Yurdakul, 2014: 14).

İthalat bir ekonominin kalkınmasını hızlandırmaktadır. Tarım ve sanayi sektörlerindeki yerli üreticilere girdi ithalinde maliyet avantajı sağlayarak, üretimin artırılmasını, uluslararası piyasalardaki rekabet potansiyellerinin geliştirilmesini ve yerli üreticinin ithalatta haksız rekabetten korunmasını sağlamaktadır (Ertaş, 2014: 22).

İthalat özellikle gelişmekte olan ülkeler için hammadde, ara mal, enerji, teknoloji ve farklı girdiler yönünden üretim sürecinin önemli bir bileşeni rolündedir. Üretimin ithalata bağımlılığı ile açıklanan bu olgu, ekonomik büyüme ve ihracat açısından da geçerli olabilmektedir. Bu nedenle ithalat, hem büyümeyi hem de ihracatı uyarıcı etkiye sahiptir.

1.2. Dış Ticaret Politikası

Dış ticaret politikası, bir ülkenin dış ticaretini belirlenen hedefler doğrultusunda düzenlemek amacıyla devletin, dış ekonomik işlemlere yaptığı müdahaleler biçiminde ifade edilebilir. Dış ticaret politikasının hedefleri arasında dış rekabetten korunma, ekonomik liberalizasyon, dış ödeme açıklarını giderme, piyasa aksaklıklarını önleme, iç ekonomik istikrarı sağlama, hazineye gelir sağlama, kalkınmayı hızlandırma, sosyal ve siyasal nedenler gibi birçok faktör bulunmaktadır. Gümrük tarifesi, kotalar, gönüllü ihracat kısıtlamaları, görünmez engeller ve tarife dışı araçlar dış ticaret politikasının temel araçları arasında yer almaktadır.

Gümrük tarifesi ithalat yapan ülkenin ithalat üzerine koyduğu vergiyi nitelendirmektedir ve dış ticaret politikasının en yaygın araçlarından biridir. Genellikle devlete gelir sağlanması ve yerli endüstrinin dış rekabetten korunması amacıyla uygulanır (Parasız, 2015: 257).

Ödemeler bilançosu dengesizliklerinin sürekli olması halinde devlet ithalata miktar kısıtlamaları getirebilir. Böylece her mal ithalatı için bir kota uygulanabilir. Kotaların etkileri gümrük tarifesinin etkilerine benzemektedir. Ancak kotalar ithalatı sınırlamada oldukça etkin kullanılmasına rağmen uygulamada büyük bürokratik zorluklar yaratır. Bununla birlikte üretim ve istihdamı olumlu yönde etkileme gücüne sahiptir (Unay, 2000: 455-456).

Gönüllü ihracat kısıtlamalarına ihracat kotaları da denmektedir. Ülkelerin birbirleriyle anlaşması şartıyla, ithalatçı ülkenin ithalata kota koyması ya da herhangi bir sınırlama getirmek yerine, ihracatçı ülkenin kendi ihracatını kısıtlamasıdır (Parıltı, 2015: 117).

Görünmez engeller diğer araçlardan farklı olarak, uygulandığı ürünün özelliklerine göre gerek biyolojik gerekse fiziksel standartların oluşturulması ve bu standartlara uymayan ürünlerin ithalatının yasaklanmasına sebep olan uygulamalardır. Hem sanayi ürünlerinde hem de tarım ürünlerinde bu standartlar oluşturulmakta ve uygulanmaktadır (Alagöz ve Ceylan, 2015: 60-61).

Tarife dışı araçlar içerisinde ithalat yasakları, kambiyo kontrolü, ithalat teminatları, çoklu kur uygulamaları, fark giderici vergiler, yurtiçi sübvansiyonlar, ihracat sübvansiyonları ve damping yer almaktadır.

İthalat yasakları, bir malın ülkeye girişinin tamamıyla yasaklanmasıdır. İthalat yasaklarında amaç ekonomi için değersiz veya lüks sayılabilecek malların ithalini kısıtlayarak döviz tasarrufu sağlamak, yerli sanayiye dış rekabetten korumak ya da bilançoda ortaya çıkan açıkları gidermektir (Yurdakul, 2014: 27).

Tarife dışı araçlar içinde yer alan kambiyo kontrolü ithalat kotaları ile birlikte uygulanır. Kambiyo kontrolünde döviz işlemleri devlet ve merkez bankası aracılığıyla yürütülmektedir. İthalatçılar ithalat yapabilmek için döviz iznini Merkez bankasından alırken, ihracatçılar ise dövizini merkez bankasına vererek milli paraya çevirmek zorundadırlar.

İthalat teminatları, ithalatçının ithal edeceği mal bedelinin belli bir oranının yetkili bankalara veya merkez bankasına yatırılmasıdır.

Çoklu kur uygulamalarında ise mal ve hizmetler için farklı döviz kurları uygulanır. Mal gruplarının dış ticareti için amaç ihracatın teşvik edilmesi ya da ithalatın sınırlandırılmasıdır. En yaygın hali ikili kur sistemidir. İkili kur sisteminde, biri resmi diğeri serbest piyasa kuru olmak üzere iki farklı kur yer almaktadır. Resmi kur daha çok zorunlu tüketim malları, ham madde, ara malı ve yatırım malları

ithalatında kullanılırken, serbest piyasa kuru lüks mallar ve ihracatı özendirilmek istenen sanayi ürünlerinde kullanılmaktadır (Ergül, 2012: 15).

Yurtiçi sübvansiyonlar, devletin yurtiçinde üretimi teşvik için verdiği sübvansiyonlardır. İhracat sübvansiyonları ise ihracatı ve üretimi artırmak amacıyla verilen sübvansiyonlardır (Öztürk ve diğerleri, 2017: 186). Tarife dışı araçlar içinde yer alan dumping uygulaması ise bir malın yurtiçine göre yurtdışına daha düşük fiyatla satılmasıdır (İyibozkurt, 2001: 206). Bu çerçevede dış pazarların genişlemesi, dış pazarlarda rekabet gücünün artması ve iç talebin kısılması gibi sonuçlar dumping uygulamalarından beklenmektedir.

1.3. Dış Ticaret Stratejileri

1.3.1. İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisi

Ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip oldukları alanlarda üretim yapmalarını öne süren ihracata yönelik sanayileşme stratejisine göre tüm sanayiler değil, sadece gelişme potansiyeline sahip olanlar özendirilmektedir. Bunun gerçekleşebilmesi için ekonomiyi uluslararası ticaretten ayırmayacak bir ticaret rejimi izlenmesi ve ulusal kaynak tahsisinin iç talep ve uluslararası talep tarafından belirlenmesine izin verilmesinin zorunlu olduğu ifade edilmektedir (Kazgan, 1985: 32-38).

İhracata yönelik sanayileşme stratejisi, gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerine destek sağlayan bir araç olarak görülmektedir. Bu strateji, dış talebe göre üretim yapmayı ve ihraç edilebilecek malları çeşitlendirmeyi de içermektedir. Böylece ülkeler daha ileri üretim tekniklerini tercih ederler. Bu durum daha çok üretim fırsatı yaratacağından ülkeler daha büyük pazarlar arayacak ve ihracat yeniden canlandırılacaktır. İhracatın canlanması ile döviz gelirleri sağlanacak ve yatırım malları ithalatı gerçekleşecektir. Aynı zamanda yeni sanayilerin kurulmasına engelleyen sorunların giderilmesi ya da olumsuz etkilerinin azaltılması da söz konusu olabilecektir (Serin, 1971: 37). Özellikle ihracatın ve üretimin ithalata bağımlı olduğu ekonomiler yönünden ihracata yönelik sanayileşme stratejisi olumsuz etkiler yaratmaktadır. Daha fazla ihracat için daha çok ithalat yapılması dış ticaret dengesinde beklenen olumlu sonuçları oluşturmayabilir.

1.3.2. İthal İkamesine Yönelik Sanayileşme Stratejisi

Düşük teknoloji seviyesine ve dar piyasaya sahip olan gelişmekte olan ekonomiler, sosyo-ekonomik yapılarında değişikliğe giderek sanayileşmeyi amaçlamaktadırlar. Bu amaç doğrultusunda, ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisini uygulamaktadırlar. İthal ikamesi çoğu ülkede, ekonomik yapıyı modernleştirmenin ve gelişmiş ülkelere benzer bir sanayi yapısı oluşturmaya etkili bir aracı olarak görülmüştür. Uluslararası piyasalarda rekabet üstünlüğüne ulaşılincaya kadar yurtiçi üretimin, dış ticaret politikaları ve birçok parasal ve mali araçlarla korunmasını hedefleyen ve içe dönük bir sanayileşme politikası olarak da kabul edilen bir stratejidir (Egeli, 2001: 150). Diğer bir ifade ile ithal ikameci politika, sanayileşmekte olan ülkelerde bebek endüstrileri korumak için, mal ve hizmetlerin yurt dışından ithal edilmesi yerine ikamesini üreten yerli sanayicinin desteklenmesi rejimidir (Yılmaz, 2009: 69).

Bu stratejinin hedefi, ithalat yerine uygulanan koruyucu ve teşvik edici önlemlerle yurt içinde üretimin yapılmasına olanak sağlamaktır. Bu stratejiyi izleyen ülkeler, kambiyo ve dış ticaret kısıtlamaları ile rekabetten korunmaktadır (Kepenek, 2007: 361).

İthal ikamesine yönelik sanayileşme stratejilerine yöneltilecek bazı eleştiriler de bulunmaktadır. İthal ikamesine yönelik sanayileşme stratejisi etkin bir kaynak dağılımına dayanmaz. Yüksek korumanın olduğu endüstrilerde, uluslararası standartlara göre maliyetler ve fiyatlar artmakta kalite ise azalmaktadır. İthal ikamesi başlangıçta hedeflenenin tersine ulusal ekonominin dışa bağımlılığını artıran iç piyasaya yönelik bir uygulamadır. İhracata yönelik üretimin iç piyasaya yönelik üretimden az olması ihracat gelirlerinin düşüşüne ve dış borçların artışına sebep olmaktadır. İhracatın yeterli seviyede yükseltilememesi bu politikayı hedef alan ülkelerin karşılaştıkları sorunların başında gelmektedir (Seyidoğlu, 1990: 570).

Ayrıca ithal ikamesi sonucunda ülkelerin vergi gelirlerinde azalma meydana gelmektedir. Hükümet geçmişte ithal edilen bir malın yurtiçinde üretimine başlanmasıyla gümrük vergisi gelirlerini ve yeni kurulan sanayi üretim sürecinin ilk dönemlerinde teşvik için kurumlar vergisini ve diğer vergileri almayarak, yurtiçi gelirlerini kaybetmektedir. Bunların yanında yurtiçi piyasaya yönelik ithal ikamesi,

ihracat sektörleriyle ithalatı ikame eden sektörleri eşit şekilde teşvik edememektedir. İthal ikamesi en başta iç piyasalara önem verdiği için dolayı iç piyasayı ilgilendiren sektörler daha fazla destek verir ve daha geniş imkânlar sunar. Bu çerçevede aşırı koruma ve yüksek döviz kurları ihracatta dışa açılımı engellemektedir. Bundan dolayı ithal ikamesi ile ihracatın geliştirilmesi oldukça zordur (Alpar, 1982: 85).

1.4. Dış Ticaret Politikasının Amaçları

Dış ticaret politikasının rekabet ve ekonomik kalkınma odaklı olmak üzere farklı amaçları bulunmaktadır. Ekonominin dış rekabette korunması, dış ödemeler dengesizlikleri ile iç piyasadaki aksaklıkların giderilmesi ve istikrarın sağlanması, ekonominin dışa açılması, vergiler yoluyla hazineye gelir sağlanması, bir ülkenin kendi kendine yeterlilik politikası izlemesi, ülkeler arasında ortaya çıkan siyasi ve askeri sorunlar nedeniyle ambargo uygulaması dış ticaret politikasının amaçlarından bazılarıdır. Bununla birlikte devletin belirli bir üretici grubunu korumak istemesi ve ülke güvenliği, halk sağlığı, çevre sağlığı gibi sosyal ve siyasal nedenlerle getirilen kısıtlamalar veya teşvikler ise diğer amaçlar arasında gösterilmektedir (Bocutoğlu ve diğerleri, 2003: 155).

1.5. Dış Ticaretin Nedenleri

Ülkeleri dış ticarete yönelten farklı nedenler bulunmaktadır. Her ülke için nedenler, ürün çeşitliliğine, fiyatlara ve rekabetçi alanlara yansımaktadır. Ülkeler arasında fiyat farklılıkları dış ticaretin temel nedenlerinden biridir. Ülkeler her malın üretiminde aynı ölçüde fiyat avantajına sahip değildir. Bazı ülkelerde daha ileri üretim tekniklerinin uygulanması veya ucuz üretim faktörlerinin bulunması aynı malları daha düşük fiyattan arz edebilmelerine olanak sağlamaktadır. Bir malda fiyat avantajına sahip olmayan bir ülke bu malın üretiminde kıt kaynaklarını kullanmak yerine ithal etmeyi tercih etmektedir. Bu durum kıt kaynakların etkin kullanımının gereğidir. Bazı ülkelerin nispi olarak bir malı daha ucuz ya da daha pahalı üretmesi fiyat farklılıkları açısından önemli bir ayrımdır (Utkulu, 2008: 3-5).

Bazı malların bazı ülkelerde hiç üretilmemesi ya da yerli üretimin iç talebi karşılamak için yeterli olmaması da dış ticaretin diğer bir nedenidir. Bu yetersizlik kaynakların etkin kullanılmamasından ve vasıflı işgücü yetersizliğinden

kaynaklanabilmektedir. Ayrıca ülke içi talebin dalgalı seyir izlemesi de bu süreçte etkilidir.

Bazı ülkelerde üretim sistemi ile iklim ve coğrafya şartlarının bazı malların üretimini için daha elverişli olması dış ticaret faaliyetlerine neden oluşturmaktadır (Şahin, 2006: 510). Bu çerçevede bazı ülkeler iklimsel nedenlerden dolayı isteseler de bazı malları üretememektedir. Ayrıca insanların farklı zevklere sahip olmaları da ülkeleri dış ticarete yönlendirmektedir. Diğer bir ifade ile ülkeler aynı malı farklı biçimlerde üreterek farklı zevklere cevap verebilirler. Ürün çeşitliliği, yeni ürünlerin ortaya çıkması, moda akımları ve reklamlar ile bilgi ve iletişim teknolojisinin yaygınlaşması zevk ve tercihleri yönlendirmektedir.

Bazı mallar ise büyük ölçekte üretime uygundur. Büyük ölçekli üretim daha geniş üretim imkanlarına ve geniş piyasalara gereksinim duyar. Bu durumda ülkelerin işbirliğine gitmeleri, üretim imkânlarını ve piyasalarını birleştirmeleri zorunludur. Dolayısıyla söz konusu zorunluluk dış ticareti doğurmaktadır (Şahin, 1997: 510). Dış ticaret ölçeğe göre artan getiri veya büyük ölçekli üretimin azalan maliyetini yansıtmaktadır. Özellikle imalat sektöründe üretim hacmi arttıkça ortalama üretim maliyetleri düşer. Bu kapsamda dış ticaret piyasaların küreselleşmesine fırsat vererek üretim maliyetlerinin azalmasını sağlar (Parasız, 2006: 519).

Bir ülkede ithal edilmiş malların yol açtığı alışkanlıklar ve bu mallarla ilgili bakım, onarım ve yedek parça gibi ihtiyaçlar, aynı veya benzer mallara olan bağımlılığı canlı tutarak dış ticaretin sürekliliğini gerekli kılmaktadır. Giderek artan yabancı sermaye hareketleri, yabancı ülkelerde üstlenilen projeler, çok uluslu şirketlerin firma içi ticaretleri de dış ticareti artıran önemli faktörlerdir (Karluk, 2013: 4). Ülkeler arasındaki üretim ve tüketim bağımlılığı bu süreci yönlendirmektedir.

1.6. Dışa Açıklık

İhracat ve ithalat toplamının GSMH'ye oranı olarak ifade edilen dışa açıklık, dış ticaretin ülke ekonomisi üzerindeki etkisini ve ülkenin dışa ne derece açık olduğunu göstermektedir. Dışa açıklık oranının düşük olması, dış ticaret hacminin

GSMH içindeki payının azalması anlamına gelmekte ve ülkenin dışa açıklığının azaldığını göstermektedir. Oranın artması ise ülkenin daha fazla dışa açık konuma geldiğini ortaya koymaktadır (Güngör ve Kurt, 2007: 197).

Bir ülke ekonomisinde ihracat ve ithalat önündeki kısıtlamaların kaldırılarak ya da azaltılarak, ticaretin serbestleştirilmesi, milli gelirin artırılması, dolayısıyla ekonomik büyümenin sağlanması amaçlanır. Ticaretin serbestleştirilmesindeki temel faktörler ise ihracatın büyümeye olan katkısının artırılması, yabancı sermaye yatırımlarının özendirilmesi ve ulusal paranın konvertibilitesinin sağlanmasıdır (Sandalcılar ve Yalman, 2012: 49).

Dışa açıklık aynı zamanda ülkelerin uluslararası pazarlardaki yerini belirlemektedir. Ülkelerin döviz açısından pozisyonunu da etkilemesi nedeniyle dışa açıklık bir ölçüt olarak kullanılmaktadır. Uluslararası ticaret ve sermaye hareketlerinin artmasını, ülke ekonomilerinin birbirleri ile daha fazla etkileşim içine girmelerini ve ülkelerin ticari ve finansal açıdan bütünleşmesini sağlar. Bu nedenle finansal dışa açıklık ve ticari dışa açıklık olmak üzere iki farklı yönü bulunmaktadır.

Finansal dışa açıklık, yurtiçi bankacılık ve diğer finansal araçlar üzerinde devletin müdahale ve kontrollerini kaldırmayı amaçlayan ve yurtiçi finansal piyasaların uluslararası piyasalarla bütünleşmesini öngören politikaları kapsamaktadır (Dağdelen, 2004: 5-6). Diğer yönden finansal dışa açıklık sermaye hesabının serbestleştirilmesi, finansal baskı politikalarının ve yabancıların mülkiyet edinimini kısıtlayan politikaların ortadan kaldırılmasıdır (İlter ve Doğan, 2018: 93).

Finansal dışa açıklıkla birlikte, ülkelerin finansal sistemlerinde değişimler gerçekleşmiştir. Piyasalardaki finansal araçlar çeşitlenmiş, kaynak miktarı artış göstermiş, yeni finansal araçlar geliştirilmiş, teknoloji ve iletişim alanında ortaya çıkan gelişmelerle birlikte finansal işlemlerin ulusal ve uluslararası piyasalarda işlem maliyetleri düşmüştür (Dinar, 2012: 110).

Ticari dışa açıklık ise mal ve hizmetlerin ticareti üzerindeki devlet kontrollerinin kaldırılması ile uluslararası serbest ticaretin bir arada sağlanmasını hedeflemektedir (Dağdelen, 2004: 5-6). Ticari dışa açıklık ithalat ve ihracat serbestisi sağlayarak doğrudan yabancı yatırımların ve ülke içindeki yerli endüstrilerin ihtiyaç

duyabileceği ara malları ithal etme ve ürettiklerini ihraç etme konusunda firmalara kolaylıklar sağlar. Bu nedenle dışa daha fazla açık olan ülkelerin daha fazla doğrudan yabancı yatırım çekmesi ve yerli üretim olanaklarını genişletmesi beklenir.

1.7. Dışa Açıklığın Ölçüm Yöntemleri

Dışa açıklığın ölçümü konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bunun nedeni dışa açıklığı etkileyen birçok faktörün bulunmasıdır. Ayrıca dışa açıklıkta gözlenemeyen boyutların bulunması ve veri oluşumundaki eksiklikler ölçüm yöntemlerini zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte dışa açıklık ölçümünde genellikle ithalat ve ihracat toplamını gösteren dış ticaret hacminin veya sadece ihracatın GSYİH'ya veya GSMH'ye oranı kullanılmaktadır. Bu kriterler üzerinden ölçümlerin kolaylıkla yapılabilmesi uluslararası karşılaştırmalarda söz konusu yöntemi yaygınlaştırmaktadır.

Bunun dışında ticari dışa açıklığın farklı ölçüm yöntemleri de bulunmaktadır. Bunlar; tarife oranları, tarife dışı engeller, fiyat temelli ölçütler, ihracat vergileri ve teşvikleri ve bileşik endekslerdir (Saçık Yapar, 2008: 536).

Wacziarg'a göre (2001), ticari açıklığın ölçüm metotları; çıktı bazlı ölçüm metodu, politika göstergeleri üzerinden hesaplanan ölçüm metodu ve sapma ölçütleri olarak üç kategoriye ayrılmaktadır. Çıktı bazlı ölçüm metodu, yapılan ticaretin düzeyini veya bileşenlerini gösterir. Politika göstergeleri üzerinden hesaplanan ölçüm metodunda tarife oranları, tarife dışı engeller ve gümrük tarifesi gelirleri; bir ülkeye ait kurumların ticaret ve faktör hareketliliği bakımından diğer ülkelere karşı olan tutumunu gösterir. Sapma ölçütleri üzerinden hesaplanan metot ise fiili ticaret miktarı ile tahmin edilen ticaret miktarı arasındaki farkı gösterir.

1.8. Dışa Açıklığın Etkileri

Ülkelerin dışa açıklık dereceleri birçok yönden tartışılmaktadır. Dışa açıklığın gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler yönünden farklı sonuçlarının ortaya çıkması tartışmaların temelini oluşturmaktadır. Ülkelerin uluslararası rekabet düzeyi açısından da dışa açıklık belirleyici role sahiptir.

1.8.1. Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Dışa açıklıkla ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin derecesi ve açıklığın ülke ekonomisi için yararlı mı, yoksa zararlı mı olacağı konusu farklı yaklaşımlarda karşılık bulmaktadır. Dışa açıklığın bazı ülkelerde (özellikle az gelişmiş ülkelerde) olumsuz, bazı ülkelerde ise (gelişmiş ülkelerde) olumlu etkilerinin olduğu yönünde çalışmalar bulunmaktadır. Dışa açıklık ve ekonomik büyüme ilişkisinin odağında dış ticaret yer almaktadır. Ülkelerin dış ticarete yönelmeleri, ekonomik büyüme veya kalkınma odaklıdır. Dışa açıklığın ekonomik büyümeye aracılık etmesi, ihracatın artırılması yanında üretim için gerekli girdilerin ve teknolojinin ithalat yoluyla temin edilmesine dayanmaktadır.

Dışa açıklık dış piyasaları tanıma, yönetim, girişimcilik, kaynak tahsisi, pazarlama ve üretim becerilerini içeren teknik bilginin dağılımına olanak sağlamaktır. Artan rekabet ise ihracat dışı sektörler pozitif dışsallıklar sağlamaktadır. Bu durum ekonomideki verimlilik düzeyini artırarak yeni beceriler kazandırmakta ve optimal bir fiyat mekanizması oluşturmaktadır. Bu yönüyle değerlendirildiğinde dışa açıklık, ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir (Şimşek ve Kadılar, 2010: 120).

İhracatın artması, firmaların tam kapasitede üretim yapmalarına, ölçek ekonomisinin avantajları sayesinde maliyetlerini düşürmelerine ve üretimlerinin artmasına katkıda bulunmaktadır. Dış ticaretin serbestleşmesi rekabeti artırarak teknolojinin ilerlemesine ve yayılmasına, istihdamın ve işgücü verimliliğinin artmasına dolayısıyla ekonomik büyümeye de etki etmektedir (Aytaç ve Akduğan, 2012: 56).

Dış ticaret gelir dağılımı üzerinden büyüme ve kalkınma sürecinde belirgin role sahiptir. Az gelişmiş ülkeler ihracat üzerinden elde ettikleri gelir ile büyümeyi sağlamakta ve bu gelir ile kalkınmaları için gerekli malları ithal etme fırsatına kavuşmaktadır. İhracatın artması GSYİH'yı yükseltmektedir. Ayrıca hane halklarının gelirinin artmasını sağlamaktadır. Devlet gelirlerinin artmasına bağlı olarak oluşan kamu harcamalarındaki artışın büyük bir bölümü eğitim, sağlık ve güvenlik gibi kalkınmayı sağlayan alanlara aktarılır (Ersungur ve Doru, 2014: 229). Bu çerçevede

dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerinde oluşturduğu etki dış ticaretin bileşimini oluşturan ithalat ve ihracat aracılığıyla oluşmaktadır.

1.8.2. Dışa Açıklık ile Verimlilik ve Teknoloji İlişkisi

Ekonomik büyümenin sağlanabilmesi açısından en önemli unsur toplam faktör verimliliğidir. Küreselleşme ve artan ticaret hacmi, ülke ekonomilerinde emek verimliliğini daha fazla ön plana çıkarmaktadır. Dışa açıklık genellikle emek ve sermaye verimliliğini artırarak, toplam faktör verimliliğini yükseltmektedir. Verimlilik artışı ise büyümenin kaynağını oluşturmaktadır (Özdil ve Peker, 2014: 2-3).

Dışa açıklık oranının yüksek olması durumunda başka ülkelerin geliştirdiği teknolojilerin, işgücü transferi ve taklit yoluyla ülkeye getirilmesi büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir. Ayrıca transfer edilen nitelikli işgücünün yerli işgücü üzerindeki pozitif dışsallığı, beşeri sermayenin verimliliği artırarak ekonomik büyümeyi hızlandırmaktadır. Buna göre büyüme sürecinde yeni ve ileri teknoloji transferinin işgücü ve sermaye verimliliğini artırması ile biçimlenmektedir (Güngör ve Kurt, 2007: 198-201).

Dışa açıklık ile teknoloji arasındaki ilişki incelendiğinde Ar-Ge ve bilgi teknolojileri harcamalarına daha fazla pay ayıran ve daha fazla patent sayısına sahip olan ülkelerin diğerlerine kıyasla daha fazla ileri teknoloji ürünleri ihracatını gerçekleştirebildikleri, daha yüksek bir verimlilik düzeyini yakaladıkları ve daha fazla endüstri içi ticaret yapar konumda oldukları görülmektedir. Bu olgu ülkelerin bilgi ve teknoloji üretme yeteneği ile dış ticaret yapısı arasında güçlü bir bağ olduğunu göstermektedir (Kösekahyalıoğlu, 2006: 39). Dışa açıklık ülkelerin ihtiyaç duyduğu teknolojileri ithal etme kolaylığı sağlaması yanında üretilen ve geliştirilen teknolojik donanımların ihraç edilmesine de neden olmaktadır.

1.8.3. Dışa Açıklığın İşsizlik ve İstihdam Üzerine Etkisi

Dışa açıklık ülkeleri uluslararası rekabete yönelterek üretim ve istihdam artışı sağlamaktadır. Pazarların genişlemesi, yeni iş olanaklarının ortaya çıkmasında da belirgin bir öneme sahiptir. Ayrıca ürün kalitesinin de önemli olduğu bu süreçte işgücünün yetenekli, nitelikli ve bilgili olmasının da gerekliliği söz konusudur.

Özellikle vasıflı işgücü talebinde artışa yol açan bu durum, emek mobilitesinin yüksek olması durumunda ülkeler arasında işgücü transferi sağlayabilir. Bununla birlikte ithalattan kaynaklı işsizlik sorunları da dışa açıklık nedeniyle oluşabilmektedir. Yerli endüstrilerin dış rekabete karşı dayanıksız olması işsizliği artırabilmektedir. Dışa açıklık, işgücünün niteliklerini artırma yönünde bir teşvik edicidir. Özellikle bilgiye ve teknolojiye dayalı üretim alanlarında nitelikli işgücü talebi artmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde ise genel olarak vasıfsız işgücünün bolluğu bu ülkelerde dışa açıklığın işsizliği artırması yönünde sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.

Ülkeler dışa açıldıkça emek verimliliği ve işsizlik oranlarının değiştiği görülmektedir (Ocampo ve Taylor, 1998: 1-3). Bu ilişkinin boyutu ve yönü ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre farklılaşmaktadır. Ayrıca ülkelerin emek piyasalarının sahip olduğu nitelikler de etkili olmaktadır.

İhracat artışı, piyasaya yeni sektörlerin girmesine ve yeni istihdam alanlarının oluşmasına olanak tanımaktadır. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerde üretimin ithalat ile aynı doğrultuda gerçekleşmesi, ithalatın ara maldan çok mamul mallara yönelik olması, cari açığı artırmakla birlikte, istihdam olanaklarının azalması gibi olumsuz gelişmeleri ortaya çıkarmaktadır (Sandalcılar ve Yalman, 2012: 50). Ancak üretimin ve ihracatın ithalata bağlı olduğu gelişmekte olan ülkelerde ithalat, üretimin ve istihdamın ana belirleyicisini oluşturabilmektedir.

1.8.4. Dışa Açıklık ve Enflasyon

Dış ticaret ve enflasyon ilişkisi genellikle iki yönden ortaya konulmaktadır. Birincisi dış ticaretin özellikle ithalat yönüyle enflasyonist sonuçlar oluşturmasıdır. İkincisi ise uzmanlaşmanın ve ölçek ekonomilerinin maliyetleri düşürebileceği dolayısıyla uluslararası ticaretin anti-enflasyonist etki oluşturacağıdır (Güneş ve Konur, 2013: 8).

Dış ticaretteki artışın enflasyon üzerindeki ters yönlü etkisi, para politikasının duruma bağlı politika uygulamaları ile ifade edilmektedir. Duruma bağlı politika ortamı, politika otoritesinin öngörülmeleyen enflasyonu kısa dönemli üretim kazançları elde etmek amacıyla kullanmasının engellenmediği bir ortamdır. Bir ekonomi dışa

açıldıkça, öngörülmeleyen parasal genişlemelerin yüksek enflasyon maliyetleri dolayısıyla üretim kazançları azalmaktadır. Buna göre para otoritesi öngörülmedik enflasyon yoluyla genişleme yaratmayı tercih etmemektedir. Böylece, dışa açıklık derecesi artıkça enflasyon oranı azalmaktadır (Araç, 2013: 28).

Dışa açıklık ile enflasyon arasındaki bu ters yönlü ilişkiyi oluşturan mekanizma açısından para arzı artışlarının enflasyonun temel sebebi olduğu varsayılmaktadır. Ayrıca öngörülebilir parasal genişlemenin reel etkilerinin olmadığı, çünkü özel kesimin geleceğe yönelik bekleyiş içinde olduğu kabul edilmektedir. Bu koşullarda, politika otoriteleri üretim ve istihdam gibi reel değişkenleri etkilemek için beklenmedik para arzı artışlarına başvuracaklardır. Parasalcı yaklaşıma göre, genişletici para politikası ülkenin para biriminin reel olarak değer kaybetmesine neden olmaktadır. Reel kurdaki artış ise ithal malları fiyatlarının yerli para birimi cinsinden yükselmesi anlamına gelir ki bu durumda ithal mallarının tüketici fiyat endeksi içindeki ağırlığına ve üretimde kullanılan ithal girdilerin payına bağlı olarak enflasyonist etkiler oluşacaktır. Diğer yandan GSMH içerisinde ihracatın payının artması da yurtiçi mal arzını azaltmak yoluyla fiyat artışlarına neden olacaktır. Bunlara bağlı olarak daha açık ekonomilerde para otoritelerinin genişletici politikalar uygulama ve bu yolla enflasyon yaratma eğilimleri daha düşük olmaktadır (Arı, 2001: 41).

Küçük ve dışa açık ekonomilerde genişletici maliye politikasının GSMH'yı düşük seviyede etkilemesi, dış ticaret ile yerel arz ilişkisi ve ara malı maliyet artışları gibi faktörler de dikkate alındığında dışa açıklığın enflasyonist olma olasılığı söz konusudur. Dışa açık ekonomilerde, ithal ara malları fiyatlarında ortaya çıkan artışlar üretim maliyetlerini yükselterek enflasyonist etkiler yaratabilmektedir (Güneş ve Konur, 2013: 9).

Ayrıca enflasyonist ekonomilerde yurt içi fiyatlardaki artış ihracatı azaltıcı etkiler oluşturabilmektedir. İthal malların nispi olarak ucuz kalması nedeniyle ithalat ve dış ticaret açıkları artmaktadır. Buna göre dışa açıklık enflasyonu etkileyebildiği gibi enflasyon da dışa açıklık üzerinde etkili olabilmektedir.

1.8.5. Dışa Açıklık ve Küreselleşme

Küreselleşme işgücü, sermaye ve malların serbest dolaşımını önemli derecede etkilemektedir. Ulaşım, iletişim, üretim teknolojisi ve politikadaki gelişmeler de küreselleşmenin etkisini genişletmektedir. Küreselleşme ile yayılan teknolojik dönüşümler, dünya finans piyasalarının entegre olması, düşük işlem ve bilgi maliyetleri, verimlilik ve yatırım artışı, etkin kaynak dağılımı ve tam istihdamın sağlanması yanında ülkelerin büyüme hızlarını da olumlu yönde etkilemektedir (Savrul ve İncekara, 2009: 4-5).

Küreselleşme pazar büyümesi yaratarak dış ticaret olanaklarını genişletmektedir. İşletmelerin, daha büyük çapta üretim yaparak ölçek ekonomisinden yararlanmasına yol açmaktadır. Ayrıca küreselleşme dünyada üretilen mal ve hizmetin kolaylıkla girebileceği bir ortam oluşturmaktadır. Bu durum dış ticaretin ve ithalatın ihracattan daha hızlı artması yönünde sonuçlar ortaya çıkarmaktadır (Gültekin, 2011: 30).

Küreselleşme ile ticari ve finansal serbestleşme politikaları uygulanmaktadır. Küreselleşme, dünya ekonomisinde ticari serbestleşme sürecini yaygınlaştırmış ve birçok ülke ticaret politikasını ticari serbestleşme yönünde tekrar düzenlemiştir. Ülkeler, daha az müdahaleci olan ve daha fazla serbestlik tanıyan politikalara yönelmiştir. Ticari serbestleşme aynı zamanda finansal serbestleşmenin ön koşulunu oluşturmaktadır. Ticari serbestleşme ile daha rekabetçi piyasa koşulları elde edilmekte, finansal piyasaların bütünleşmesi ve sermaye hareketleri önündeki engellerin kaldırılması gibi avantajlar sağlanmaktadır. Bu çerçevede finansal serbestleşme, küreselleşmeyi hızlandıran bir faktör özelliği taşımaktadır (Özel, 2012: 22-39).

1.8.6. Dışa Açıklık ve Yabancı Yatırımlar

Yabancı yatırımlar, doğrudan yatırımlar ve portföy yatırımları olmak üzere genellikle iki grupta değerlendirilmektedir. Ülkeler açısından risksiz olarak görülen doğrudan yabancı yatırımlar finansal desteğin yanı sıra teknolojik yenilikler ve işletmecilik bilgisi sağlamaktadır. Portföy yatırımları ise riskli yatırımlar olarak

kabul edildiğinden dolayı finansal serbestleşme, vergi politikaları ve özelleştirme gibi uygulamalar ile doğrudan yabancı yatırımlara dönüştürülmektedir (Emir ve Kutlu, 2015: 269).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımı ile ticaret ve büyüme arasındaki ilişki gelişmişlik seviyesine bakılmaksızın tüm ülkeler açısından önemlidir. Sermaye birikimi ve teknolojik gelişimden yoksun olan ülkeler, doğrudan sermaye yatırımlarını hem dış açığın giderilmesinde hem de işsizliğin azaltılmasında önemli bir araç olarak görmektedirler (Topallı, 2016: 84).

Küreselleşme, dış ticaret ve sermaye alanındaki serbestleşme ile doğrudan yabancı yatırımlar daha fazla yaygınlaşmıştır. Bu nedenle doğrudan yabancı sermaye çekim merkezi olmak isteyen ülkeler, rakiplerine göre rekabetçi üstünlükler sağlama çabası içinde bulunmaktadır.

Sermaye birikiminin yetersiz olduğu gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için, yatırımların, rekabet gücünün ve istihdam olanaklarının yaratılması ve sürdürülebilir teknolojik gelişmelerin sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir. Bu süreçte, dış kaynaklar ve doğrudan yabancı yatırımlar söz konusu açığı gidermek için oldukça önemli görülmektedir. Doğrudan yabancı yatırım yapan çok uluslu şirketlerin yatırım yaptığı ülkeye kullandığı teknolojiyi transfer etmesi, üretim bilgisini, yönetim ve organizasyon tecrübesi yanında pazarlama bilgilerini de götürmesi ev sahibi ülkenin ulusal ve uluslararası pazarlarda verimlilik ile birlikte rekabet gücünü artırmakta, bilgi ticaretini kolaylaştırmakta ve dış ticaret dengesini olumlu yönde etkilemektedir (Şahbaz ve diğerleri, 2016: 1107).

Türkiye'nin de içinde bulunduğu birçok gelişmekte olan ekonomide enerji kaynakları genellikle yetersiz olduğundan, bu ekonomilere yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının artışı beraberinde enerji ithalatını da zaruri kılabilmektedir. Bu olgu sermayenin varlığını sürdürebilmesi için enerjinin önemli bir girdi olarak görülmesiyle ilişkilidir. Bunun yanında, enerji ile beslenen ve üretim faaliyetlerini sürdüren doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının, kuruldukları ülkelerde ihracat potansiyelini de genişlettikleri görülmektedir. Enerji ithalatı, doğrudan yabancı

sermaye yatırımları ve ihracat ülke ekonomilerinin büyüme performansını yansıtan birer gösterge niteliğindedir. Ayrıca, tüm bu değişkenler bir bütün olarak ekonomik büyümeyi etkiledikleri gibi, birbirlerini de etkilemektedir. Örneğin; doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının artması enerjiye olan talebi ve enerji ithalatını artırmaktadır. Bu sayede üretimin gelişmesi ile birlikte oluşan arz fazlası ihracat ile karşılık bulmaktadır (Şentürk ve Eralp, 2012: 23).

Nur Başçı ve Dilber'e göre (2017), doğrudan yabancı yatırımların avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar teknolojik bağımlılığı daha fazla artırabilmektedir. Yabancı sermayeli şirketlerle rekabet edemeyen yerli firmaların piyasadan çekilmesi ve ödemeler bilançosunda baskı yaratması dolayısıyla dış ticaret dengesini bozabileceği öne sürülmektedir. Bununla birlikte doğrudan yabancı yatırım yapan firmaların tarife dışı engelleri aşmak amacıyla ürün veya hizmetlerini kendi ülkelerinde üreterek diğer ülkelere ihracat yapmak yerine, üretimlerini doğrudan ihracat yaptıkları ülkelerde gerçekleştirmeleri sonucunda uluslararası ticaret hacminde bir azalış ortaya çıkmaktadır (Coşkun, 2015: 49). Doğrudan yabancı yatırımlar, ev sahibi ülkenin üretim olanaklarının genişlemesine, yeni teknolojiler ve üretim yöntemlerinin kullanılabilmesine de fırsat vermektedir.

1.8.7. Dışa Açıklık ve Gelir Dağılımı

Üretim ve gelir artışında sürekliliğin sağlanması yanında gelirin adil dağılımı da iktisat politikaları yönünden önemlidir. Bu nedenle gelir dağılımı adaletsizliği gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın tüm ülkeleri ilgilendiren bir sorundur. Dış ticaret ile gelir dağılımı arasındaki ilişki ise ülkelerin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak farklılaşmaktadır.

Dış ticaretin gelir dağılımına etkisi Stolper-Samuelson ve Heckscher-Ohlin teorileri yardımıyla açıklanmaktadır. Stolper-Samuelson yaklaşımına göre serbest ticaret, ülkede bol olan üretim faktörünün milli gelir içindeki payını yükselttiği için bu faktör yararına, korumacılık ise kıt üretim faktörünün milli gelirden aldığı payı artıracığı için kıt faktörün yararınadır. Heckscher-Ohlin teorisinde ifade edildiği gibi, ülkelerin dış ticarete karşılaştırmalı üstünlük elde edebilmeleri için, nispeten bol miktarda sahip oldukları üretim faktörlerini yoğun olarak gerektiren malların

üretiminde uzmanlaşmaları gerekir. Bu durumda bol olan üretim faktörlerinin talebi ve geliri artarken, kıt üretim faktörlerinin talebi ve geliri azalacaktır. Bu nedenle teorik olarak dışa açıklığın gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımına etkisinin farklı olması beklenmektedir. Gelişmiş ülkelerde bol olan üretim faktörleri sermaye ve vasıflı işgücü olduğu için gelir dağılımı adaletsizliği daha fazla artmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde niteliksiz işgücü diğer üretim faktörlerine göre daha fazladır. Bu durumda ticaretin serbestleşmesi niteliksiz işgücünün gelirini yükselterek ülkedeki gelir dağılımı adaletsizliklerini azaltmaktadır (Artan ve Kalaycı, 2014: 72-73).

1.8.8. Dışa Açıklık ve Dış Borçlanma

Dışa açıklık ile dış borçlanma arasındaki ilişkinin iki boyutu bulunmaktadır. Birincisi dışa açıklık ile dış borçlanma arasında negatif yönlü ilişkinin varlığıdır. Buna göre dışa açıklık arttıkça ihracat gelirlerindeki artış dış borçlanmayı azaltıcı sonuçlar oluşturmaktadır. İkincisi ise dışa açıklık ile dış borçlanma arasında pozitif yönlü ilişkiye dayanmaktadır. Bu yaklaşımda dışa açıklığın ithalatı artırıcı etkileri nedeniyle özellikle gelişmekte olan ülkelerde hammadde, enerji ve ara malların finansmanında dış borcun bir seçenek olarak kullanılmasıdır.

Lane ve Milesi-Ferretti (2000), dış ticaretten kazanılanları, yerli tüketicilerin gelir artışı ve endüstrilerde ithal girdi kullananların talep artışı ile ilişkilendirmektedir. Büyüme, ihracat ve verimliliğin arttığı ekonomilerde, ticari sınırlamaların ortadan kalkması, doğrudan yabancı yatırımları artıracak ve gerçekleşen döviz girişleri nedeniyle ülkelerin borç yapıları değişecektir. Dolayısıyla ülkelerin dışa açılması, dış borçlarını azaltacaktır.

Gelişmekte olan ülkelerde ise dışa açıklık ile dış borç arasında olumsuz bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Bunun nedeni gelişmekte olan ülkelerde ithalatın ihracattan daha büyük olmasıdır. Bu durum, dış ticaret açığı yaratmaktadır. Hükümetler ise dış ticaret açığını giderebilmek için Uluslararası Para Fonu (IMF) ve diğer uluslararası organizasyonlardan borç almaya yönelecektir. Bunlara ek olarak gelişmekte olan ülkelerde gümrük vergileri ülkenin temel gelir kaynaklarından. İthalat ve ihracat tarifelerinin azaltılması ya da tamamen kaldırılması ülkelerin ithalat

ve ihracat üzerinden aldığı bu vergilerin azalmasına neden olur. Azalan vergi gelirlerinden dolayı mali açığı gidermek amacıyla hükümetlerin dış borçlanma yoluna gitmesi dış borç yükünün artmasına neden olmaktadır (Caliari, 2005: 6-8).

1.8.9. Dışa Açıklık ve Ücretler

Dış ticaretin serbestleşmesiyle oluşan etkin piyasalar, artan verimlilik ve kısıtlamaların kalkması gibi gelişmeler maliyet rekabetini yükselterek ücret düzeylerinde değişimlere neden olmaktadır. Türkiye de dâhil birçok ülke, uluslararası ticaretin serbestleşmesiyle ithal ikamesine dayalı büyüme stratejisini bırakıp, ihracata dayalı büyüme stratejisini uygulamış ve dış ticaret oranlarını artırmıştır. Söz konusu değişim büyüme oranlarında pozitif, yurtiçi gelir dağılımı ve ücretler üzerinde negatif etkiler yaratmıştır. Bunun nedeni artan rekabet ile mücadele edememe ve işgücünün ticareti yapılan ve yapılmayan mal sektörleri arasında yeniden dağılımının zorlaşmasıdır (Oransay, 2016: 75).

Dışa açıklıktan dolayı yükselen rekabet ile kar oranlarında yaşanan düşüşler maliyeti azaltmak için öncelikle ücretlerin düşürülmesine odaklanmaktadır. Ücretlerin esnek oluşu ve ithalata bağımlı ihracat yapısına sahip firmaların girdi maliyet fiyatlarına etki edememesi de bu durum üzerinde etkilidir. Söz konusu etkiyi ortadan kaldırmak için daha etkin bir üretim teknolojisine geçişin sağlanması gerekmektedir. Fakat gelişmekte olan ülkeler için bu durum pek mümkün olmamakta ve ücretlerde düşüşler görülmektedir (Oransay, 2013: 547).

Goldberg ve Pavcnik'e göre (2004), dış ticaret sonucunda karşılaştırmalı fiyat etkisi ortaya çıkmakta, ücretler bazı sektörlerde artarken bazılarında azalmaktadır. Dış ticaret işgücü piyasalarındaki ücret farklılıklarını derinleştirmektedir. Vasıfsız işgücü dış ticareten olumsuz etkilenirken vasıflı işgücü olumlu etkilenmekte, dış ticaret farklı özellikteki işgücü arasındaki ücret adaletsizliğini ortaya çıkarmaktadır.

Gökalp ve diğerleri (2011), dış ticaretin ücretlere etkisini üç farklı sektör grubunu baz alarak değerlendirmişlerdir. Bu süreçte emek yoğun sektörlerde çalışanların ücretlerinin, sermaye ve araştırma yoğun sektörlerle nazaran artmadığı ve gelir dağılımının emek yoğun sektörde çalışanların lehine değişmediği, nitelikli

işgücünün gelirlerinde daha fazla artış olduğu ve gelir dağılımının bozulduğu yönünde etkiler oluşmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

REKABET GÜCÜ VE REKABET GÜCÜNÜ BELİRLEYEN FAKTÖRLER

2.1. Rekabet Gücü

Rekabetçilik, ürünleri ve hizmetleri alıcıların isteği doğrultusunda üretebilme ve üretimde kullanılan kaynakların fırsat maliyetini de karşılayabilme becerisini yansıtmaktadır. Buna göre rekabetçilik, ürünün kalitesi, pazarı, fiyatı ve üretim girdilerinin verimliliğini içermektedir (Filiztekin ve Karaata, 2010: 8).

Dünya Ekonomik Forumu'na göre rekabet gücü, bir ülkenin verimlilik seviyesi, kurum, politika gibi unsurlarla belirlenmektedir. OECD'ye göre rekabet gücü, bir ülkenin açık piyasa koşullarıyla reel hasılayı yükseltirken dış rekabet şartlarını karşılayabilen mal ve hizmetleri üretebilmesidir. Dışa açıklık açısından ise ülkelerin veya ekonomilerin üretim, maliyet, kar ve teknoloji gibi çok farklı alanlardaki yarışını açıklamaktadır.

Rekabet gücü, gelişmişlik seviyesine bakılmaksızın tüm ülkeleri ilgilendiren bir konudur. Gelişmiş ülkeler dünya ekonomisindeki yerini belirleyebilmek ve koruyabilmek geliştirmekte olan ülkeler ise büyüme oranlarını artırabilmek ve kalkınma sürecini tamamlayabilmek için rekabet gücü konusuna büyük önem vermektedirler (İmer, 2015: 73).

Rekabet gücünün artması ile üretim ve ihracatta genişleme sağlanmakta, yatırımlarda, ekonomik büyümede ve istihdamda artış gerçekleşmektedir. Buna göre rekabet gücü üretim, verimlilik, refah seviyesi ve istihdamın gelişmesi için temel bir belirleyicidir (TISK, 1995: 6).

Rekabet gücü ile gerçekleştirilmesi hedeflenen birçok amaç vardır. Bunlar; optimal kaynak dağılımı, yenilik ve teknik ilerlemenin sağlanması, gelir dağılımında adaletsizliğin azaltılması, firmaların ekonomik ve teknolojik değişikliklere ve ekonomik krize ayak uydurması, işletmelerin karlarını kısıtlayarak tüketici refahını artırması ve hükümetin piyasa müdahalelerinde bulunmaması şeklinde sıralanabilir (Arıcan ve diğerleri, 2009: 16).

2.1.1. Mikro Ekonomik Düzeyde Rekabet Gücü

Mikro ekonomik düzeyde rekabet gücü firmanın rekabet etme, büyüme ve karlılık açısından konumunu göstermektedir. Bu çerçevede firma performansının yüksek olması, firmanın fiyat ve kalite gibi yönlerden piyasa şartlarına göre istikrarlı ve karlı olarak üretim yapması ve daha büyük bir pazar payı elde etme konusunda başarılı olması anlamına gelmektedir (Kumral, 2008: 3).

Diğer bir ifade ile mikro ekonomik analizde ticaret faaliyetlerinde yer alan sektörler ve alt dalları üzerinden rekabet gücü ilişkileri ortaya konulmaktadır. Nispi fiyatlar, verimlik, fiyat-maliyet marjları ve piyasa payları esas alınarak rekabet gücünün göstergeleri belirlenmektedir. Bu kapsamda nispi fiyatların düşüklüğü, yüksek verimlilik ve fiyat-maliyet marjlarının düşüklüğü yüksek rekabet gücü olarak yorumlanmaktadır. Piyasa paylarının yüksek olması ise en çok öne çıkan rekabet gücü göstergesi olup rekabet gücü ile özdeş görülmektedir (Vergil ve Yıldırım, 2006: 4).

2.1.2. Firma Düzeyinde Rekabet Gücü

Firma düzeyinde rekabet gücü, bir firmanın ulusal ya da uluslararası piyasalarda rakiplerine göre düşük maliyette üretimlerini gerçekleştirebilme, ürünün kalitesi ve sunulan hizmet gibi unsurlar açısından rakipleriyle eşit düzeyde olma ya da üstünlüğü sağlayabilme aynı zamanda yenilik ve icat yapabilme becerisidir. Yüksek kalite, düşük maliyet, verimlilik, yenilik ve yaratıcılık firma düzeyinde rekabet gücünü belirleyen temel faktörlerdir (Aktan, 2010: 167-168).

Firma düzeyinde rekabet gücü, üreticilerin rakiplerine kıyasla fiyat ve fiyat dışı özellikleri bakımından daha üstün olarak mal ve hizmetleri üretip satabilme becerisi olarak ifade edilmektedir. Tam rekabetin hakim olduğu piyasalarda, sunulan ürünün piyasa fiyatının üzerinde bir ortalama maliyete sahip olması firmanın rekabet gücünün yetersiz olduğu anlamına gelmektedir (Dulupçu, 2001: 75).

2.1.3. Endüstriyel Yönden Rekabet Gücü

Endüstriyel rekabet gücü, verimlilik ile tanımlanabileceği gibi maliyetler cinsinden de tanımlanmaktadır. Verimlilik ile tanımlanan endüstriyel rekabet gücü, bir endüstrinin rakip endüstriler ile aynı ya da daha ileri bir verimlilik düzeyine erişmesi ve ulaşılan verimlilik düzeyini sürdürme yeteneği olarak ifade edilmektedir. Maliyetler cinsinden endüstriyel rekabet gücü ise rakip endüstrilerle aynı ya da daha düşük maliyette üretme ve satma becerisi olarak açıklanmaktadır (Azgün, 2017: 74).

Endüstri düzeyinde rekabet gücü endüstri içinde yer alan firmaların rekabet gücü açısından da değerlendirilebilir. Firma ve endüstriler maddi değeri olmayan özgün varlık ve değerlere sahip olabilirler. Bir endüstride yer alan firmaların belirli bir bölgede gruplaşmaları sonucunda oluşan dışsallıklar sebebiyle rekabet gücü yükselir. Endüstri düzeyinde rekabet gücü verimlilik, dış ticaret göstergeleri ve maliyet yönünden ölçülmektedir (Aktan ve Vural, 2004: 10).

2.1.4. Makroekonomik Yaklaşım ve Rekabet Gücü

Makroekonomik yaklaşımda ülkenin uluslararası rekabetteki konumuna ilişkin değerlendirmeler yapılmaktadır. Bireylerin reel gelirini ve refahını yükseltmek yönündeki çabalar makroekonomik rekabet gücü ile ilişkilendirilebilir. Bu durum kaynakların en verimli şekilde üretim sürecine aktarılmasıyla gerçekleştirilebilir. Michael E. Porter makroekonomik rekabet gücünün ortaya çıkabilmesi için verimlilik olgusunu öne çıkarmıştır. Buna göre bir ekonomide verimlilik artışı sağlandığında o ülkede yaşayan insanların refah seviyelerinde artışlar görülmektedir (Çivi, 2001: 26).

Makroekonomik yönden rekabet gücü, GSYİH büyüklüğü, büyüme hızı, enflasyon oranı, işsizlik oranı, bütçe dengesi ve dış ticaret dengesi gibi çok yönlü göstergelerle ortaya konulabilir. Üretim kapasitesi ve gücü yüksek olan ve istikrarlı büyüme hızına sahip olan ekonomiler rekabet gücü bakımından ön sıralarda yer almaktadır. Çok düşük enflasyon ve işsizlik oranları yanında mali denge ile dış ticaret dengelerinin sağlanmış olması da rekabet gücünü olumlu yönde etkilemektedir.

2.1.5. Ulusal Rekabet Gücü

Uluslararası Yönetim Geliştirme Derneği (IMD) tarafından yayınlanan Dünya Rekabet Gücü Yıllığı'nda ulusal rekabet gücü, bir ülkenin firmaları için daha fazla değer yaratılmasını ve insanları için de daha fazla refahı sağlayan bir ortamı sağlayabilme ve sürdürebilme becerisi olarak tanımlanmaktadır (Atik, 2005: 21). Uluslararası Yönetim Geliştirme Derneğine göre, ulusal rekabet gücünün yükseltilmesinde ekonomik performans, altyapı, kamunun ve özel sektörün etkinliği olmak üzere dört faktör belirleyicidir. Bu unsurlardaki yeterlilik ülkelerin ulusal rekabet gücünü yükseltmektedir (Düzgün, 2007: 424).

OECD'nin tanımına göre ulusal rekabet gücü, ülke içinde gelir artışı sağlayabilme ve diğer ülkelerdeki müşterilerin zevk ve tercihlerine göre ürün üretebilme yeteneğidir. Avrupa Birliği Komisyonu'nun tanımına göre ise ülkelerin ve endüstrilerin üretim faktörlerinin getirilerini artırmaları ve vasıflı işgücü yaratabilmeleridir (Aydın, 2011: 61).

Çivi (2001), ulusal rekabet gücünü üç temel özellik ile ilişkilendirmektedir:

- Rekabet gücünün temel amacı refah seviyesinin yükselmesidir. Ulusal rekabet gücü, etkin dış ticaret, yatırımlar ve verimli üretim ile gerçekleştirilebilir.
- Ülke kendi yeteneklerini, sahip olduğu özel kaynak ve performansını kullanarak rekabet üstünlüğü elde edebilir.
- Ülkenin rekabet gücünü değerlendirmede dış ticaret göstergeleri, pazar payı, istihdam ve üretim gibi birçok ölçüt kullanılabilir.

2.1.6. Uluslararası Rekabet Gücü

Bir ülkenin tam rekabet piyasası şartları altında uzun vadede gelir düzeyini artırabilmesi ve küresel pazarlarda rekabet üstünlüğüne sahip ürün ya da hizmet üretebilmesi uluslararası rekabet gücünü belirler (Ada ve diğerleri, 2008: 55).

Karaaslan ve Tuncer'e göre (2010), uluslararası rekabet gücü, bir ülkede yer alan firmaların uluslararası piyasalarda başarılı olma yeteneği ile birlikte bireylerin

yaşam kalitesinin artması şeklinde ifade edilmektedir. Bu çerçevede ülkeler rekabet gücünü yükseltmek ve sürekliliği sağlayabilmek için firma destekli ve piyasa ekonomisi tabanlı politikalar izlemektedir. Dulupçu'ya göre (2001), uluslararası rekabet gücü, uzun vadede dış ticaret dengesini koruyarak bir ülkenin ticari rakiplerine göre daha fazla gelir elde etmesidir.

Bakımlı (2005), uluslararası rekabet gücünü belirleyen unsurları verimlilik, işgücü piyasalarındaki esneklik seviyesi, teknolojik değişiklikler, girişimcilik, sanayinin yeniden yapılanması, devletin ekonomideki yeri ve devlet tarafından yapılan müdahaleler yönünden açıklanmaktadır.

2.2. Rekabet Gücünün Belirleyicileri ve Ölçüm Yöntemleri

2.2.1. Maliyetler ve Rekabet

Rekabet gücünü belirleyen önemli faktörlerden biri olan üretim maliyetlerinin azaltılması tüm ekonomiler için birincil öneme sahiptir. Üretim maliyeti içinde girdi, işçilik, enerji, sermaye ve vergisel maliyetler mevcuttur. İşgücü maliyetlerinin toplamı uluslararası rekabet gücünü belirlemektedir. Üretim maliyetleri içinde işgücü maliyeti çalışanlara ödenen net ücret ile ücret dışı ödemeleri kapsamaktadır. Sosyal güvenlik katkı payları, bordroda kesilen vergiler, kişisel gelir vergisi ve fon kesintileri ücret dışı maliyetleri oluşturmaktadır. Ücret dışı ödemelerin net ücretten fazla olması istihdamı azaltmakta, kayıt dışılığın önünü açmaktadır. Firmalar vasıfsız ve düşük ücretli işgücüne eğilim göstermekte ve bundan dolayı sektörlerin verimliliği ve rekabet gücü azalmaktadır (Yurttançıkmaç, 2014: 88).

Ülkelerde enerji dağılımının homojen olmaması enerji alanında bazı ülkeleri ve bu ülkelerdeki firmaları avantajlı veya dezavantajlı konuma getirebilmektedir. Enerji kaynakları yönünden bolluk ve çeşitlilik gösteren ekonomiler maliyetler açısından kazançlı çıkarken bu özellikte olmayan ekonomiler ise sürecin kaybedenleri olarak görülmektedir. Enerjide dışa bağımlı ekonomilerin uluslararası rekabet gücü önemli ölçüde azalmaktadır. Enerji maliyetlerinin yüksek olduğu üretim alanlarında üretim yönünden rekabet avantajı daralmaktadır. Benzer bir durum sermaye kıtlığı içinde bulunan ekonomiler için de öne sürülebilir.

Vergiler de üretim maliyetleri üzerinde önemli bir etkidir. Rekabet gücünü artıran vergi politikaları ile belirli sektör ve faaliyetler için avantaj sağlanabilir. Vergi yapısı sermaye birikimini değiştirerek rekabet gücünü etkileyebilir, teşvikler yoluyla yatırım ve sermaye faaliyetlerini desteklemede kullanılabilir. Bu yönüyle vergiler sermaye birikimi ve üretim maliyetlerinin azaltılması açısından olumlu etkiler oluşturabilir (Aktan, 2010: 193).

Küreselleşme ve teknolojiyle artan rekabet ortamında, maliyet liderliğini ya da düşük maliyet stratejisini tercih eden firmaların rekabetçi üstünlüklerini koruyabilmeleri, rakiplerine nazaran daha düşük maliyetlerle ürün üretebilmelerine ve satabilmelerine dayanmaktadır (Aksoylu ve Dursun, 2001: 358-359).

Uluslararası piyasalarda rekabetin sürekli artması, firmaların fiyatları düşürmesini zorunlu hale getirebilmektedir. Uluslararası pazarlarda üstün olmak isteyen firmalar ilk olarak yüksek kalite ve uygun fiyat dengesini ayarlamalıdır. Bu konuda kullanılan yeni maliyet ve fiyat hesaplama yöntemlerinden yararlanılabilir. İç pazarlar açısından da durum farklı değildir. Bir işletmenin iç piyasada etkin olabilmesi için fiyat yönünden rekabete girebilmesinin en güvenilir yolu maliyetlerini kontrol etmesidir (Doğan ve diğerleri, 2003: 115-116). Maliyetlerdeki düşüşler ile işletmeler fiyat avantajı sağlayarak pazarda konumlarını ve rekabet güçlerini artırabilirler.

2.2.2. Beşeri Sermaye ve Rekabet

Beşeri sermaye bireylerin eğitim, bilgi, sağlık, tecrübe ve yetenek gibi özelliklerine bağlı oluşan kişiye özgü donanımları açıklamaktadır. Bu yönüyle uluslararası rekabet sürecinde önemli bir belirleyici olarak görülmektedir.

Yüksek gelişmişlik derecesine sahip ekonomiler bilgi temelli ekonomiler olarak öne çıkmaktadır. Bilginin ekonomik bir değer olarak artan bir öneme sahip olması bilginin elde edilmesine, dağıtılmasına ve kullanılmasına yönelik yatırımların artırılmasını sağlamakta dolayısıyla beşeri sermaye yatırımları birincil öneme sahip olmaktadır. Ekonomik büyümenin gerçekleşmesinde önemli olan bu yatırımlar, hem uzun vadede fiziki yatırımların hem de uluslararası rekabet gücünün artışı sağlayıcı niteliktedir (Altay ve Pazarlıoğlu, 2007: 96).

Rekabet gücü ve ekonomik kalkınmaya olumlu etkisi nedeniyle vasıflı işgücü giderek önemli hale gelmektedir. Rekabetçi üstünlük ve büyüme odaklı ekonomiler bundan dolayı yüksek nitelikli işgücüne yönelmektedir. Bilgi ekonomilerinin yüksek nitelikli işgücü kullanması firmaların üretim maliyetlerini düşürmekte, verimlilik artışı yaratmakta, inovasyona ve ekonomik büyümeye katkıda bulunan bilginin üretilmesine olanak sağlamaktadır. Yüksek beşeri sermaye donanımına sahip işgücünü istihdam eden firmalar, diğer firmalara göre rekabette üstünlük kurmaktadır (Dereli ve Akkaraca Köse, 2015: 203-204).

Rekabet üstünlüğünün kazanılmasında, işletmelerin faaliyetlerinin etkin bir şekilde yürütülmesinde, nitelikli bilgi ve becerilerle donatılmış elemanların varlığı üstünlük sağlamaktadır. Alanında uzman kişilerin yerine getirdikleri faaliyetlerin kalitesi, hızı ve güvenilirliği artacak bu süreç doğrudan veya dolaylı olarak işletmelerin rekabet gücünü de artıracaktır (Kayabaşı, 2010: 38). Bu çerçevede beşeri sermaye donanımı özellikle verimlilik, teknoloji, maliyetler, yenilik ve üretim vasıtasıyla rekabet gücü üzerinde belirleyici role sahiptir.

2.2.3. Teknolojik Yenilik

Teknolojik değişim ve rekabet gücü arasındaki ilişki üzerine yapılan çalışmaların geneli teknoloji ve inovasyon alanındaki ilerlemelerin özellikle verimlilik ve üretim artışı üzerinden ekonomilere pozitif yönlü etkilerde bulunduğu yönündedir.

Yoğunlaşan uluslararası etkileşim ortamında bir ülkenin küresel rekabet gücü, faktör donanımı ötesinde teknoloji düzeyi, teknoloji geliştirme ve yenilik üretme kapasitesi ve beşeri sermaye gibi nitelikleriyle yakından ilişkilidir. Teknolojiye dayalı rekabet gücü, yüksek teknoloji alanlarında rekabet edebilme, yenilik yapabilme ve en gelişmiş piyasa bölümlerinde var olabilme yetkinliğidir. Üretim faktörlerinin etkinliği üzerinden maliyet, rekabet, ticaret ve refahın belirleyicisi olarak teknoloji, icat, taklit, transfer gibi yollarla gelişmekte; yayılma, taşma, dışsallıklar gibi kanallarla sürekli, dinamik ve birikimli iktisadi sonuçlara kaynaklık etmektedir. Bu nedenle dünya ticaretinden daha yüksek pay almak ve daha ileri

düzyeyde rekabetçi bir pozisyon için teknolojik yenilik gereklidir (Bayraktutan ve Bıdırdı, 2016: 2-20).

Geleneksel üretim yöntemlerinin yerini bilgi yoğun, Ar-Ge ve yeniliğe dayalı üretim yöntemleri almıştır. Yaşanan bu değişim, rekabetin de boyut değiştirmesine yol açmıştır. Artık rekabet üstünlüğünün sağlanabilmesi için bir malı veya hizmeti daha düşük maliyetle üretebilmek yeterli değildir. Verimlilik, kalite, hız ve esneklik gibi unsurlar da belirgin rol oynamaktadır. Bundan dolayı günümüzde rekabet gücü anlayışı bilgi ve teknoloji alanlarına yönelmektedir. Buna göre, firmaların ve ülkelerin rekabet üstünlükleri sağlayabilmeleri Ar-Ge ve yeniliğe daha fazla yatırım yaparak teknolojik ilerlemeye uyum göstermelerine bağlıdır (Erdem ve Köseoğlu, 2014: 51).

Genellikle teknolojik değişimin rekabet gücü üzerindeki etkileri Ar-Ge/GSYİH oranıyla değerlendirilir. Oranın yüksekliği tercih edilen bir durum olup teknoloji ve yenilik alanlarına daha fazla kaynak ayrıldığıının bir göstergesidir.

2.2.4. Reel Döviz Kuru

Reel döviz kuru, ekonominin uluslararası piyasalardaki rekabet gücünü göstermekte ve aşığıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$RER_o = (e \cdot Pf) / P$$

RER_o = Reel döviz kuru, P = Yerli para cinsinden iç fiyat seviyesi, Pf = Dış fiyat seviyesi ve e = Nominal döviz kurunu göstermektedir.

Reel döviz kuru ile ihracat değeri birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Reel döviz kuru düşerse malların uluslararası piyasadaki rekabet gücü azalır. Dolayısıyla ihracat azalır ve ithalat artar. Reel döviz kuru yükselirse, malların uluslararası piyasadaki rekabet gücü artar ve ihracat artış gösterirken ithalat azalır. Bu açıdan reel döviz kuru, dış ticarete konu olan mal ve hizmetlerin uluslararası piyasadaki rekabet gücünün bir ölçüsüdür (Bocutoğlu, 2012: 426-428).

Dış fiyat seviyesinin yükselmesi reel döviz kurunu artırır. Dış piyasa iç piyasaya göre daha pahalı hale geldiği için ithalat azalışı ve ihracat artışı ortaya

çıkmaktadır. Benzer bir sonuç devalüasyon etkisinden beklenir. İç fiyat seviyesinin düşmesi ise reel döviz kurunu artırıcı nitelikte olup, ihracat artışı ve ithalat azalışı yönünde sonuçlar oluşturmaktadır. Buna göre reel döviz kuru artışı uluslararası rekabet gücünü artırırken reel döviz kurundaki azalışlar ise rekabet gücünü kısıtlamaktadır.

2.2.5. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları uluslararası sermaye akışını esas almakta ve yabancı bir ülkede bir firma kurulması veya yabancı ülkedeki bir şirkete sermaye yatırılarak ana firmanın büyümesi şeklinde gerçekleşmektedir.

Küreselleşmenin etkisi ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları, ülkelerin büyüme, işsizlik, yaşam standartları ve küresel rekabet gücünü artırma gibi hedeflerine etki eden önemli bir faktör olarak görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin sermayeleri yetersizdir. Bundan dolayı ülkeler yabancı sermayeye yönelerek birbirleriyle rekabet sürecine girmektedir. Ayrıca doğrudan yabancı sermaye yatırımları yurtiçi üretimde bulunarak, getirdikleri teknoloji ve yeniliklerle maliyetleri azaltarak ve verimlilik artışı sağlayarak söz konusu ülkenin üretim ve ihracat potansiyelini artırır. Artan ihracat dış ticaret fazlasının oluşmasına ve rekabet gücünün olumlu yönde etkilenmesine neden olmaktadır (Bal ve diğerleri, 2016: 1-3).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, bir bölgedeki sermaye stokunu artırır ve tam kapasite üretim yapılmasını sağlayarak bölgenin rekabet edebilme potansiyelini güçlendirir. Artan rekabet bölgedeki diğer şirketlerin verimlilik ve ürün kalitelerini de yükseltmekte ve bölgenin göreceli olarak rekabet gücünün artmasında yardımcı olmaktadır (Aydemir, 2002: 29). Doğrudan yabancı sermaye yatırımları bilgi, teknoloji ve sermaye akışıyla yöneldikleri ülkelerin ekonomik büyüme sürecinde etkili olmaktadır. Ülkelerin üretim potansiyeline katkıda bulunan bu yatırımlar, fiyatlar genel düzeyinde arz kaynaklı artışları azalttığı gibi istihdam artırıcı sonuçlar da ortaya çıkararak rekabet gücünü olumlu yönde etkilemektedir.

2.2.6. Pazar Payı ve Rekabet Gücü

Günümüzde pazar veya piyasa payı, rekabette öncelikli unsurların başında gelmektedir. Pazar payının önemli bir bölümüne sahip olmak rakiplere göre rekabet üstünlüğünün bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Firmalar düzeyinde olabildiği gibi makroekonomik açıdan da pazar payına sahiplik derecesi uluslararası rekabette bir kriter oluşturmaktadır.

Firmanın iç ve dış piyasada sahip olduğu pazar payı üretim ölçeğini ve üretim maliyetlerini doğrudan etkilemektedir. Bu çerçevede piyasaya yeni girecek firmaların maliyet avantajını yakalamaları için yüksek kaliteli ve düşük maliyetli üretim yapmaları gerekmektedir. Ancak bu şekilde pazara giriş yaparak pazarda belli bir pay alıp kalıcı olabilirler. Piyasa payı yüksek olan firmaların mevcut konumlarını korumak için kalite, üretim maliyetleri ve pazarlama faaliyetleri kapsamında rekabetçi olmaları gerekmektedir (Kısacık, 2005: 41).

Firmaların dışarıya açılma sürecinde pazarlarda yaşanabilecek risk ve belirsizlikler firmalara olumsuz, çeşitli fırsatlar ise olumlu yönde etkilerde bulunabilir. Dış pazarlara açılmak isteyen işletmeler için birtakım engeller bulunmaktadır (Doğan ve diğerleri, 2003: 120-121). Bu engeller ülkelerin yasal ve kurumsal yapısından kaynaklanabildiği gibi idari ve mali alanlardan da kaynaklanabilir.

İşletmelerin iç ve dış pazarda elde ettikleri pazar payı hazır bir alıcı kitlesini ifade ettiği için rekabet açısından avantajlı bir durum olarak görülür. İç ve dış pazarda rakiplerine göre daha fazla pazar payına sahip olan bir işletme açısından rekabet koşulları, pazara yeni girmekte olan bir işletmeye göre üstünlükler sağlamaktadır (Doğan ve diğerleri, 2003: 120-121). Bu nedenle pazar payının artması aynı ölçüde rekabet gücünü de artırmaktadır. Bununla birlikte ülkeler açısından pazar payı ihracatta ürün niteliği, çeşitliliği, fiyatı ve ihracatı yapılan ürünlerin talep esnekliği gibi birçok faktörle ilişkilendirilebilir.

2.2.7. Devlet ve Vergi Uygulamaları

Kamu kesimi ile özel sektör, ekonomilerin temel yapısını oluşturmaktadır. Hükümet hem ekonominin büyük bir bölümünü kapsamakta hem de kendi dışındaki kesime müdahaleleri ile ekonomik sürece yön vermektedir. Devletin ekonomideki payının artması ve demokratik bir şekilde siyasal sürecin işleyişi ekonomik faaliyetleri yönlendiren temel unsurlardan biridir. Devletin yapısı ve siyasal karar alma mekanizması ile kamu kesimi faaliyetlerinin niteliği ekonomide aktif rol oynamaktadır (Dinleyici, 2001: 7).

İşletmelerin uluslararası pazarlarda rekabet güçlerini artırmaları için geliştirilmiş standartlar ile işletmelerin performanslarını yükselterek onları teşvik etmek, talebi yüksek olan ürünleri önceden tespit edip modellemek, özelleştirilmiş girdi üretimine odaklanmak ve bölgesel rekabeti olumsuz etkileyecek tekelleşmeleri sınırlandırmak gibi devletin üzerine düşen görevler bulunmaktadır (Gürpınar ve Barca, 2007: 46).

Devlet, uluslararası rekabet gücünün ölçülmesinde firmaların uluslararası rekabet gücünü artırmaya yönelik faaliyetlerini belirleyen bir güç olarak kullanılmaktadır. Ekonomik gelişimin araçları olarak görülen finansal teşvikleri iş dünyasına sağlar. Devlet bir bölgede ekonomik gelişmeyi sağlayacak olan girişimcilere sunduğu teşvikler, sağladığı borç ve ödenekler açısından da uluslararası rekabet gücü ölçümünde bir araç olarak değerlendirilir. Ayrıca düzenlediği vergi politikaları açısından da belirleyicidir. Yüksek vergi oranları yatırım ve üretimde olumsuz rol oynamaktadır. İş çevresi açısından vergi oranlarının düşük olmasının pozitif, yüksek olmasının ise negatif etkisi vardır. Bunun nedeni iş çevrelerinin vergi sonrası kazançlarını maksimize etmek istemeleridir. Devletin finansal olmayan destekleri ise girişimci bölgeleri oluşturması, endüstri parkları yaratması, eğitim desteği ve araştırma kapasitesi düzeyinde ele alınmaktadır (Çoşkun, 2007: 22). Buna göre devletin yasal ve kurumsal altyapıyı oluşturması ve piyasada düzenleyici ve denetleyici rolü rekabet sürecini yönlendirmektedir.

2.2.8. Altyapı

Doğrudan doğruya mal üretimine yönelik olmayan ancak mal ve hizmet üreten firmaların daha verimli çalışması için elverişli ortamı sağlayan temel yatırımlara alt yapı yatırımları denir. Bu yatırımların amacı gelir sağlamak değil firmalara daha verimli faaliyet gösterebilmeleri için uygun ortamı sağlamaktır (Özdemir, 1999: 9).

Gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde rekabet edebilme gücüne etki eden altyapı faktörü bir ülkenin sanayi ve ticaret sektörünün ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir yer tutar. Ülkedeki kara, deniz, hava yollarından, ulaşım ve haberleşmeye kadar, kişi başına düşen telefon ve bilgisayar sayısı, kullanım düzeyleri, ülkenin doğal kaynaklarından yararlanma, enerjide kendine yeterlilik, orman ve tarım arazileri, bu faktör kapsamında değerlendirilmekte ve ülkenin rekabet gücünü yönlendirmektedir (Gür, 2011: 20).

2.2.9. Coğrafi Konum

Coğrafi konum açısından diğer ülkelere göre üstün olmak da rekabet gücünün belirleyicileri arasında yer almaktadır. Zengin ülkelere coğrafi yakınlık, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere daha büyük ve yüksek gelir elde edebilecekleri pazarlar bulma fırsatı sağlamaktadır (Dulupçu, 2001: 85). Bu açıdan coğrafi konum düşük ve yüksek gelirli ülkelere yakınlık derecesi ile ilişkilendirilmektedir. Ayrıca ülkelerin terör ve güvenlik açısından coğrafi konumları, uluslar arası piyasalara mal ve hizmet akışını etkilemektedir.

Pazara yakınlık daha az taşıma masrafları gerektirmekte bu da ihraç edilecek ürünlerin fiyatlarını düşürmesi nedeniyle söz konusu ülkeye rekabet avantajı sağlamaktadır. Bunun dışında pazara yakınlık, sürekli ve hızlı bir şekilde mal sevkiyatı sağlamaktadır. Bu durum ise pazarın talebine anında cevap verebilme önceliğini ülkeye kazandırmaktadır. Ayrıca pazara yakın olan firma istediği kadar mal ile pazara girebilmekte ve fiyatı önemli ölçüde etkileyebilmektedir (Tansu, 2003: 26). Coğrafi konum ülkelerin bazı malları üretme veya üretememe özelliğini de etkilemektedir. Bazı ülkelerde iklim ve doğal koşullardan dolayı bazı mal ve

hizmetlerin üretimi yapılamamaktadır. Bu durumda ilgili malın üretimini yapan ülkeler rekabetçi üstünlük kazanabilmektedir.

2.2.10. Finansal Sistemin Yapısı

Finansal sistem, kişi ve kurumların, piyasaların, finansal araçların ve organizasyonların, birtakım fonksiyonları gerçekleştirmek üzere bir araya gelmeleri ile ilişkilidir (Afşar, 2007: 188).

Finansal sistem fon arz edenler, fon talep edenler, finansal araçlar ve finansal kurumlar ile yasal ve kurumsal düzenlemelerden oluşmaktadır. Hanehalkı, firmalar ve devlet finansal piyasada tasarruf sahibi, yatırımcı ve tüketici gibi rollere sahip olabilirler. Para ve sermaye piyasası ise finansal sistemin tamamlayıcısı niteliğindedir.

Rekabet gücü yüksek, sahip olduğu kaynakları etkin bir şekilde yöneten, kaynak toplama ve dağıtmada yeterli düzeyde enstrümana sahip, mali derinliği olan, uluslararası standartlarda faaliyet gösteren ve denetlenen aracılık maliyetleri asgari düzeyde olan bir mali sektör kendi gelişimi ve ülkedeki reel sektörün gelişimi için büyük önem taşımaktadır. Finansal sistemin gelişmesiyle birlikte finansal piyasalar ve reel sektör bağlantısı artacak, özellikle KOBİ'ler, finansman ihtiyaçlarını karşılamak için finans piyasalarına daha kolay ulaşabilecektir. Risk yönetimi tüm finansal kurumlarda uygulanacak, finansal sistemde farklı kuruluş ve araçlar arasında rekabeti bozucu unsurlar ortadan kalkacaktır. Finansal serbestleşme ile finans piyasaları rekabetçi bir ortamda çalışmaya başlayacaktır. Bu durum ürün çeşitliliği, hizmet kalitesi ve teknolojik gelişmeyi beraberinde getirecektir. Finansal serbestleşme sonucu risklerin ve belirsizliklerin azalması ile birlikte zorunlu karşılık oranları da düşecek ve bu durum kaynak kullanma maliyetini azaltarak finans sektörü ile reel sektörün daha etkin iletişim kurmasına fırsat sağlayacaktır (Berkman, 2011: 263).

Finansal sistem tasarruf, yatırım, faiz oranı, toplam talep, üretim ve istihdam yönünden etkiler içermekte ve rekabet gücünü yönlendirmektedir. Tasarrufların yatırımlara dönüşme sürecinde belirleyici olan finansal piyasa fon maliyetlerini düşürerek ve vade uyumu sağlayarak güvenli fon akışına neden olmaktadır. Faiz

oranı ise bu sürecin ana değişkeni rolündedir. Yüksek faiz oranları yatırımları azaltıcı etkileri nedeniyle ekonomik büyümeye zarar verebilmekte ve işsizliği artırabilmektedir.

2.2.11. Ekonomik Büyüme ve Rekabet

Fagerberg'e göre, uluslararası rekabet gücü, ekonomik kalkınma ve istihdam artışı başta olmak üzere, bir ülkenin iktisat politikası amaçlarını gerçekleştirebilme yeteneğidir (Fagerberg 1988, 18-20). Dolayısıyla Fagerberg'e göre ekonomik büyüme ve istihdam artışı bir rekabet gücü göstergesi olup, ekonomik büyüme ve istihdamda artış ülkenin uluslararası rekabet gücünü artırmaktadır.

Firmaların uluslararası ticarete sağladıkları başarılar ve yaşanan teknolojik gelişmeler, verimlilik artırıcı etkenlerle uluslararası rekabeti güçlendirir. Ticaret hacmindeki gelişmeyle ekonomik büyüme hızlanır ve yaratılan kaynaklar, ticaret ve teknolojinin geliştirilmesinde kullanılır. Dolayısıyla teknoloji, verimlilik ve büyüme, birbirlerini etkilerken birbirlerinden de etkilenmekte ve uluslararası rekabet gücünün artırılmasına bir bütün olarak yardımcı olmaktadır (Menceloğlu ve Kırca, 2008: 26). Buna göre rekabet gücü, büyümeyi teşvik etmekte, büyümede verimliliği ve rekabet gücünü artırmaktadır.

Ekonomik büyüme, üretim ve gelir artışını içermektedir. Ülkelerin üretim gücü, üretimin niteliği, ürün çeşitliliği ve üretim sürecinde kullandığı girdi bileşimleri rekabet gücü üzerinde önemli etkiler oluşturur. Düşük üretim kapasitesine sahip olan ekonomiler genellikle iç piyasa için üretim yapmakta ve geniş pazarlara ulaşamamaktadır. Ayrıca üretilen ürünlerin dünya piyasaları için talep edilen ürünlerden oluşup oluşmadığı da rekabet sürecini etkileyebilecektir.

2.2.12. Dış Ticaret ve Rekabet Gücü

Dışa açıklık, ülkelerin ekonomik ve siyasal açıdan dünyada etkin olabilmesi, zenginleşmesi, kalkınması ve ekonomik birimlerin yararlarını maksimize etmesi açısından önem taşımaktadır (Gültekin, 2011: 31). Küreselleşmesi süreci ile birlikte gelişmişlik seviyesine bakılmaksızın tüm ülkeler için rekabet gücü giderek önem kazanmaktadır. Buna göre dışa açıklık düzeyi, bir ekonominin serbest ticaret

koşullarında tek bir pazar haline gelen dünya ekonomisine ne düzeyde uyum sağladığını ve bu tek pazar ile entegre olma derecesini göstermektedir. Ülkelerin dış ticarete müdahaleleri sonucunda ortaya çıkan dış ticaret göstergeleri ve dışa açıklık düzeyleri uluslararası rekabet gücünün bir göstergesidir (Azgün, 2017: 87).

Ülkelerin uluslararası rekabet gücünü gösteren temel kriterlerden biri olan dış ticaret haddi bir birim ihraç malı ile kaç birim ithal malının alınabileceğini gösterir. Dış ticaret hadlerindeki bir azalış ülkenin rekabet gücünün azalması, dış ticaret hadlerindeki bir artış ise rekabet gücünün artması anlamına gelmektedir (Doğan ve Kurt, 2016: 328).

Dışa açıklık arttıkça ülkeler rekabet gücü açısından birçok kazanım elde etmektedir. Bu kazanımlar aşağıda sıralanmaktadır;

- Dışa açılma ile birlikte daha büyük pazarlara yönelik üretim yapılacak ve ölçek ekonomileriyle üretim maliyetlerinde büyük avantaj sağlanacaktır.
- Uluslararası piyasalarda rekabet sürekli olarak üretim maliyetlerini düşük tutma çabasını beraberinde getirecektir. Rekabet gücünü yüksek tutma ve üretim maliyetlerini düşürme ise ancak Ar-Ge çalışmaları ve yeni teknolojiler geliştirilerek sağlanacağından bu alanlardaki ilerlemeler ekonomik büyümeye de katkı sağlayacaktır.
- Rekabet sonucu kaynaklar optimum şekilde kullanılacak, işbölümü ve uzmanlaşma sonucu verimlilik ve rekabet gücü artacaktır (Kurt ve Berber, 2008: 58).

Buna göre dışa açıklık ve rekabet gücünün artışı ile teknolojik seviye ilerlemekte, maliyetler en aza indirgenmekte, verimlilik artmakta, optimal kaynak dağılımı ve tam istihdam şartlarının sağlanması ile ekonomik büyüme artmaktadır. Bununla birlikte işgücü, sermaye ve malların serbest dolaşımı ile pazar payının büyümesi daha fazla dış ticaret yapma olanağı sağlamaktadır.

2.3. Rekabet Gücünün Ölçüm Yöntemleri ve Kullanılan Göstergeler

Rekabet gücü ölçümleri açısından doğru bir değerlendirme yapabilmek için birden çok göstergenin bir arada kullanılması gerekmektedir. Rekabet gücünün ölçülmesinde kullanılacak ölçütlerin belirlenmesi, hangi unsurların hesaba katılacağı

ve hangi ölçütün daha belirleyici olduğu hususlarında birçok görüş bulunmaktadır. Ancak rekabet gücünün ölçülmesinde firma, endüstri ve ülke seviyesinde verimlilik artışının değerlendirilmesi esas oluşturmaktadır. Porter'a göre rekabet gücünün temel ölçütü verimliliktir. Aynı zamanda rekabet gücünün ölçülmesinde, üretimde emek, sermaye, doğal kaynak gibi faktörlerin yenilenmesi, geliştirilmesi ve teknolojik yeniliklere uyum sağlayabilme yetenekleri de belirleyicidir (Adıgüzel, 2013: 2).

Bunların yanında ülkenin rekabet gücü, Ar-Ge seviyesi ve verimliliği, farklı sektörlerin performansı, ülkenin dış ticaret fazlası, gelişmiş teknolojiyi içeren mallar üretmesi, nitelikli işgücünün olması gibi faktörlerle de açıklanmaktadır (Çivi, 2001: 21-25).

2.3.1. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (AKÜ) Yaklaşımı

Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler yaklaşımı ilk olarak Liesner tarafından ortaya atılmıştır. İngiltere'nin Ortak Pazar ülkeleri ile rekabet gücünü karşılaştırmak için oluşturulmuş endeks, Balassa tarafından geliştirilmiştir (Erkan, 2012: 198).

Bu yaklaşım, karşılaştırmalı üstünlükleri (rekabet gücünü) ölçmede kullanılan en yaygın yöntemlerden biridir. Bir ülkenin mal ya da sektör bazında ihracat yapısının ülkenin karşılaştırmalı üstünlüklerini, ithalat yapısının ise karşılaştırmalı dezavantajlarını yansıttığı AKÜ yaklaşımına göre; bir malın ticaret dengesinin pozitif olması durumunda o ülkenin o malın/ sektörün ihracatında karşılaştırmalı üstünlüğe, aksi durumda ise karşılaştırmalı dezavantaja (rekabet gücünde yoksunluğa) sahip olduğu şeklinde yorumlanabilir (Bekmez, 2008:17). Balassa, indeksi şöyle formüle etmiştir:

$$AKÜ_{ij} = (x_{ij} / X_j) / (x_{iw} / X_w)$$

Burada $AKÜ_{ij}$; j ülkesinin i malı için açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler indeksini göstermektedir. x_{ij} : j ülkesinin i malı ihracatı, X_j : j ülkesinin toplam ihracatı, x_{iw} : i malı dünya ihracatı, X_w : toplam dünya ihracatı ifade etmektedir.

$AKÜ > 1$ olması, j ülkesinin i malında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu anlamına gelmektedir. Yani, o malın ülkenin toplam ihracatı içindeki payı, dünya

ticaretindeki payından daha büyüktür. $AKÜ < 1$ ise, o malda karşılaştırmalı dezavantaj olduğu öne sürülmektedir (Şahinli, 2014: 236).

2.3.2. Ticari Performans Ölçütü

Ticari performans ölçütü toplam ithalatın toplam ihracata oranını ve bunun zamanla değişimini esas almaktadır. Ticari performans ulusal düzeyde ve firma/endüstri düzeyinde incelenebilir. Ulusal düzeyde ticari performans dış ticaret dengesinin (ihracat/ithalat hacmi arasındaki ilişki) hesaplanarak ölçülmesidir. Bir ülkenin ticari performans endeksi (TPE) aşağıda açıklanmaktadır (Aktan ve Vural, 2004a: 65).

$$TPE = \sum X_{ij} / \sum M_{ij}$$

X_{ij} = “j” ülkesinin “i” ürünündeki yıllık toplam ihracatını, M_{ij} = “j” ülkesinin “i” ürünündeki yıllık toplam ithalatını göstermektedir. Firma, endüstri ya da ülke çapında yapılan hesaplama sonucunda, $TPE > 1$ ise ilgili seviyede rekabet gücünün yüksek olduğu şeklinde yorumlanır (Türker, 2009: 284).

2.3.3. Görelî İhracat Performans Endeksi

Herhangi bir üründe bir ülkenin dünya piyasalarındaki ihracat payının, toplam ihracatının dünya piyasalarındaki payına oranı olarak tanımlanır. Görelî ihracat performans (GİP) endeksi aşağıdaki gibi hesaplanır.

$$CEP = (X_{ij} / X_{iw}) / (\sum X_{ij} / \sum X_{iw})$$

Burada i rekabet gücü ölçülen ürünü, j rekabet gücü ölçülen ülkeyi, w ise j ülkesi ile karşılaştırılan ülkeyi göstermektedir. Görelî ihracat performans endeksi değerinin 1’in üzerinde bir değer alması ilgili malda ihracat payının yüksekliğini, 1’in altında değer alması ise ilgili malda karşılaştırılan ülkelere göre ihracat payının düşük olduğunu göstermektedir (Yılmaz, 2003: 10).

2.3.4. Dünya Ekonomik Forumu Küresel Rekabet Gücü Endeksi

Dünya Ekonomik Forumu, her yıl Küresel Rekabet Raporu (Global Competitiveness Report) yayınlamaktadır. Raporda ülkelerin uluslararası rekabet güçleri Küresel Rekabet Endeksi vasıtasıyla değerlendirilir. Bu endekse ek olarak Büyüme ve İşletme Rekabet Gücü Endeksleri mevcuttur (Düzgün, 2007: 426).

Rekabet gücün etkileyen altyapı, eğitim, teknolojik gelişme, makroekonomik ortam ve piyasa etkinliği gibi birçok unsur söz konusudur. Bu faktörler rekabetçilik ve ekonomik kalkınma için önemli olmakla birlikte, bunlardan ikisi veya daha fazlası da aynı anda etkili olabilir. Bu nedenle Küresel Rekabetçilik Endeksi, üretkenliği içeren 114 kadar küresel göstergeden oluşan ve bu unsurların ağırlıklı ortalamasını esas alarak rekabet gücünün 12 alt endeksini belirlemiştir (World Economic Forum 2017-2018).

Tablo 1: Küresel Rekabet Gücünün Alt Endeksleri

Unsurlar	Grup
Kurumlar	Temel Gereksinimler
Altyapı	
Makroekonomik İstikrar	
Sağlık ve Temel Eğitim	
Yüksek Eğitim ve Öğretim	Etkinlik Artırıcılar
Ürün Pazar Etkinliği	
İşgücü Pazar Etkinliği	
Finansal Piyasa Etkinliği	
Teknolojik Hazırlık	
Piyasa Boyutu	
İş Sofistikasyonu	Yenilik ve Sofistikasyon Faktörleri
Yenilik	

Kaynak: (World Economic Forum 2017-2018)

- **Kurumlar:** Kurumsal yapı, kamu ve özel sektör davranışlarını yansıtmaktadır. Bireylerin, firmaların, devletin ve dış dünyanın birbirleri ile ilişkilerini biçimlendiren yasal, kurumsal ve yönetsel düzenlemeleri de içeren kurumsal yapı, kuralları da oluşturmaktadır. Kamu kurumlarının etkin çalışması, bürokratik işlemlerin boyutu ve iş yapabilme kolaylıkları da bu

çerçevede değerlendirilebilir. Yatırım, üretim, tüketim, kaynak kullanımı ve ekonomik kalkınma gibi birçok değişkeni etkileyebilme özelliğine sahip olan kurumlar rekabet gücünün temelini oluşturmaktadır.

- **Altyapı:** Üretici ve tüketici birimlerin mal ve hizmet arz ve talebini engelsiz buluşturmasına olanak sağlayan altyapı faaliyetleri, elektrik, yol, su, ulaşım, haberleşme ve iletişim gibi çeşitli alanlara yayılmaktadır. Bu alanlardaki iyileşmeler ekonomilerde etkinlik sağlayarak rekabet sürecini olumlu yönde etkilemektedir.
- **Makroekonomik Çerçeve:** Ülkelerin rekabet düzeyi makroekonomik istikrar ile yakından ilişkilidir. Genellikle fiyat istikrarı, bütçe dengesi, dış ticaret dengesi, tam istihdam ve ekonomik büyüme ile açıklanan makroekonomik istikrarın sağlanamaması birey ve firmaların ekonomik davranışlarını olumsuz etkilemektedir. Özellikle de borçlanma ve enflasyon sürecinin yaygınlaşması, üretim, yatırım ve büyüme yönlü politikaları etkisiz hale getirebilmektedir.
- **Sağlık ve Temel Eğitim:** Sağlık ve eğitim beşeri sermayenin temel bileşenleri arasında yer alır. İşgücünün niteliğini, üretime katılma sürecini ve gelirini doğrudan etkileyen sağlık ve temel eğitim hizmetlerine ayrılan kaynakların boyutu yanında bu hizmetlerin nitelikleri de rekabet açısından belirleyicidir. Sağlıksız bir toplum yüksek maliyetli ve verimsiz bir ekonomi oluşturarak üretim kaybına neden olmaktadır.
- **Yüksek Eğitim ve Öğretim:** Yüksek donanımlı, vasıflı işgücünün ve girişimcilerin oluşmasına katkıda bulunan yüksek öğretim faaliyetleri üretim sürecine verimlilik artışı ve kalite olarak yansımaktadır. Yeni ürünlerin, yeni üretim metotlarının ve süreçlerinin gelişmesinde belirgin role sahip olan yüksek öğretim teknolojik ilerlemelerin de kaynağını oluşturmaktadır. Bununla birlikte değişim ile yeniliğe açık ve teknolojik gelişmelerle uyumlu bireylerin yetiştirilmesi yanında yeni teknolojileri kullanabilme becerisi de yüksek öğretim ile kazanılmaktadır.
- **Ürün Piyasası Etkinliği:** Gelişmiş ürün piyasası olan ülkeler, doğru ürün grubunu üretme, özel arz ve talep koşullarında hizmet verme alanında avantajlıdır. Ürün piyasasının etkinliği, tüketicilerin talep ettiği ürünlerin

üretilmesi ve kaynakların bu alanlarda kullanılmasını gerektirir. Tüketici odaklı, onların zevk ve tercihleri ile uyumlu ürünlerin üretilmesi kaynakların etkin kullanılmasına neden olmakta ve rekabetçi avantajlar yaratmaktadır.

- **İşgücü Piyasası Etkinliği:** Emek arzı ile talebinin uyumluluğunu içeren etkin işgücü piyasası işgücünün en verimli alanlarda kullanılmasına aracılık etmektedir. İş memnuniyeti, işçi-işveren uyumu, iş ortamında eşitlik, dengeli ücret uygulamaları ve çalışma koşulları gibi birçok faktör işgücü piyasası etkinliği üzerinde belirleyici olup rekabet düzeyi ile ilişkilendirilmektedir.
- **Finansal Piyasa Gelişimi:** Etkin bir finans kesimi, ülke içindeki kaynakların en üretken biçimde kullanımını ve dışarıdan sağlanan fonların en verimli alanlara yönlendirilmesini amaçlamaktadır. Fon arz edenlerle fon talep edenleri oluşturan finansal piyasa, bankacılık sektörü, menkul kıymet borsaları ve merkez bankalarının faaliyetleri ile yakından ilişkilidir. Krediler, faiz oranı, tasarruflar ve yatırımlar gibi farklı değişkenlerin etki alanına açık olan finansal piyasanın gelişmesi finansal ve reel ekonomiyi bütünleştirmektedir. Gelişmiş finansal piyasalar, tasarrufları yatırıma dönüştürme özelliğine sahip, çok sayıda finansal araçların yer aldığı rekabetçi özellikler taşımaktadır. Yasal ve kurumsal düzenlemelerin var olduğu, güvenli bankacılık ve finans sektörü fon kullanımını kolaylaştırıcı, hızlandırıcı, maliyet düşürücü ve vade uyumu yönünden destekler sağlayabilmektedir.
- **Teknolojik Hazırlık:** Teknolojik hazırlık alt endeksi, verimliliğini yükseltmek için mevcut teknolojileri benimseme yeteneğini ölçmektedir. Bu ölçüm sırasında rekabetçilik için yeniliği tam olarak kullanabilme kapasitesinin üzerinde durulmaktadır.
- **Piyasa Büyüklüğü:** İç ve dış taleple ilişkili olan piyasa büyüklüğü yatırımları ve üretimi uyarıcıdır. Geniş piyasalar üretimi artırma yönünde firmaların büyümesine neden olmakta ve ölçek ekonomilerinin getirdiği maliyet avantajlarını ortaya çıkarmaktadır.
- **Yenilik:** Rekabetçi avantaj mevcut teknolojilerin etkin ve yenilikçi uygulamaları üzerinden gerçekleşmektedir. Araştırmaya yapılan yatırım ve yeni bilgiler yaratan yenilikçi faaliyetler, bir ülke için ekonomik gelişmenin

olgunlaşma aşamasında oldukça önemlidir (Aydın, 2011: 81-82). Bu endeksin ölçülmesinde, yenilik kapasitesi, bilimsel araştırma kurumlarının niteliği, Ar-Ge için ayrılan fonlar ve patent başvuruları gibi alt endeksler kullanılmıştır.

- **İş Sofistikasyonu:** İş dünyası gelişmişliği birbiri ile ilişkili olan iki kavram ile değerlendirilir. Birincisi ülkenin tüm iş ağlarının kalitesidir. İkicisi ise tek tek firmaların faaliyetleri ve stratejileridir (World Economic Forum 2017-2018).

2.3.5. Dünya Rekabet Gücü Yıllığı Endeksi

1989 yılından bu yana yayınlanan Dünya Rekabet Yıllığı, Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü tarafından hazırlanmakta ve ulusların rekabet güçlerini ortaya koymada önde gelen raporlar arasında yer almaktadır. Rekabet gücü yıllığında ulusal çevre ekonomik performans, devlet yönetiminin etkinliği, iş çevrelerinin etkinliği ve altyapı olmak üzere 4 ana faktör altında incelenmektedir (IMD, 2015).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEORİK YAKLAŞIMLAR VE LİTERATÜR

3.1. Merkantilizm

Bu düşünce akımında ticaret ön planda tutulmuştur. Yeni ülkelerden Avrupa'ya gelen değerli madenler ekonomik hayata yeni bir boyut kazandırmıştır. Avrupa ticaret anlamında dünyaya açılmış, sömürgecilik yapmış ve hızlı sermaye birikimi gerçekleştirmiştir. Merkantilizm akımının ana amacı altın ve gümüş gibi değerli madenleri elde tutmak ve dışarıya çıkışını engellemektir. Bunun için gerektiğinde devlet piyasaya müdahale etmelidir. Bu müdahale ihracatı teşvik edici ve ithalatı kısıtıcı politika araçlarını kullanma ve sömürgecilik yapma şeklinde uygulanmıştır (Ulusoy, 2015: 4-5).

Merkantilistler dünya kaynaklarının yani altın ve diğer değerli madenlerin miktarının sabit olduğunu ve dünya servetinin de altın ve değerli madenlere eşit olduğunu, dolayısıyla servetin artırılmayacağını savunmaktadır. Dış ticaretten iki ülkenin de kazançlı çıkamayacağı düşüncesiyle devletin ekonomiye ve dış ticarete yoğun bir şekilde müdahale ederek, sanayiye ve ihracatı teşvik edip, ithalatı ise kısıtlaması gerektiğini öngörmüşlerdir (Kamacı, 2012: 22). Bu süreçte rekabet, sahip olunmak istenen ve servetin kaynağı olarak görülen altın ve kıymetli madenler alanındadır.

Ticaretin gelişmesi ve yeni keşiflerle Avrupa'ya büyük miktarlarda değerli metallerin girmesi, sanayinin, ihracatın ve ekonominin gelişmesine olanak sağlamıştır. Merkantilistler bugün de uygulanan, gümrük tarifelerinin temellerini atmışlardır. Ayrıca gümrük uygulamaları, ihracat yasaklamaları, ihracat primleri, devletin ekonomik teşekküller kurması, devlet tekelleri vb. ekonomik tedbir ve kurumlar merkantilistlerin ekonomi politikasına önemli katkılarıdır. (Aydemir ve Güneş, 2006: 156).

3.2. Fizyokratlar

İktisat biliminin ilkokulu olan ve “ılımlı reformist” düşünürlerden oluşan fizyokrasinin sadece iktisadi yapıyı değil siyasi yapıyı da etkilediği görülür. Fransa'nın kötüleşen ekonomisinin tek sebebi olarak Merkantilist politikaları gören Fizyokratlar, zenginliğin kaynağının tarım olduğunu iddia ederler. Onlara göre iktisadi artığın tek yaratıcısı tarımdır. Doğa yasalarıyla birlikte özgürlük ve eşitlik gibi kavramların da altını çizen fizyokratlar, bilerek ya da bilmeyerek dönemin Fransız aydınlarını etkilemişlerdir (Eren, 2015: 21).

Fizyokratlar dış ticareti artık değer yaratmadığı için görmezden gelmişlerdir. Dış ticaret ile alınan bir mala karşılık eşit miktarda mal verildiği için ekonomide değişen bir şey olmadığını ve artı değer yaratılmadığını savunurlar. Fizyokratlar dış ticaretin varlığını fakirlik göstergesi olarak kabul etmişlerdir. Çünkü dış ticaretin fazla olması iç piyasanın dar olduğu veya piyasada bir talep yetersizliğinin olduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca uzak ülkeler arasında yapılan dış ticarete fazla miktarda ulaştırma giderlerinin olacağını, bu giderlerin ülke için bir kayıp olduğunu ve dış ticaret hacmi arttıkça bu kayıpların çok yükseleceğini öne sürmektedirler (Çelik, 2008: 7-8).

3.3. Mutlak Üstünlükler Teorisi

Adam Smith serbest ticaret ve uluslararası uzmanlaşmanın faydalarını Mutlak Üstünlük Teorisi ile açıklar. Bir ülke diğer ülkeye göre hangi malları daha düşük maliyetle üretiyorsa o malların üretiminde uzmanlaşmalı ve bunları ihraç ederek pahalıya üretebildiklerini ithal etmelidir.

Adam Smith ticarete sınırlamalar olmazsa, ülkelerin rekabette kendisine üstünlük sağlayan ürünlerin üretiminde uzmanlaşacağını dolayısıyla etkinliklerinin daha da artacağını ileri sürmüştür (Palacioğlu, 2018: 3).

Mutlak üstünlükler teorisine göre, mutlak olarak daha ucuza üretilen malların üretiminde uzmanlaşıp pahalı üretilen malların ise üretilmeyip ithal edilmesi sonucunda ülkelerin refah düzeyi ve dünya üretimi artmaktadır.

3.4. Karşılaştırmalı (Mukayeseli) Üstünlükler Teorisi

David Ricardo, uluslararası ticaretin mutlak üstünlükler teorisi ile ilişkilendirilmesinin kapsamı daraltacağını ifade ederek, ülkeler arasındaki üretim maliyetlerinin farkları yerine, bu farklılığın kendi aralarındaki derecesi üzerinde durmuştur. Bir ülke, tüm ürünlerde diğer ülkelere göre daha üstün olsa da karşılaştırmalı olarak en çok üstünlüğe sahip olduğu ürün ya da ürünlerde uzmanlaşp daha az üstün olduğu ürünleri ise ithal ederek ekonomik büyümeyi hızlandırabilir ve dış ticaretten kazançlı çıkabilir (Bayraktutan, 2003: 177).

Karşılaştırmalı üstünlükler teorisinde ülkeler, üretiminde göreceli olarak üstün oldukları malların üretiminde yoğunlaşmalı ve ticarî paylarını yükseltmelidirler. Teorinin temeli, mal ticaretine dayanmakla birlikte hizmet ticaretine de uygulanabilmektedir. Her ülkenin bütün sektörlerde üstünlüğe sahip olması imkansızdır. Bazı ülkeler finansal hizmetlerde bazıları ise inşaat hizmetlerinde üstünlüğe sahip olabilir. Dolayısıyla hangi sektörlerde uzmanlaşılması gerektiğine ilişkin stratejilerin tespitine yönelik davranılmalıdır (Ekinci, 2006: 62). Bu durumda rekabetçi endüstrilerin gelişmesinde ve kaynak dağılımında etkinlik sağlanabilir.

3.5. Heckscher-Ohlin Modeli (H-O Modeli)

Karşılaştırmalı üstünlükler teorisi iktisat biliminde birçok şeyi etkilemiştir. Ancak karşılaştırmalı üstünlüğün daha geniş kabul gören yorumu Heckscher ve Ohlin tarafından yapılmıştır. Heckscher-Ohlin modeli ülkeler arasındaki karşılaştırmalı üstünlüğün kaynağının emeğin verimliliğindeki farklılıklarla değil, “üretim faktörlerinin nispi bolluğu veya kıtlığına dayalı değiştiğini öngörmektedir. Nispi olarak bol olan faktör daha ucuzdur. Bu nedenle maliyetleri azaltmak için üretimde nispi bolluğa sahip olunan faktörü yoğun olarak kullanan mal ve hizmetlerin üretilmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Bir ülkenin nispi faktör bolluğu emek ya da sermaye yönünden olabilir. Eğer faktör yoğunluğu emek alanında ise emek yoğun mallarda uzmanlaşma, sermaye alanında ise sermaye yoğun mallarda uzmanlaşma olmalıdır (Utkulu, 2005: 12).

Başka bir ifadeyle, ülkeler, nispi olarak bol bulunan üretim faktörlerini kullandıkları malların üretiminde avantaj elde etmektedirler. Bunun nedeni kullanılan girdi fiyatlarının belirleyici olmasıdır. Bol bulunan üretim faktörlerinin kullanımını gerektiren malların üretimi, kıt olan üretim faktörlerini gerektiren malların üretimine göre daha ucuzdur.

3.5.1. Faktör Donatımı Teoremi

Tüm ülkeler tüm malların üretiminde aynı yatkınlığı gösteremez. Bazı ülkeler sanayi bazı ülkeler tarım ürünü üretmeye daha yatkındır. Bu teorideki ana unsur üretim faktörlerinin ülkelerdeki nispi bolluğudur (Ertürk, 1996: 25).

Teoriye göre emek faktörü bol olan bir ülke, üretiminde emeğin kullanıldığı malların üretiminde yoğunlaşmalı, sermaye faktörü bol olan bir ülke ise üretiminde sermayenin kullanıldığı malların üretiminde yoğunlaşmalı ve ihracatını bu yönde gerçekleştirmelidir (Arıç, 2013: 86).

3.5.2. Faktör Fiyatları Eşitliği Teoremi

Heckscher-Ohlin modeline göre serbest ticaret ve uzmanlaşma ülkelerin bol olarak sahip buldukları faktörlerin fiyatını artırıp kıt faktörlerin ise fiyatını azaltarak ülkeler arasında faktör fiyatlarının eşitlenmesini sağlamaktadır.

Bu teoriye göre bir ülke, bol olan üretim faktörünü daha çok kullandığı malın üretiminde uzmanlaşarak bu malı ihraç eder. İhracat bu malın üretiminde kullanılan faktöre olan talebi artırır. Diğer taraftan ülke göreceli olarak daha az bulunan faktörleri kullanarak ürettiği malları dışarıdan ithal eder ve dolayısıyla bu malların üretiminde kullanılan faktörler ülke içinde kıt duruma gelir. İhracat, bol olan üretim faktörüne talebi artıracığı için onun fiyatında bir artış görülür. Diğer taraftan ithalat ile ülke içinde kıt ve pahalı olan faktöre talep azalacağı için fiyatında düşüş olur ve eşitlik sağlanır. Fakat gerçek ekonomik hayatta ortaya konulan kısıtlayıcı varsayımların geçerliliğinin olmamasından dolayı ülkeler arasında faktör fiyatları eşitliği kısmen sağlanabilir (Karluk, 2013: 39-40).

3.5.3. Stolper-Samuelson Gelir Dağılımı Teoremi

Bu teoriye göre serbest dış ticaret ve uzmanlaşma ülkelerin bol olarak sahip oldukları faktörlerinin fiyatını düşürerek ülkeler arasında fiyatların eşitlenmesine olanak vermektedir. Bu durum yurtiçi gelir dağılımı açısından da önem taşımaktadır. Serbest dış ticaret bol olan üretim faktörünün milli gelir içindeki payını yükseltirken kıt olan faktörün milli gelir içindeki payını azaltmaktadır (Parasız, 2006: 525).

Kıt faktörün gelirinde meydana gelen düşüş, mutlaka o ülkenin refahında bir azalma yaratmayabilir. Çünkü bol üretim faktörünün yaratacağı kazanç, kıt faktörün uğradığı kayıptan daha fazla olacağı için toplum açısından refah seviyesinde bir düşüş olmaz (Bocutoğlu ve diğerleri, 2003: 150).

3.5.4. Rybczynski Teoremi

İngiliz iktisatçı Rybczynski tarafından geliştirilen teorem tam istihdam koşulları altında üretim faktörleri miktarında ortaya çıkan bir artışın üretim, tüketim ve dış ticaret üzerindeki etkilerini incelemektedir. Teorinin dayandığı varsayımlar şunlardır:

- Ülkede iki üretim sektörü bulunmakta ve her sektör doğrusal homojen üretim fonksiyonunu dikkate alarak üretimini gerçekleştirmektedir.
- Üretimde farklı faktör yoğunlukları vardır.
- Her iki üretim faktörü de tam olarak kullanılmaktadır.

Teori, bir üretim faktörü arzında oluşan artışın, bu faktörü yoğun olarak kullanan malın üretimini artıracığını, arzı sabit kalan faktörü yoğun olarak kullanan malın üretimini ise azaltacağını ileri sürmektedir. Rybczynski iki faktörün miktarında oluşan değişmelerin neticeyi etkilemeyeceğini de belirtmektedir. Bu bağlamda bir faktörün arzı artarsa, onu yoğun olarak kullanan malın üretimi genişlemekte, diğer malın üretimi ise daralmaktadır (Saridoğan ve Yüksel, 2011: 201).

3.6. Yeni Dış Ticaret Teorileri

3.6.1. Nitelikli İşgücü Teorisi

Donald B. Keasing, dış ticaretin temelini oluşturan sanayi malları üzerindeki ticaretin Nitelikli İşgücü Teorisi'yle açıklanabileceğini ortaya koymuştur. Mesleki yönden üstün ya da niteliği yüksek işgüçle donatılan ülkeler, nitelikli işgücü yoğun mallarda uzmanlaşmış bu malları ihraç ederken niteliksiz işgücünün bol bulunduğu ülkeler ise niteliksiz işgücünü içeren malların üretiminde uzmanlaşacak ve bu malların ihracatını yapacaktır (Deviren, 2004: 3).

Bu sürecin sonucunda ülkeler nitelikli işgücüne ve niteliksiz işgücüne dayalı mallar üretimi yönünden rekabet içinde bulunacaktır. Bu tür malların katma değer büyüklükleri ise ülkelerin dünya rekabetindeki konumlarını belirleyecektir.

Belirli alanlarda mesleki yönden ya da vasıflı işgücü yönünden zengin ülkeler, üretimlerini çoğunlukla bu faktörlere bağlı olan mallarda, vasıfsız işgücüne sahip olan yoksul ülkeler ise üretimlerini büyük ölçüde bu faktörlere bağlı olan mallarda gerçekleştirirler (Sadat, 2008: 19).

Teoriye göre sanayileşmiş ülkeler arasındaki dış ticaretin ana nedeni ülkeler arasındaki nitelikli işgücü farklılığıdır. İşgücü nitelik farklarının dış ticarete etkisini incelemek için iki yaklaşım kullanılmıştır. İlk olarak ithalat ve ihracatın çeşitli işgücü özellikleri açısından içeriği incelenmiş ve karşılaştırılmıştır. Daha sonra ithalata ve ihracata konu olan mallarda fiziksel sermaye, hammadde ve beşeri sermaye girdilerinin oransal payları belirlenmiştir (Dura, 2000: 5-6).

3.6.2. Varlık (Mevcudiyet) Teorisi

Irving Kravis 'in 1956 yılında geliştirdiği bu teoriye göre dış ticaretin sebebi bir mal veya hizmetin ekonomide bulunup bulunmamasıdır. İthalat yapılmasının nedeni ülkelerin bazı malları kendilerinin üretmemesi veya pahalı üretmesidir. Bu açıdan ithalat ülkede bulunmayan malları kapsamaktadır. Bir malın miktarı ülke içindeki talepten fazla olabileceği gibi az da olabilir. Bu durum ilgili malın üretimindeki gerekli üretim faktörlerinin ülke içindeki yeterliliği ile ilgilidir. Eğer

emek kıt faktör ise emek yoğun, sermaye kıt faktör ise sermaye yoğun üretilmesi gereken malların kıtlığı yaşanacaktır. Bununla birlikte doğal kaynakların ve iklim koşullarının yetersizliğine bağlı üretim eksilmeleri olabildiği gibi malların üretiminde gerekli bilgi donanımına sahip emek kıtlığı ve teknolojik yetersizlikler de malların üretimini daraltabilir. Bu çerçevede bir malın bir ülkede üretilmemesi ithalatın nedeni ihtiyaçtan fazla üretilmesi de ihracatın nedenidir (Çelik, 2008: 141-142).

Varlık teorisine göre ülkelerin kendi üretemedikleri veya pahalıya ürettikleri malları ithal etmek zorunda kalmaları ülkeleri dış ticarete yönlendirecektir. Ayrıca ülkede kıt olan veya yetersiz olan malların varlığı rekabet üstünlüğünü bu malları bol miktarda üreten ülkelere yöneltmektedir.

3.6.3. Ölçek Ekonomileri Teorisi

Ölçek ekonomileri teorisine göre bir ülkenin rekabetçi üstünlük sağlaması endüstrilerin üretim hacmini artırarak ortalama maliyetlerini azaltmasına dayandırılmaktadır. Buna ek olarak üretimde uzmanlaşma, Ar-Ge ve talep düzeyinin artması firmaların üretimlerinde artan getirilerin oluşmasına yol açmaktadır. Ölçek ekonomileri firmaya piyasalarda tek başına fiyat belirleyicisi olma fırsatı tanıyarak firmayı monopolcü konuma ulaştırabilir. Ölçek ekonomisinden yararlanan ve benzer malı üreten az sayıdaki firmanın üretim yaptığı bir piyasada firma oligopolcü konuma da gelebilir (Arıç, 2013: 87-88).

Bu teoriye göre, geniş bir iç piyasaya sahip ülkeler, ölçek ekonomilerinden yararlanarak üretimde azalan maliyetler elde etmektedir. Bu ülkeler ölçek ekonomilerinin etkili olduğu malların ihracatını yapmakta ve diğer malları ithal etmektedir. Dar iç piyasaya sahip ülkeler ise ihracat piyasalarına üretim yaparak ölçek ekonomilerinden yararlanabilmektedir. Böylece ülkeler ölçek ekonomileri yoluyla uzmanlaşmakta ve daha verimli bir üretim süreci geliştirebilmektedir (Deviren 2003: 7-36).

Hem geniş iç piyasa yapısına sahip ülkeler hem dar iç piyasa yapısına sahip ülkeler ölçek ekonomilerinden fayda sağlayabilmektedir. Çünkü geniş iç piyasaya

sahip olan ülkeler ölçek ekonomileri sayesinde düşük maliyetle ürettikleri malların ihracatını diğer malların ise ithalatını yaparlar. İç piyasaları dar olan ülkeler ise üretimlerini ihracat yapmak amacıyla artırarak ölçek ekonomilerinden yararlanırlar (Şahin, 2016: 178).

3.6.4. Yeni Mal Geliştirme Teorisi

Raymond Vernon tarafından 1966 yılında geliştirilen teorinin özü teknolojik açık teorisi ile ilişkilendirilmektedir. Vernon'a göre bir malın ilk icat aşamasıyla malın yaygınlaşması arasında farklı aşamalar bulunmaktadır. Yeni malın icadı aşamasında, üretim teknolojisi sadece icat eden firma tarafından üretilir ve ihracatı yapılır. Sonraki aşamalarda malın üretimi standartlaşır ve üretim teknolojisi diğer ülkelere yayılır. İlk olarak icat eden ülkenin ihracatı azalış eğilimine girer. Üretime sonradan başlayan ancak ucuz emek ve doğal kaynaklar gibi avantajlarla üreten ülkelerin ihracatı artar. Sonuç olarak gelişmiş ülkeler henüz üretim teknolojisi standartlaşmamış malları, gelişmekte olan ülkeler ise bisiklet, oyuncak, televizyon, gibi standartlaşmış malları üretip ihraç ederler (Bocutoğlu ve diğerleri, 2003: 122).

Bir ürün yeni ürün, olgun ürün ve standart ürün olmak üzere üç farklı aşamadan geçer. Mal ilk icat edildiğinde sınırlı sayıda değişik firmalar tarafından üretilir. Bu aşamada malın kalitesi ve özellikleri farklıdır. Ancak sonraki dönemlerde kitlesel üretime geçilir ve malın kalitesinde standartlaşma meydana gelir. Böyle bir durumda söz konusu ürün tüm ülkelerde üretilmeye başlanır. Böylece ileri teknoloji gerektiren bir mal önce sanayileşmiş ülkelere icat edilir ve üretilir. Söz konusu mallar zamanla gelişmekte olan ülkelere de üretilmeye başlanır. Bu nedenle sanayileşmiş ülkeler henüz standartlaşmamış ürünleri, gelişmekte olan ülkeler ise standartlaşmış ürünleri ihraç ederler (Düğer, 1998: 541).

3.6.5. Tercihlerde Benzerlik Hipotezi

Tercihlerde benzerlik hipotezi, 1961 yılında Staffan Burenstam Linder tarafından ortaya konulmuştur. Linder, dış ticaret teorisinde talep olgusuna ilk olarak yer veren iktisatçılardandır. Bu teori, tamamen arz faktörlerine bağlı olan faktör donatımı teoreminin devamı niteliğindedir. Linder, tercihlerde benzerlik teorisinin

işleyiş mekanizmasını şu şekilde açıklamıştır: Sanayi ürünleri ticareti, genellikle benzer tercihlere ve gelirlere sahip ülkeler arasında oluşmaktadır. Bu çerçevede zevkleri benzer ülkeler arasında daha yakın ticari ilişkiler mevcuttur. Tercihleri, ölçek ekonomilerini ve sanayi ürünlerini esas alan bu teori, taleplerin ya da tercihlerin benzerliğini ölçmede ülkelerin kişi düşen başına gelir seviyelerini dikkate almaktadır (Atik, 2006: 34).

Tercihlerde benzerlik hipotezine, sanayi ürünleri üzerindeki ticareti, ülkeler arası zevk ve tercihlerle ilişkilendirmektedir. Zevk ve tercihleri veya talep koşullarını etkileyen temel faktör ise ülkelerin gelir düzeyidir.

Dolayısıyla bu teoriye göre ülkelerin talep yapıları ne kadar birbirine yakınsa aralarındaki ticaret de o kadar yoğun gerçekleşmektedir. Ancak teori iki açıdan eleştirilmektedir. Birincisi iç piyasası olmayan sadece ihracat amacıyla üretilen sanayi mallarının ticaretini açıklayamamaktadır. İkincisi ise geniş bir yurt içi pazarın nasıl geliştirileceği sorusuna yanıt verememektedir (Dura, 2000: 10).

3.6.6. Monopolcü Rekabet Teorisi

Bu teori ilk kez 1930'lu yıllarda Edward H. Chamberlin tarafından geliştirilmiştir. Monopolcü rekabet teorisinin temel özelliği malların farklılaştırılmış olmasıdır. Teoriye göre aynı endüstride üretim yapan firmalar, farklılaştırılmış mallar üretirler ve kendilerine özgü bir alıcı grubuna sahip olurlar. Böylece tüketiciler üzerinde monopol gücü kurulur (Türker, 2002: 94).

Bu teori aynı faktör donatımına sahip sanayileşmiş ülkelerin aralarında gerçekleştirdiği iki yönlü ticareti açıklar. Teorinin varsayımları şunlardır:

- Sanayi sektörü farklılaştırılmış mallar üretir.
- Uluslararası ticaretin önemli bir payını farklılaştırılmış malların alım-satımı oluşturur (Dura, 2000: 12-13).

Günümüz ekonomilerinde özellikle sanayi üretiminin en önemli özelliği farklılaştırılmış malların üretilmesidir. Uluslararası ticaretin büyük bir bölümünü farklılaştırılmış malların alım satımı oluşturur. Monopolcü rekabet teorisi de söz

konusu farklılaştırılmış malların alım ve satımını esas almaktadır (Gülmez ve Karakaş, 2014: 348-349).

3.7. Teknoloji Açığı Teoremi

1961 yılında M.V. Posner, ticaretin temeli olarak gördüğü teknolojik değişim gibi dinamik faktörleri baz alarak Teknoloji Açığı Teorisi'ni ortaya koymuştur. Teknoloji açığı teorisine göre yeni bir mal veya üretim teknolojilerini kendi ekonomisinde hızla uygulayabilen ve devamlı olarak dış pazarlara yeni mallar sürebilen ülkeler dış ticarete kalıcı başarı elde edebilir. Teknolojik yeniliği bulan ülke diğer ülkelerin belirli bir süre sonra taklit edebileceğini göz önüne alarak sürekli geliştirme yaparak yeni ürünleri piyasaya sürmelidir. Bu bağlamda başlangıçta yeni teknolojiye sahip olan ülke üretim yaptığı mal üzerinde ihracatçı konumda iken zamanla bu teknolojiyi sahiplenen başka ülkelerin iş gücü, hammadde gibi avantajlardan dolayı rekabet üstünlüğüne erişmesiyle ithalatçı konuma düşebilir (Melemen, 2016: 8). Teoriye göre yeni bir mal veya üretim süreci bulan ülkelerin zamanla bu mal ve süreçleri başka ülkelere kaptırması sonucunda ilk icat eden ülkenin ihracatı azalmaktadır (Düğer, 1998: 540).

Posner, Haulbauer ve Douglas, teknolojik açık teorisi ile teknoloji üreten gelişmiş ülkelerin, geliştirdikleri yeni ürünlerin üretimini gerçekleştirerek, bu gibi malların ihracatında avantaj elde ettiklerini ifade etmektedir. Söz konusu üstünlük, yeni teknolojilerin diğer ülkelere elde edilmesine kadar devam edecektir. Yeni teknolojiyi başlatan ve zamanla söz konusu teknolojiyi diğer ülkelere kaptıran ülkeler belirli bir süreçte yeni bir teknoloji daha geliştirerek dünya pazarına girecek ve üstünlüklerini sürdüreceklerdir (Dinler, 2005: 497).

3.8. Ürün Dönemleri Teorisi

Ürün dönemleri teorisi, ürün geliştirme ve yenileme sürecinin durakladığı aşamaya doğru belli bir ürünün üretiminin zamanla daha basit hale geleceği ilkesine dayanır. Ürün veya teknoloji, gelişmiş bir ülkede üretilip geliştirilmekte; ancak ürün ve teknoloji olgunlaşınca en düşük maliyetli yerde kitlesel üretim yapılmaktadır. Bu aşamada ürün, bir başka gelişmiş ülke yerine özellikle emek maliyetleri toplam

maliyetler içinde büyük paya sahip ve taşıma maliyetleri düşük yeni sanayileşen ülkede üretilir ve dünyanın geri kalanına ihraç edilir (Bayraktutan, 2003: 181).

Teorinin dayandığı varsayımlar şunlardır:

- Karşılaştırmalı üstünlük, ürünün hangi aşamada olduğuna bağlıdır.
- Teknik bilgiye kolaylıkla ulaşılamaz
- Ölçek ekonomileri ve dışsal ekonomiler mevcuttur
- Tüketici zevk ve tercihleri ülkelere göre değişmektedir.
- Üretim ve pazarlama yöntemleri zamanla değişebilir.
- Monopol, oligopol piyasalar ve çokuluslu şirketler vardır (Karluk, 2013: 183-184).

Bu teoriye göre yeni bir ürünün sunulması, üretim sürecinde oldukça yetenekli işgücü gerektirmektedir. Ürün olgunlaştığında ve geniş kabul gördüğünde üretimi standartlaşır ve üretimi yalnızca niteliksiz işgücü gerektirir. Bu durumda avantaj, ürünü geliştiren ülkeden daha ucuz işgücüne sahip olan ülkeye geçer (Gökmenoğlu, 2011: 8).

3.9. Elmas Modeli

Porter, farklı ülkelerde bulunan ve uluslararası alanda rekabetçi olan endüstrilere üstünlük kazandıran unsurları Elmas Modeli ile açıklamaktadır. (Arıç, 2013: 88). Porter, ülkelerin rekabet gücünü belirlerken dört farklı temel değişkeni esas almaktadır. Bunlar:

- **Girdi koşulları:** İnsan kaynakları, fiziki altyapı, bilgi kaynakları, sermaye ve diğer altyapı unsurları.
- **Talep Koşulları:** İç talep, dış talep, potansiyel pazarlar, talebin özelliği, alıcıların talep derecesi ve şiddeti, müşterinin seçiciliği, geniş iç pazar.
- **İlgili ve Destekleyen Sanayi:** Rekabetçi avantaja sahip tedarikçilerin ve ilgili firmaların varlığı.
- **Firma Stratejisi ve Rekabet:** Bölgesel şartlar, sektörde faaliyet gösteren diğer firmaların yapısı, kurulma nedenleri ve amaçları, buldukları çevrede rekabet olup olmadığı, yerli-yabancı sermaye, firmaların inovasyon

kapasiteleri, rekabete yaklaşımları, sürdürülebilir rekabetçi avantaj oluşumuna ve gelişimine elverişli ortam, yerel rekabet.

Rekabet gücünü etkileyen bu 4 ana unsur birbirlerini karşılıklı olarak etkilemektedir. Buna göre firma stratejisi ve rekabet, girdi koşulları, talep koşulları ve ilgili ve destekleyen sanayi birbirleriyle karşılıklı etkileşim içindedirler. Devlet kurumları ve iş birliği kurumları ise destekleyici unsurlar olarak yer almaktadır (Has, 2013: 3). Devlet diğer unsurları birleştirici ve süreci tamamlayıcıdır. İşbirliği kurumları ise üniversiteler, Ar-Ge kuruluşları, mesleki birlikler, genel ve yerel yönetimler gibi çok boyutlu ilişkileri kapsamaktadır.

3.10. Dokuz Faktör Modeli

Uluslararası rekabet gücünü açıklayan yaklaşımlardan bir diğeri de Cho'nun Dokuz Faktör Modeli'dir. Cho rekabet gücü oluşturabilecek kaynakları fiziksel ve beşeri faktörler olmak üzere iki ana başlık altında toplamıştır. Fiziksel faktörler arasında ülkenin ulusal rekabet gücünde etkili olan iş çevresi, ilgili ve destekleyici endüstriler ve yerel talep yer almaktadır. Beşeri faktörler ise emek piyasasını, girişimcileri, yöneticileri, vasıflı çalışanları ve politikacılarla bürokratları kapsamaktadır. Bu faktörlere bir dış faktör olarak şansı da ekleyerek Dokuz Faktör Modeli oluşturulmuştur (Baltacı ve diğerleri, 2012: 7).

Dokuz faktör modeli ile elmas modeli arasındaki fark, faktörlerin dağılımı ve yeni faktörlerin olmasıdır. Elmas modeli faktör koşulları olarak doğal kaynakları ve emeği içermektedir. Dokuz faktör modeli ise emeği çalışanlar kategorisi içine koyarken doğal kaynakları da donatılmış kaynakların altına yerleştirmektedir. Beşeri faktörler uluslararası rekabet gücünü elde etme amacı ile birlikte fiziksel faktörleri kullanmaktadır (Karaaslan ve Tuncer, 2010: 5).

3.11. Refah Yönlü Rekabet Gücü Anlayışı

Aiginger tarafından geliştirilen rekabet gücü yaklaşımında rekabet gücünün refah yaratabilme yeteneğine bağlı olduğu öne sürülmektedir. Buna göre rekabet gücünün sonuç ve süreç odaklı rekabet gücü yaklaşımını içermesi gerekir.

Aiginger bu yaklaşımları, Y= Kişi başı gelir; S= Fakirlik, bölgesel istihdam farklılıkları ve uzun dönemli işsizlik gibi sosyal göstergeler ile dağılım göstergeleri; E= Sera gazı emisyonu, enerji yoğunluğu taşıma hacmi gibi ekolojik göstergeler seti; s.i.= Finansal sürdürülebilirlik, dış ticaret dengesinin sürdürülebilirliği ve politik istikrar; K= Fiziksel Sermaye; L= İşgücü; TFP= Teknik ilerleme; C= Kabiliyet; I= Kurumlar; T= Güven olmak üzere fonksiyonel olarak aşağıdaki gibi ifade etmektedir:

$$W = f(Y, S, E); \text{ s.i. (Sonuç Odaklı Rekabet Gücü Fonksiyonu)}$$

$$W = f(K, L, TFP, C, I, T) \text{ (Süreç Odaklı Rekabet Gücü Fonksiyonu)}$$

Bu iki fonksiyon birleşerek refah odaklı rekabet gücü anlayışını oluşturmaktadır. Süreç odaklı rekabet gücü fonksiyonu iş gücü, sermaye ve teknolojik ilerleme gibi standart üretim fonksiyonundaki faktörlere ek olarak kabiliyet, kurumların kalitesi, güven, politik kararlılık ve hukukun üstünlüğü gibi faktörleri içermekte, diğer bir ifade ile gelir ve istihdam yaratmak için gerekli olan şartları esas almaktadır. Bu durum bir ülke ya da bölgenin refah yaratma yeteneği olarak değerlendirilebilir (Gökmenoğlu ve diğerleri, 2012: 25).

3.12. Prebisch-Singer Tezi

Prebisch ve Singer'in hipotezi birbirinden bağımsız iki çalışmadan oluşmaktadır. Hans Singer'in 1950 yılındaki çalışmasında iki temel argümana yer verilmektedir. Bunlardan birincisine göre gelişmiş ülkelerin geri kalmış ülkelere yaptıkları doğrudan yatırımların getirilerinin bu yatırımların gerçekleştiği geri kalmış ülkelere değil yatırımı yapan gelişmiş ülkelere gittiği savunulmaktadır. İkinci yaklaşımda ise sanayileşmiş ülkeler ile geri kalmış ülkeler arasındaki dış ticaret hadlerinin geri kalmış ülkelerin aleyhine bozulduğu iddia edilmektedir. Prebisch-Singer hipotezi, Singer ile Prebisch'in ortak görüşü paylaşmasına dayanmaktadır (Boz, 2009: 38).

Bu görüşe göre, uzun dönemde ticaret hadleri, tarım ürünü ihraç eden az gelişmiş ülkeler aleyhine ve sanayi ürünü ihraç eden gelişmiş ülkeler lehine değişmektedir. Bu durum, az gelişmiş ülkelere milli gelirin büyük bir bölümünün

sanayileşmiş ülkelere aktarıldığı şeklinde yorumlanmaktadır (Taşçı ve Erçakar, 2016: 232).

Singer-Prebisch tezinde, ticaret hadlerinin az gelişmiş ülkeler aleyhine dönmesine sebep olan faktörler üç başlık altında toplanmaktadır. Bunlar; talep, arz ve ekonominin esnekliği ile ilgili faktörlerdir (Hepaktan ve Karakayalı, 2009: 196).

Gelişmiş ülkelerin zenginleştikçe az gelişmiş ülkelere gelen gıda maddelerine nispeten daha az talepte bulunması, az gelişmiş ülkelerin ihraç ettiği doğal hammaddelerin yerine yapaylarının geçmesi ve gelişmiş ülkelerin tarım sektörünü korumak için aldığı tedbirler taleple ilgili etkiler arasında sayılabilir (Seyidoğlu, 1990: 397).

Arz ile ilgili faktörler, teknolojik yenilikler ve üretim faktörü artışlarına dayanmaktadır. İhraç alanında oluşan yenilikler, tarımsal ürünlerin arzını artırarak ihracat fiyatlarını azaltır. Ayrıca, üretim faktörlerindeki özellikle işgücündeki artışlar, emek-yoğun ihraç mallarının üretimini artırarak fiyatların azalmasına neden olabilmektedir. Arz ile ilgili diğer bir faktör de, piyasa aksaklıklarıdır (Hepaktan ve Karakayalı, 2009: 198). Bu sürece bağlı olarak teknolojik yenilikler ve faktör artışları ülkeler arasında farklılaşabilmekte ve rekabet yönünden avantajlı ve dezavantajlı ülke grupları oluşabilmektedir.

Prebisch-Singer tezinde üçüncü bir faktör ise ekonomik yapısal esnekliklerdir. Az gelişmiş ülkelerde ekonominin yapısal esnekliği oldukça düşüktür. Bir ekonomide ihracat fiyatlarındaki azalma karşısında, kaynaklar ihracat kesiminden yurtiçi kesimlere rahatlıkla aktarılabilir, fiyatlardaki azalış en az ekonomik zararla atlatılabilir. Ancak az gelişmiş ülkelerde ekonomik yapı genellikle esnek olmadığından dolayı oluşan kayıplar oldukça büyük olmaktadır (Hepaktan ve Karakayalı, 2009: 199). Dolayısıyla gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkelere rekabetçi üstünlüğü bu açıdan da değerlendirilebilir.

3.13. Neoklasik (Solow) Büyüme Modeli

R. Solow tarafından 1956 yılında geliştirilmiştir. Neo-klasik büyüme modeli tasarruf, sermaye birikimi ve büyüme arasındaki ilişkilerin analizini esas almaktadır (Berber, 2011: 113).

Neo-klasik büyüme teorisinin varsayımları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- İşgücü ve teknolojik ilerleme dışsal varsayılmaktadır.
- Tasarruf ve yatırım oranları eşittir, bağımsız bir tasarruf fonksiyonu bulunmamaktadır.
- Tam rekabet ve tam istihdam koşulları geçerlidir.
- Uluslararası düzeyde yakınsama hipotezi kabul edilmektedir.
- Uzun dönemde aynı şartlara sahip olan gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere göre daha hızlı bir şekilde ekonomik kalkınma sağlayarak aradaki refah farkını kapatabilecekleri varsayılmaktadır (Kutlu, 2013: 29-30).

Bu teorisinin dayandığı temel varsayım, sermayenin azalan getiriye sahip olmasıdır. Bundan dolayı büyümenin temel belirleyicisi olan fiziksel sermayedeki artışlar, azalan getiriyle kıyaslandığında büyüme süreklilik arz etmemektedir. Bu durum gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ülkeler arasındaki farkın azalması ve bu iki grup ülke arasında ekonomik büyüme anlamında bir “yakınlaşmanın” olacağı anlamına gelmektedir. Bu öngörüye “yakınsama hipotezi” ve gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkeleri yakalamaları da “yakalama süreci” olarak ifade edilmektedir (Taban ve Kar, 2006: 161). Bu açıdan değerlendirildiğinde gelişmiş ülkelerin az gelişmişlere göre rekabet üstünlüğü devam etmektedir.

3.14. İçsel Büyüme Modeli

1986 yılında Paul Romer’in ortaya attığı ‘içsel büyüme teorisi’ esas itibari ile neoklasik büyüme teorisine bir alternatif oluşturmaktadır. İçsel büyüme teorisi teknolojik gelişmenin neoklasik teorisinin tersine ekonomik sistemin içinde oluştuğunu ve ekonomik kararlardan etkilendiğini ileri sürmektedir. Ayrıca yakınsama hipotezi kabul edilmemektedir. Buna göre gelişmekte olan ülkelerin

gerekli tedbirleri almamaları durumunda gelişmiş ülkeler ile aralarındaki gelir farkları gittikçe artabilir. Teoriye göre optimal büyüme oranına ulaşılabilmesi için devlet müdahaleleri gereklidir (Yülek, 1997: 1-2).

İçsel Büyüme Teorisi, Neo-klasik Büyüme Teorisi'nden farklı olarak iktisadi büyümede ekonomiyi dışarıdan etkileyen dışsal etkilerden ziyade, iktisat içi unsurları genişletip bunlara ağırlık vermiştir. Azalan verimleri kabul eden Neo-klasik üretim fonksiyonunu kabul etmezler ve artan verimlere dayalı üretim fonksiyonunu kabul ederler. Neo-klasik büyüme modellerindeki sermayenin azalan getirisi yerine, içsel büyüme modellerinde fiziki ve beşeri sermayenin artan getirili olabileceği ve bu getirinin uzun dönemli büyümeye katkı sağlayacağı vurgulanmaktadır. İçsel büyüme teorileri teknolojiyi içselleştirir ve kamunun uyguladığı politikaların ekonomik büyüme sürecinde önemli bir yeri olduğunu öne sürer (Yurttaçıkılmaz, 2014: 27).

3.15. Kutuplaşma Teorisi

Gunnar Myrdal tarafından ortaya atılan Kutuplaşma Teorisi, farklı gelişme düzeyinde bulunan ülkelerin bir ekonomik entegrasyona dahil olmaları durumunda ülkeler arasındaki gelişme farkının gelişmekte olan ülkeler aleyhine artmasıdır. Myrdal'a göre bu durumun sebebi kaynakların etkin dağılımının sağlanamamasıdır (Myrdal, 1957: 115-116). Bu teoriye göre gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerin dış ticarete serbestleşme yönelimleri az gelişmiş ülkelerin aleyhine sonuçlar ortaya çıkarmakta ve bu ülkelerde refah kayıpları oluşmaktadır.

3.16. Literatür

Gül ve Ekinci (2002), çalışmalarında çevresel düzenlemelerin rekabet gücü üzerindeki etkilerini araştırılmış, pozitif ve negatif etkiler karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Yapılan araştırmanın sonucuna göre ülkelerin, çevreyi korumak amacıyla uyguladıkları çevresel düzenlemeler firmaların üretim maliyetlerini yükselterek rekabet güçlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca çevresel düzenlemelerin firmaların üretim maliyetleri ve dolayısıyla rekabet güçleri üzerinde ortaya çıkaracağı etki söz konusu düzenlemelerin uygulandığı ülkelere göre değişmektedir.

Doğan ve diğerleri (2003), yaptıkları çalışmada öncelikle mikro nitelikli rekabet gücü ile ilgili faktörleri açıklamışlardır. İşletmeler açısından güvenilirlik ile kalite ve standartlara uygunluk yanında Ar-Ge, üretim zamanı ve yatırım gücü yönünden rekabet gücü değerlendirilmiştir.

Düzgün'ün (2007), çalışmasında Türkiye'nin uluslararası rekabet gücü göstergeleri bakımından çoğunluğunu AB ülkelerinin oluşturduğu 20 ülke karşısındaki göreceli durumu analiz edilmiştir. Rekabet gücünün 46 göstergesi eğitim, ekonomik ve teknolojik altyapı, iş ve çalışma ortamı göstergeleri, makroekonomik performans göstergeleri ve rekabet gücünün çıktıları olmak üzere beş grupta toplanmıştır. Yapılan karşılaştırmalı analiz sonuçlarına göre, pek çok gösterge bakımından Türkiye'nin diğer ülkelerin gerisinde bulunduğu belirlenmiştir. Bazı analizlerde Türkiye'nin Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti gibi AB ülkeleri ile benzer düzeyde dolayısıyla benzer ülke kümesinde yer aldığı görülmüştür.

Gürpınar ve Barca (2007), Türk mobilya sektörünün uluslararası pazarlardaki rekabet gücünü araştırmışlardır. Türk mobilya sektörünün karşılaştırmalı üstünlükler endeksi ve hesaplanan rekabet gücüne göre uluslararası düzeyde düşük bir rekabet gücüne sahip olduğu belirlenmiştir.

Yapraklı (2007), Türkiye'de ticari ve finansal dışa açıklık ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi değerlendirmiştir. 1990-2006 dönemleri baz alınmıştır. Çalışmada, uzun dönemde ekonomik büyüme ile ticari dışa açıklık arasında pozitif,

finansal dışa açıklık arasında ise negatif ilişki söz konusudur. Söz konusu negatif ilişkinin ticari dışa açılmanın pozitif etkisinden daha büyük olduğu öne sürülmüştür.

Çivi ve diğerleri (2008), uluslararası rekabet gücünü farklı açılardan incelemekle beraber ulusal rekabet gücünün ortaya konulması için geliştirilen çeşitli teknik ve yaklaşımları değerlendirmişlerdir. Çalışmanın sonucu ise rekabet gücünün artırılması sayesinde ülkedeki yaşam standartlarının, reel gelirin ve refah düzeyinin artacağı yönündedir. Çalışmada vurgulanan bir diğer konu ise rakip ülkeleri ve rekabet avantajlarını yakalayabilmek için ürün, hizmet, üretim ve dağıtımında ülkeye özgü özellik, yetenek ve potansiyellerin ön plana çıkarılmasıdır.

Türker (2009), çalışmasında Gümrük Birliğinin Türkiye'nin rekabet gücünü nasıl etkilediğini araştırmıştır. Çalışmada Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler yöntemi kullanılmış ve 1990-2005 dönemi esas alınmıştır. Elde edilen bulgu, Gümrük birliğinin Türkiye'nin rekabet gücünü artırmadığı ve bazı ürün gruplarında gümrük birliğinin Türkiye'nin rekabet gücüne olumlu katkı sağlamakla birlikte Türkiye'nin bu ürünlerde yine düşük bir rekabet gücüne sahip olduğudur.

Karaaslan ve Tuncer (2010), yaptıkları çalışmada rekabet gücünü belirleyen faktörleri ve uluslararası rekabet gücünün artırılmasında devletin üzerine düşen görevleri ele almışlardır. Firmaların rekabet güçlerini artırmaları için önlemler almalarının önerildiği çalışmada, firmaların küreselleşen dünya ekonomisinde yer alabilmeleri ve piyasada aktif rol oynayabilmeleri için stratejiler geliştirmesi de vurgulanmaktadır. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre devletlerin vatandaşlarının yaşam standartlarını ve kalitesini artırabilmesi yani ülkenin uluslararası rekabet gücünü artırabilmesi için kamu kesiminin etkinliğinin artırması ve makro ekonomik reformları oluşturması gerekmektedir.

Akal ve diğerleri (2012), OECD ülkelerinin rekabet gücünü kurumsal ve karma modeller ile açıklamışlardır. Çalışma sonucunda ülkelerin kurumsal, politik ve sosyo-ekonomik yapılarını ele almak amacıyla belirlenen göstergelerin üzerinde durularak geliştirilen kurumsal modellerin işlevsel olduğu bazı kuruluşlar tarafından belirlenmiştir. Kurumsal modellerin rekabeti açıklayıcı gücünün %74 ile %84

arasında olduğu karma modellerin rekabeti açıklayıcı gücünün ise %63 ile %90 arasında olduğu belirlenmiştir.

Gökmenoğlu ve diğerleri (2012), çalışmalarında ulusal rekabet gücü üzerinde karşılaştırma yaparak ulusal rekabet gücünü belirleyen faktörleri incelemiştir. Başlangıçta rekabet gücünün belirleyicileri maliyet farklılıkları ve doğal kaynaklar gibi temel faktörler iken, teknolojinin ilerlemesi ve dış ticaretin serbestleşmesi ile bu güç üzerinde Ar-Ge faaliyetleri, nitelikli işgücü ve ölçek ekonomileri gibi faktörler belirgin rol oynamaya başlamıştır. Daha sonraki yıllarda küreselleşme, bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla çok uluslu şirketlerin faaliyetleri, endüstri-içi ticaret ve bu teknolojilerin yoğun kullanımı rekabet gücünü belirleyen faktörler olarak öne çıkarılmıştır.

Yurttançıkılmaz ve diğerleri (2014), Türkiye'nin rekabet gücünün ölçümünde 10 farklı sektörü esas almışlardır. Yapılan çalışmada Türkiye'nin rekabet gücünün değiştiği, ancak değişen rekabet gücünde ihracatta öncü sektör konumuna geçen makine ve ulaşım araçlarında ihracatçılığın yanı sıra ithalatçı yapının da var olduğu öne çıkmaktadır. Bu durum özellikle Türkiye ekonomisinin ithalata dayalı bir ihracatçı süreç içerisinde olduğunu göstermektedir. Bazı sektörler (makine ve ulaşım) Türkiye'nin ekonomik büyümesini pozitif yönde etkilerken bazılarının (tarım ve gıda) ise negatif yönde etkilediği belirtilmiştir.

Ovalı (2014), Türkiye'nin küresel rekabet gücünün güçlü ve zayıf yönlerini incelemiştir. Bu çerçevede Dünya Ekonomik Forumu tarafından yayınlanan Küresel Rekabet Gücü Endeksi verilerinden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre Türkiye'nin özellikle "piyasanın büyüklüğü", "iş piyasasının gelişmişliği" ve "mal piyasasının etkinliği" alanlarında başarılı olduğu ancak "emek piyasasının etkinliği", "makroekonomik istikrar", "yüksek öğrenim ve mesleki eğitim" ile "teknolojik hazırlık" alanlarında eksikliklerinin olduğunu görülmektedir.

Koç ve Ozbozkurt (2014), yaptıkları çalışmada ulusların rekabet üstünlüğüne kazanılmasında "Elmas Modeli" yaklaşımını değerlendirmişler ve modele yönelik eleştirileri incelemişlerdir. Ulusların rekabet üstünlüğüne ilişkin Elmas Modeli'nin en önemli tarafı, işletmelerin uluslararası başarı elde edebilmesi

konusunda gereken şartları ele alırken onları eksiksiz ve gerçekçi bir açıdan inceliyor olmasıdır. Elde edilen bulgulara göre rekabet üstünlüğünün kazanılmasında firmaların bireysel çabalarının yanında ulusal rekabet güçleri de etkilidir.

Yalçınkaya ve diğerleri (2014), Çin ekonomisinin dünya ticaretindeki konumunu ve aralarındaki ticari ilişkilerin Türkiye ekonomisi üzerine etkilerini araştırmışlardır. Yapılan çalışmaya göre Türkiye'nin Çin'e olan ihracatının önemli bir kısmını madencilik ve taş ocağı, motorlu kara taşıtları ve diğer ulaşım araçları ile ana metal sanayi ürünleri oluşturmaktadır. Ancak Türkiye'nin birkaç ürünle kısıtlı olan ihracatının tersine Çin'den yapılan ithalatın tütün, tekstil, gıda, kimyasal elektronik ve optik ürünleri ve fabrikasyon metal ürünleri, giyim eşyaları ve parçaları, mobilya, temel eczacılık, gibi çok sayıda üründen oluştuğu görülmektedir. Ayrıca Çin'de ihracatta önemli yer tutan ürünlerde, bu ülkenin zamanla üretici konumunda olması, son yıllarda ihracatta yaşanan azalmanın temel nedenleri arasında gösterilmektedir.

Şahbudak ve Şahin (2016), Çin'in dış ticaret performansını ve sektörel rekabet gücünü incelemişlerdir. Yapılan çalışmanın sonuçlarına göre Çin tarım ürünlerinde rekabet üstünlüğüne sahiptir. Ayrıca Çin'in düşük ve orta teknoloji sektörlerinde rekabet gücünün yüksek olduğu ve yüksek teknoloji sektörlerinde rekabet gücünün artmaya başladığı belirlenmiştir.

Fagerberg (1988)'e göre uluslararası rekabet gücü yönünden işgücü maliyetlerinin ana faktör olarak görülmesi yetersiz kalmaktadır. Uluslararası rekabet edebilirlik ve ülkelerdeki büyüme farklılıklarını etkileyen temel faktörler teknolojik rekabet ve teslimatta rekabet edebilme yeteneğidir.

Hatsopoulos ve diğerleri (1988)'ne göre ABD'nin büyük dış ticaret açıklarının ve buna bağlı olarak finansman zorluklarının artması uzun dönemli rekabet gücü açısından endişelere neden olmaktadır. Ancak yaşam standartlarındaki iyileşmeyi gerektiren rekabet gücü artışı, dış ticaret dengesinden daha fazlasını gerektirmektedir. ABD için uzun dönem rekabet sorunu büyük ölçüde düşük tasarruf oranları, yüksek sermaye maliyetleri ve yetersiz yatırım düzeyinden

kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede ABD'nin ulusal tasarruf oranının rakiplerine göre çok düşük kalması uluslararası ekonomik pozisyonunu zayıflatmaktadır.

Josef (1992), dışa açıklık ve rekabetin Doğu Avrupa ülkeleri ve Soyvetler Birliği'ne ekonomik etkilerini analiz etmiştir. Çalışmada aynı zamanda Doğu Avrupa ülkeleri ve Soyvetler Birliği'nin dışa açıklık ve rekabet dereceleri de değerlendirilmiştir. Bir ülkenin ekonomik açıdan gelişimi sadece ülke içi faktörlere bağlanmamış aynı zamanda dış faktörlerle de ilişkilendirilmiştir. 1970 ve 1980'lerde söz konusu ülkelerde dışa açıklık yüzdesi, temin edilen kaynak ve üretim yüzdesinden daha düşüktür. Bu da söz konusu ülkelerin ekonomik gelişmelerinde dış etkenleri ekonomik açıdan değerlendiremediklerinin bir kanıtıdır. Sonuç olarak 1980'lerin sonuna kadar Doğu Avrupa ülkeleri ve Soyvetler Birliği ticari potansiyellerini avantaja dönüştürme konusunda yetersiz kalmışlardır.

Chen ve diğerleri (2009), sektörel düzeyde dışa açıklığı fiyatlar, verimlilik ve fiyat artışları yönünden incelemiştir. Dışa açıklıkta uluslararası farklılıkların da piyasaların rekabetçi yapısını etkilediğini öne süren çalışma, Avrupa Birliği açısından dışa açıklığın fiyatları düşürücü ve verimliliği artırıcı boyutlar üzerinden rekabetçi etki oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Licandro ve Ruiz (2010), uluslararası ticaretin rekabette bir artışla inovasyon ve verimlilik artışına yol açtığı iddiasını desteklemektedir. Söz konusu çalışma bu iddiaya teorik bir destek sağlamak amacıyla firmalara özel Ar-Ge ve Cournot yarışması kapsamında oligopolistik sektörlerin devamlılığına sahip iki ülkeli bir endojen büyüme modeli geliştirmiştir. Bu modele göre, ülkelerin aynı türden ürünü üreteceği varsayıldığından ticaretin açık olması piyasaları daha rekabetçi hale getirmekte, fiyatları düşürmekte ve miktarları artırmaktadır. Ayrıca bu çalışmadan elde edilen sonuçlara göre ticaret engellerinin azaltılması ile yerel firmanın pazar gücü azalmaktadır.

Buturac ve diğerleri (2010), yaptıkları çalışmada Güney Doğu Avrupa ülkelerinin makroekonomik performansını, ticaretini ve rekabetçiliğini ele almışlardır. Çalışmanın amacı seçilen ülkelerde GSYİH, enflasyon, işsizlik, rekabet gücü ve özellikle küresel krizin iç ekonomiler üzerindeki etkileri gibi faktörleri

analiz etmektedir. Çalışmanın sonuçlarına göre ülkeler küresel ekonomik kriz, işsizlik ve rekabet açısından olumsuz yönde etkilenirken makroekonomik durağanlık, fiyatlarda istikrar ve finansal açıdan iyileşme gibi olumlu yönde de etkilenmektedir. Ayrıca Arnavutluk ve Karadağ ülkelerinde de görüldüğü gibi az gelişmiş ülkeler özellikle geçiş aşamasında daha yüksek bir büyüme potansiyeline sahiptir.

Weymouth ve Feinberg (2011), Latin Amerika ülkeleri için yaptıkları çalışmada, ulusal rekabet kavramının farklı değişkenlerini ortaya koymuşlar ve verimlilik artışının belirleyicilerini üç boyutta araştırmışlardır. Bunlar; uluslararası ticaret ve yatırımlar yönünden dışa açıklık, rekabeti teşvik eden düzenleyici bir yapı ve beşeri sermaye, güvenlik ve altyapı yönünden kamu yatırımlarıdır.

Petrariu ve diğerleri (2013) yaptıkları çalışmada Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde inovasyon ve ekonomik büyüme ilişkisini araştırmışlardır. Ar-Ge harcamaları, patent ve araştırmacı sayısı ile firma birleşmeleri gibi inovasyon ölçütlerinin kullanıldığı çalışmanın bulguları inovasyonun ulusal rekabet gücü ve ekonomik büyümeye önemli derecede katkı yaptığı yönündedir.

Bagaria ve Santra (2014), yaptıkları çalışmada Çin ve Hindistan üretim sektörlerinin rekabet edebilirliğini ve dışa açıklıklarını araştırmışlardır. Çin’de 1991’den itibaren üretim sektöründeki rekabet edilebilirlik sürekli artış göstermiştir. Ancak finansal dışa açıklık endeksi farklı sonuçlar ortaya koymuştur. Finansal dışa açıklık endeksi 1990’ların ortasına kadar büyümüş daha sonra düşüş göstermiştir. Hindistan’da ise üretim sektöründeki rekabet edilebilirlik ve finansal dışa açıklık endeksi dalgalı bir seyir göstermiştir. Ancak ticaret açısından dışa açıklık değerlendirildiğinde dışa açıklık endeksinin artış gösterdiği belirlenmiştir. Çalışmada üzerinde durulan diğer bir husus ise yabancı yatırımların finansman, ekipman, teknoloji ve makine gibi konularda daha kalıcı etkilerinin olduğudur.

Lamaj (2015), yaptığı çalışmada uluslararası ticaret ve rekabetin gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkilerini analiz etmiştir. Söz konusu çalışmada uluslararası ticaret ve rekabet ile ilgili üç önemli konu üzerinde durulmuştur. Bunlar; serbest ticaretin önemi, kapitalist bir ekonominin serbest ticareti etkileme şekli ve az sayıdaki tedarikçilerin eksik rekabeti nasıl etkilediğidir. Çalışmaya göre serbest

ticaret ekonomik etkinlik, verimlilik, yenilikçilik, uzmanlaşma ve teknolojik yetenekleri geliştirme gibi faktörlerin oluşumuna olanak sağladığı için, rekabet ise bir ekonominin zaman içerisindeki büyüme hızı olasılığını belirlediği için önemli görülmektedir.

Chiquiar ve diğerleri (2016), 2001'de Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne katıldıktan sonra ve 90'lı yıllarda Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması (NAFTA) yapıldıktan sonra Meksika'daki işgücü piyasası esas alınarak uluslararası ticaretin işgücü piyasasına etkilerini incelemiştir. Meksika'da pazara ulaşım ve rekabetin değişkenliği işsizlik, istihdam ve ücretler üzerinde olumlu yönde etkili olmuştur. Ancak Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne üye olması ve pazarlara girmesi ürünlerde ve işgücünde talebi azaltarak Meksika'nın işgücü piyasasını olumsuz yönde etkilemiştir.

Govinda (2016), ticari açıklık ve rekabetin firma büyüklüğünün eşitsizliği üzerindeki etkilerini 1990-2010 dönemi Hindistan imalat sanayi yönünden araştırmıştır. Bir başka ifadeyle ihracat dışı açıklığı ile firma büyüklüğü dağılımının eşitsizliği arasındaki ilişkiler test edilmiştir. İhracat yönünden dışı açıklığın firmalar arası performans farklılıklarını azaltma ve dolayısıyla firma büyüklüğü dağılımındaki eşitsizliği azaltma yeteneğine sahip olduğu yönünde bulgular ortaya konulmuştur.

Solfida ve diğerleri (2016), yaptıkları çalışmada enflasyon, vergilendirme ve yatırım yoluyla ticari dışı açıklık ve küresel rekabet edebilirliğin ekonomik büyümeye etkilerini araştırmışlardır. Ayrıca söz konusu araştırmada 2004-2013 yıllarını kapsayan ve ASEAN 6 ülkelerini oluşturan Endonezya, Singapur, Malezya, Tayland, Filipinler ve Vietnam'daki ekonomik büyümeyi etkileyen faktörler araştırılmıştır. Bu faktörlerden birincisi yatırımın global rekabet edebilirliğe etkisi ikincisi ticari dışı açıklığın yatırımlara etkileri üçüncüsü yatırımın ekonomik büyümeye etkisi dördüncüsü vergi gelirlerinin ekonomik büyümeye etkisi son olarak da enflasyonun ekonomik büyümeye etkisidir. Yapılan çalışmanın sonucuna göre ticari dışı açıklığın sürekli olarak artış ve azalış göstermesi yatırım endeksini etkilememiştir.

Ofei (2016), ticaretin serbestleştirilmesini ve ihracat açısından rekabeti etkileyen faktörleri araştırmıştır. Çalışmada 1995 ile 2014 yılları baz alınmıştır. Çalışmaya göre ticaretin serbestleştirilmesi Batı Afrika ülkelerinin ihracat açısından rekabetini olumlu yönde etkilemiştir. Bu durum ülkelerin (ECOWAS) ihracat değerini %0,487 oranında artırmıştır. Bu artışı etkileyen en önemli faktör ise ithalat tarifelerinin ihracatçı ülkeler lehinde düzenlenmesidir. Buna ilaveten ithalat tarifelerinde daha etkili değişiklikler yapılırsa Batı Afrika ülkelerinde daha fazla büyüme ve kalkınmanın olacağı öngörülmektedir.

Pilinkiene (2016), yaptığı çalışmada Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin ticaret açıklığının ekonomik büyüme ve rekabet gücü üzerindeki etkilerini analiz etmiştir. Korelasyon analizi ticaret açıklığının kişi başına düşen GSYİH, Ar-Ge harcamaları, sanayi katma değeri ve emek verimliliği gibi bir dizi rekabet gücü göstergesi ile pozitif ve anlamlı bir şekilde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmanın sonuçları Orta ve Doğu Avrupa ülkelerindeki yüksek düzeyde ticaret açıklığının ekonomik büyüme ve rekabet gücünü artırdığını göstermektedir. Ayrıca rekabet edebilirlik ticari açıklıkla bağlantılı olduğundan daha yüksek oranda ekonomik büyüme ile ilgilidir. Buna göre çalışma ticari açıklık, ekonomik büyüme ve rekabet edebilirlik üçlü bileşenleri arasında karşılıklı bağımlılığı ortaya koymaktadır.

Bashimov (2017), çalışmasında Türkiye ile Orta Asya ülkelerinin 2001-2014 yılları arasında tarımsal ürünlerdeki rekabet gücünü incelemiştir. Çalışmanın sonucuna göre Türkiye'nin tarım ve gıda ürünleri ticaretinde Orta Asya ülkeleri karşısında zayıf bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu görülmektedir. Buna göre Türkiye'nin Orta Asya ülkeleri karşısında tarımsal ürünlerde rekabet gücünün düşük olduğu öne sürülmektedir.

Sbaity (2017), doğrudan yabancı yatırım, ticari açıklık ve rekabet gücünün ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini Çin açısından araştırmıştır. Ticari açıklık göstergesi olarak ihracat ve ithalat toplamının GSYİH'ya oranının kullanıldığı çalışmada rekabet gücü açısından IT rekabet gücü endeksi ve dünya petrol fiyatları kullanılmıştır. Çalışmanın sonucu rekabet gücünün diğer bağımsız değişkenlerle birlikte ekonomik büyüme üzerinde önemli ve pozitif etkisinin olduğunu göstermektedir.

Rusu ve Roman (2018), dışa açıklığın ticaret, yatırım ve insanların mobilitesi yoluyla rekabet açısından öneme sahip olduğunu belirttikleri çalışmada rekabet gücünü etkileyen temel ekonomik faktörleri Orta ve Doğu Avrupa lkeleri için analiz etmişlerdir. Makroekonomik evre ve iş ortamı göstergelerinin dikkate alındığı çalışmadan elde edilen sonuçlar ülkeler arasında benzerlik ve farklılıkları sunmaktadır. Rekabet gcsnde etkin role sahip olan faktörler ise önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Verimlilik odaklı ülkeler için GSYİH, enflasyon oranı, ticaret, işgücü verimliliği ve maliyetler rekabetçiliğin önemli belirleyicileri iken inovasyona dayalı ülkeler için GSYİH, enflasyon oranı, doğrudan yabancı yatırımlar, ticaret ve maliyetler rekabet gcsnde belirleyicileri olarak gösterilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÜLKELER YÖNÜNDEN DIŞA AÇIKLIK VE KÜRESEL REKABET GÜCÜ İLİŞKİSİ

4.1. Dışa Açıklık, Küresel Rekabet Gücü ve Gelişmişlik Düzeyi

Dışa açıklık ve rekabet gücü arasındaki ilişkiler ülkelere göre farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıkların temelinde ekonomik büyüme, dış ticaret, gelişmişlik düzeyi, işgücü piyasasının yapısı, finansal piyasaların gelişmişliği, teknolojik gelişme düzeyi, piyasa büyüklüğü, altyapı ve kurumsal faktörler gibi birçok belirleyici unsur yer almaktadır.

Tablo 2’de Dünya Ekonomik Forumu’nun 2017-2018 yılına ait Küresel Rekabetçilik Raporu’nda yer alan ülkelerin küresel rekabet gücü endeks değerleri yer almaktadır. Bununla birlikte söz konusu ülkelerin dışa açıklık oranları OECD ve Dünya Bankası verileri, gelişmişlik düzeyleri ise UNDP İnsani Gelişim Raporu vasıtasıyla ortaya konulmuştur. İnsani gelişim raporlarında çok yüksek, yüksek, orta ve düşük insani gelişime sahip ülkeler açısından gelişmişlik sınıflandırması yapılmaktadır. İnsani gelişim endeksi aracılığıyla ortaya konulan gelişmişlik derecesinin belirlenmesinde yaşam standardı ölçüsü olarak kişi başına düşen gelir yanında eğitim düzeyi ve ortalama yaşam süresi dikkate alınmaktadır.

Tablo 2’ de 2017 yılına ait küresel rekabet gücü endeksinde yer alan ülkelerin küresel rekabet gücü endeks değerleri, dışa açıklık ve gelişmişlik düzeyleri yer almaktadır. Ülkeler rekabet gücü yönünden sıralandığı gibi dışa açıklık yönünden de sıralanmıştır.

Tablo 2: Ülkelere Göre Küresel Rekabet Gücü, Dışa Açıklık ve Gelişmişlik Düzeyi (2017)

ÜLKELER	S.N	REKABET GÜCÜ ENDEKSİ	DIŞA AÇIKLIK (%)	S.N	GELİŞMİŞLİK DÜZEYİ
İsviçre	1	5,86	118.9	27	Çok yüksek insani gelişme
Amerika Birleşik Devletleri	2	5.85	27.1	122	Çok yüksek insani gelişme
Singapur	3	5.71	322.4	3	Çok yüksek insani gelişme
Hollanda	4	5.66	155.2	12	Çok yüksek insani gelişme
Almanya	5	5.65	86.5	56	Çok yüksek insani gelişme
Hong Kong	6	5.53	375.1	2	Çok yüksek insani gelişme
İsveç	7	5.52	87.1	54	Çok yüksek insani gelişme
Birleşik Krallık	8	5.51	61.5	88	Çok yüksek insani gelişme
Japonya	9	5.49	34.4	119	Çok yüksek insani gelişme
Finlandiya	10	5.49	76.7	68	Çok yüksek insani gelişme
Norveç	11	5.40	69.3	79	Çok yüksek insani gelişme
Danimarka	12	5.39	101.9	40	Çok yüksek insani gelişme
Yeni Zelanda	13	5.37	53.4	97	Çok yüksek insani gelişme
Kanada	14	5.35	64.1	84	Çok yüksek insani gelişme
İsrail	15	5.31	56.8	93	Çok yüksek insani gelişme
Birleşik Arap Emirlikleri	16	5.30	172.8	8	Çok yüksek insani gelişme
Avusturya	17	5.25	104.7	35	Çok yüksek insani gelişme
Lüksemburg	18	5.23	412.9	1	Çok yüksek insani gelişme
Belçika	19	5.23	170.4	9	Çok yüksek insani gelişme
Avustralya	20	5.19	43.2	107	Çok yüksek insani gelişme
Fransa	21	5.18	62.9	86	Çok yüksek insani gelişme
Malezya	22	5.17	135.9	19	Yüksek insani gelişme
İrlanda	23	5.16	209.4	5	Çok yüksek insani gelişme
Katar*	24	5.11	89.1	50	Çok yüksek insani gelişme
Kore	25	5.07	80.8	62	Çok yüksek insani gelişme
Çin	26	5.00	37.8		Yüksek insani gelişme
İzlanda	27	4.99	88.1	52	Çok yüksek insani gelişme
Estonya	28	4.85	148.5	15	Çok yüksek insani gelişme

Tablo 2: (Devamı)

Suudi Arabistan	29	4.83	61.6	87	Çok yüksek insani gelişme
Çek Cumhuriyeti	30	4.77	152.1	14	Çok yüksek insani gelişme
Tayland*	31	4.72	121.6	26	Yüksek insani gelişme
Şili	32	4.71	55.7	95	Çok yüksek insani gelişme
İspanya	33	4.70	65.7	82	Çok yüksek insani gelişme
Azerbaycan	34	4.69	90.7	48	Yüksek insani gelişme
Endonezya	35	4.68	39.6	112	Orta insani gelişme
Malta*	36	4.65	261.5	4	Çok yüksek insani gelişme
Rusya Federasyonu	37	4.64	46.7	102	Çok yüksek insani gelişme
Polonya	38	4.59	104.6	36	Çok yüksek insani gelişme
Hindistan	39	4.59	40.7	110	Orta insani gelişme
Litvanya	40	4.58	159.0	11	Çok yüksek insani gelişme
Portekiz	41	4.57	84.6	59	Çok yüksek insani gelişme
İtalya	42	4.54	59.4	91	Çok yüksek insani gelişme
Bahreyn*	43	4.54	139.6	17	Çok yüksek insani gelişme
Mauritius	44	4.52	97.2	43	Yüksek insani gelişme
Brunei Darussalam	45	4.52	85.2	57	Çok yüksek insani gelişme
Kosta Rika	46	4.50	67.6	80	Yüksek insani gelişme
Slovenya	47	4.48	154.8	13	Çok yüksek insani gelişme
Bulgaristan	48	4.46	131.1	21	Yüksek insani gelişme
Panama*	49	4.44	87.3	53	Yüksek insani gelişme
Meksika	50	4.44	77.6	65	Yüksek insani gelişme
Kuveyt*	51	4.43	94.6	46	Çok yüksek insani gelişme
Türkiye	52	4.42	54.1	96	Yüksek insani gelişme
Letonya	53	4.40	122.1	24	Çok yüksek insani gelişme
Vietnam	54	4.36	200.4	6	Orta insani gelişme
Filipinler	55	4.35	70.7	76	Orta insani gelişme

Tablo 2: (Devamı)

Kazakistan*	56	4.35	60.3	90	Yüksek insani gelişme
Ruanda	57	4.35	51.0	100	Düşük insani gelişme
Slovak Cumhuriyeti	58	4.33	190.7	7	Yüksek insani gelişme
Macaristan	59	4.33	168.9	10	Çok yüksek insani gelişme
Güney Afrika	60	4.32	58.2	92	Orta insani gelişme
Umman*	61	4.31	76.8	67	Yüksek insani gelişme
Botsvana*	62	4.30	97.1	44	Orta insani gelişme
Kıbrıs	63	4.30	131.6	20	Çok yüksek insani gelişme
Ürdün	64	4.30	92.6	47	Yüksek insani gelişme
Kolombiya	65	4.29	34.9	118	Yüksek insani gelişme
Gürcistan	66	4.28	112.6	31	Yüksek insani gelişme
Romanya	67	4.28	85.0	58	Çok yüksek insani gelişme
İran	68	4.27	46.1	103	Yüksek insani gelişme
Jamaika	69	4.25	77.0	66	Yüksek insani gelişme
Fas	70	4.24	83.5	61	Orta insani gelişme
Peru	71	4.22	46.9	101	Yüksek insani gelişme
Ermenistan	72	4.19	88.5	51	Yüksek insani gelişme
Hırvatistan	73	4.19	100.4	41	Çok yüksek insani gelişme
Arnavutluk	74	4.18	78.1	64	Yüksek insani gelişme
Uruguay	75	4.15	40.0	111	Yüksek insani gelişme
Karadağ	76	4.15	106.2	34	Çok yüksek insani gelişme
Sırbistan	77	4.14	113.7	29	Yüksek insani gelişme
Tacikistan	78	4.14	56.6	94	Orta insani gelişme
Brezilya	79	4.14	24.2	125	Yüksek insani gelişme
Ukrayna	80	4.11	102.2	39	Yüksek insani gelişme
Butan	81	4.10	74.0	72	Orta insani gelişme
Guatemala	82	4.08	45.7	104	Orta insani gelişme
Sri Lanka	83	4.08	51.0	100	Yüksek insani gelişme

Tablo 2: (Devamı)

Cezayir	84	4.07	60.3	90	Yüksek insani gelişme
Yunanistan	85	4.02	67.5	81	Çok yüksek insani gelişme
Nepal	86	4.02	51.8	99	Orta insani gelişme
Moldova	87	3.99	113.2	30	Orta insani gelişme
Namibya	88	3.99	84.2	60	Orta insani gelişme
Kenya	89	3.98	39.4	113	Orta insani gelişme
Arjantin	90	3.95	25.0	124	Çok yüksek insani gelişme
Nikaragua	91	3.95	96.6	45	Orta insani gelişme
Kamboçya	92	3.93	124.9	23	Orta insani gelişme
Tunus	93	3.93	99.9	42	Yüksek insani gelişme
Honduras	94	3.92	102.5	38	Orta insani gelişme
Ekvador	95	3.91	42.1	109	Yüksek insani gelişme
Lao PDR	96	3.91	75.8	69	Orta insani gelişme
Bangladeş	97	3.91	35.3	117	Orta insani gelişme
Mısır	98	3.90	44.8	105	Orta insani gelişme
Moğolistan	99	3.90	116.6	28	Yüksek insani gelişme
Kırgız Cumhuriyeti	100	3.90	102.2	39	Orta insani gelişme
Bosna Hersek	101	3.87	87.0	55	Yüksek insani gelişme
Dominik Cumhuriyeti	102	3.87	52.9	98	Yüksek insani gelişme
Lübnan	103	3.84	70.0	77	Yüksek insani gelişme
Senegal	104	3.81	69.8	78	Düşük insani gelişme
Etiyopya	105	3.78	31.4	121	Düşük insani gelişme
El Salvador	106	3.77	72.5	74	Orta insani gelişme
Yeşil Burun Adaları	107	3.76	103.0	37	Orta insani gelişme
Gana	108	3.72	90.6	49	Orta insani gelişme
Paraguay	109	3.71	84.6	59	Orta insani gelişme
Tanzanya*	110	3.71	42.3	108	Düşük insani gelişme
Uganda	111	3.70	44.4	106	Düşük insani gelişme

Tablo 2: (Devamı)

Pakistan	112	3.67	25.8	123	Orta insani gelişme
Kamerun	113	3.65	37.0	116	Düşük insani gelişme
Gambiya	114	3.61	60.8	89	Düşük insani gelişme
Zambiya	115	3.52	71.6	75	Orta insani gelişme
Gine	116	3.47	146.8	16	Düşük insani gelişme
Benin	117	3.47	79.4	63	Düşük insani gelişme
Madagaskar	118	3.40	74.4	71	Düşük insani gelişme
Mali	119	3.33	63.2	85	Düşük insani gelişme
Zimbabve	120	3.32	61.5	88	Düşük insani gelişme
Nijerya*	121	3.30	20.7	126	Düşük insani gelişme
Kongo Demokratik Cumhuriyeti	122	3.27	138.6	18	Düşük insani gelişme
Haiti	123	3.22	75.3	70	Düşük insani gelişme
Burundi*	124	3.21	38.1	114	Düşük insani gelişme
Sierra Leone*	125	3.20	79.4	63	Düşük insani gelişme
Lesoto*	126	3.20	125.3	22	Düşük insani gelişme
Malawi	127	3.11	65.4	83	Düşük insani gelişme
Moritanya	128	3.09	109.3	32	Düşük insani gelişme
Liberya*	129	3.08	121.7	25	Düşük insani gelişme
Çad	130	2.99	73.6	73	Düşük insani gelişme
Mozambik	131	2.89	108.9	33	Düşük insani gelişme
Yemen*	132	2.87	33.6	120	Düşük insani gelişme

Kaynak: World Economic Forum 2017-2018, OECD ve World Bank, Human Development Report (2017).

Ülkeler rekabet gücü açısından değerlendirildiğinde İsviçre, ABD, Singapur, Hollanda, Almanya, Hong-Kong, İsveç, İngiltere, Japonya ve Finlandiya'nın rekabet gücü sıralamasında ilk 10 ülke arasında yer aldığı görülmektedir. Rekabet gücü yönünden ön sıralarda bulunan ülkeler genellikle çok yüksek insani gelişmişlik düzeyine sahiptir. Rekabet gücü yönünden alt sıralarda yer alan 10 ülke ise düşük insani gelişim düzeyine sahiptir. Rekabet gücü açısından ilk 20 ve son 20 ülke sıralamasında da birkaç ülke dışında sırasıyla çok yüksek ve düşük insani gelişmişlik özellikleri devam etmektedir.

Buna göre gelişmişlik düzeyindeki ilerlemelerin ülkelerin rekabet gücünü artırdığı az gelişmişlik durumunda ise rekabet gücünün azaldığı yönünde sonuçlara varılabilir. Bu süreç gelişmişlik düzeyi arttıkça rekabet gücünün artması gelişmişlik düzeyi düştükçe rekabet gücünün azalması yönünde de değerlendirilebilir. Bununla birlikte rekabet gücü yüksek olan ülkelerin gelişmişlik düzeyinin yüksek olması tersine rekabet gücü düşük olan ülkelerin gelişmişlik düzeyinin de düşük olduğu ileri sürülebilir. Bu olgu rekabet gücünün gelişmişlik düzeyini veya gelişmişlik düzeyinin rekabet gücünü etkilediği yönündeki tartışmaları kapsamaktadır.

Ülkelerin dışa açıklık dereceleri ile gelişmişlik düzeyi ve rekabet gücü yönünden farklı ilişkiler ortaya çıkmaktadır. Dışa açıklık derecesi düşük olmasına rağmen hem rekabet gücü hem de gelişmişlik düzeyi yönünden üst sıralarda yer alan ülkeler bulunduğu gibi dışa açıklık oranı yüksek ancak rekabet gücü ve gelişmişlik düzeyi alt sıralarda yer alan ülkeler de bulunmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, İsveç, İngiltere, Japonya, Finlandiya, Norveç, Danimarka, Yeni Zelanda, Kanada, İsrail, Avustralya, Fransa, Katar, Kore, Çin, İzlanda ve Suudi Arabistan dışa açıklık derecesi düşük olmakla birlikte rekabet gücü yüksek olan ülkeler sınıfında yer almaktadır. Yüksek insani gelişime sahip Çin dışında, söz konusu ülkelerin tamamı çok yüksek insani gelişime sahiptir.

Bununla birlikte Estonya, Çek Cumhuriyeti, Malta, Litvanya, Bahreyn, Slovenya, Vietnam, Slovak Cumhuriyeti, Macaristan, Kamboçya, Gine ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti dışa açıklığı yüksek ancak rekabet gücü açısından üst sıralarda yer almayan ülkelere örnek gösterilebilir. Dışa açıklığı yüksek ancak

rekabet gücü düşük olan ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile ilgili bir genelleme yapılamamaktadır. Estonya, Çek Cumhuriyeti, Malta, Litvanya, Bahreyn, Slovenya ve Macaristan çok yüksek insani gelişime, Slovak Cumhuriyeti yüksek insani gelişime, Vietnam ve Kamboçya orta insani gelişime, Gine ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti ise düşük insani gelişime sahiptir.

Dışa açıklık sıralamasında ilk 10 ülke değerlendirildiğinde Singapur ve Hong-Kong dışında diğer ülkelerin dışa açıklık oranları yüksek olmasına rağmen rekabet güçleri düşüktür. Buna ilaveten dışa açıklık sıralamasında yer alan ilk 10 ülkenin genellikle çok yüksek insani gelişime sahip olduğu görülmektedir.

Dışa açıklık sıralamasında son 10 ülke değerlendirildiğinde Yemen dışında kalan ülkelerin dışa açıklık oranları düşük olmasına rağmen rekabet güçleri yüksektir. Dışa açıklıkla gelişmişlik düzeyleri karşılaştırıldığında Japonya, Amerika Birleşik Devletleri, Arjantin çok yüksek insani gelişime, Kolombiya, Brezilya yüksek insani gelişime, Bangladeş, Pakistan orta insani gelişime, Yemen, Etiyopya ve Nijerya ise düşük insani gelişime sahiptir.

Dışa açıklığın ölçümünde en yaygın yöntem ticaret paylarıdır. İhracat, ithalat ve GSYİH verilerine kolaylıkla ulaşılabilmesi hatta bazı ülkeler için bu oranın hazır şekilde bulunması, araştırmacıların açıklık hesaplamalarında bu ölçüyü kullanmalarına yol açmaktadır. Ancak bu yöntemin kullanılmasına rağmen bazı noksan yönleri de bulunmaktadır. Dışa açıklık oranı yüksek olan ülkeler için daha çok serbest ticari politikalar izlediği veya oranın düşük çıktığı ülkeler için ise dışa kapalı ticaret politikası izlediği yönünde yaklaşımda bulunmak hatalı sonuçlara neden olabilmektedir (Yapar Saçık, 2009: 536-537).

Dışa açıklık oranı ihracata ve ithalata bağlı olarak değiştiği gibi GSYİH değerinden de etkilenmektedir. GSYİH'nın yüksek olması, dışa açıklık oranını düşürmekte, düşük olması ise yükseltmektedir. Buna göre ABD ve Çin örneğinde GSYİH'nın yüksek olması, dışa açıklık oranının düşük olmasında belirleyici bir etken olarak gösterilebilir. Bununla birlikte bu ülkelerin dünya rekabetindeki önemli payı dışa açıklık rekabet gücü ilişkisini ticaret payları yönteminin dışına taşımaktadır.

Dışa açıklık ile rekabet gücü ve gelişmişlik düzeyi arasındaki ilişki tek tek ülkeler açısından değerlendirildiğinde ülkelerin özelliklerine göre farklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Ancak bütüncül bir yaklaşımla ele alındığında Tablo 3 ‘deki sonuçlarla karşılaşılmaktadır.

Tablo 3’de ülkeler gelişmişlik düzeyi bakımından sınıflandırılmıştır. Bununla beraber ülkelerin rekabet gücü ve dışa açıklık oranlarının ortalamaları alınmış ve karşılaştırmalar yapılmıştır. Çok yüksek insani gelişime sahip 48, yüksek insani gelişime sahip 33, orta insani gelişime sahip 27 ve düşük insani gelişime sahip 24 ülke yönünden rekabet gücü ve dışa açıklık ilişkileri değerlendirilmiştir.

Tablo 3: Gelişmişlik Düzeyleri Sınıflandırması, Küresel Rekabet Gücü ve Dışa Açıklık Ortalamaları

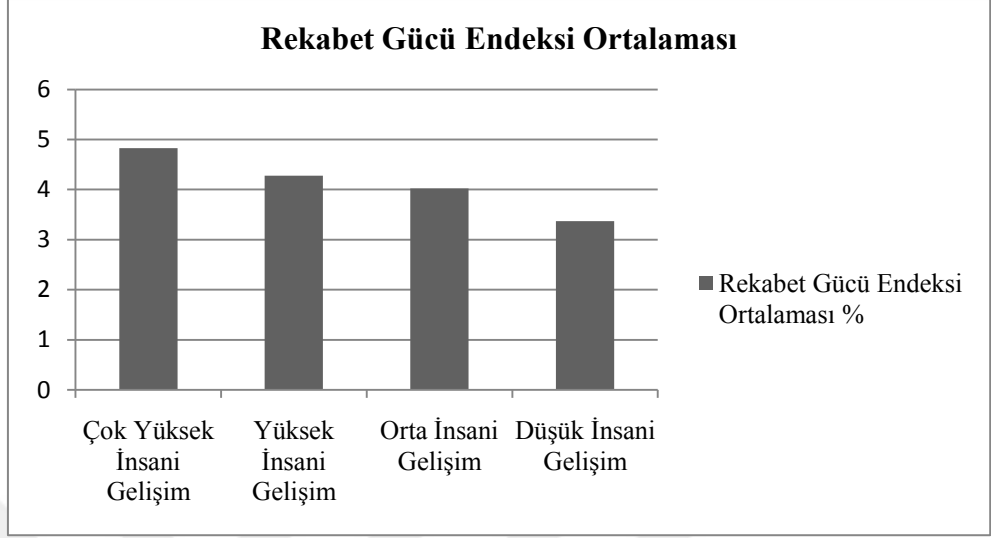
Gelişmişlik Düzeyi	Ülke Sayısı	Rekabet Gücü Endeksi Ortalaması	Dışa Açıklık Ortalaması (%)
Çok Yüksek İnsani Gelişim	48	4.83	116.77
Yüksek İnsani Gelişim	33	4.28	80.76
Orta İnsani Gelişim	27	4.02	77.23
Düşük İnsani Gelişim	24	3.37	72.99

Tablo 3'e göre gelişmişlik düzeyi arttıkça dışa açıklık ve rekabet gücü ortalamaları artmaktadır. Bununla birlikte dışa açıklık ortalaması yüksek olan ülke gruplarının rekabet gücü yüksek tersine dışa açıklık ortalaması düşük olan ülke gruplarının rekabet gücü ortalaması da düşüktür. Bu durum dışa açıklık derecesi arttıkça hem rekabet gücünün hem de gelişmişlik düzeyinin arttığını göstermektedir.

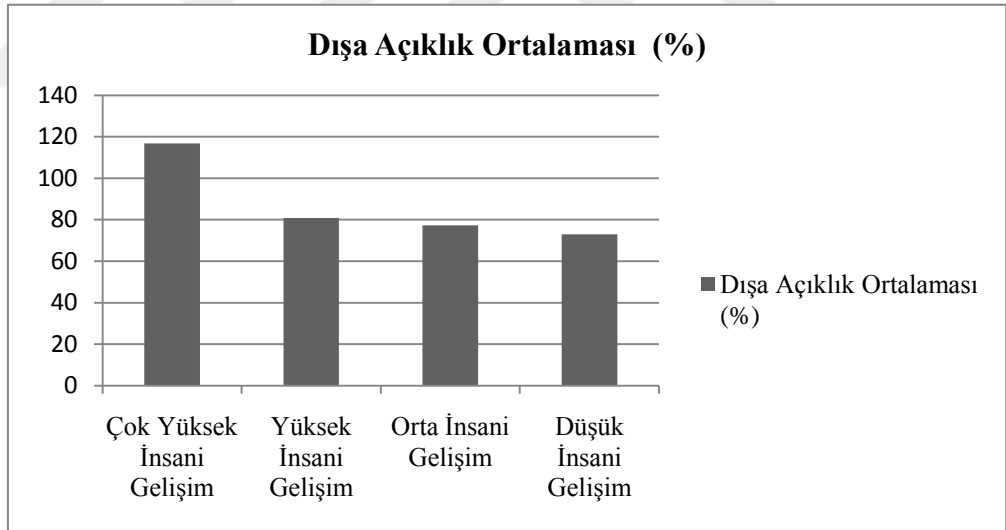
Çok yüksek insani gelişime sahip 48 ülkenin rekabet gücü endeksi ortalaması 4.83 ve dışa açıklık oranı ortalaması ise % 116.77'dir. Bu değerler daha az gelişmişlik seviyesine sahip diğer ülke grupları ile karşılaştırıldığında en yüksek değerlerdir. Buna göre gelişmişlik seviyesi azaldıkça hem rekabet gücü hem de dışa açıklık oranları azalmaktadır.

Düşük insani gelişime sahip 24 ülkenin rekabet gücü endeksi ve dışa açıklık ortalaması ise en düşük değerdedir. Gelişmişlik düzeyi daha yüksek ülke grupları ile karşılaştırıldığında bu değerlerin en düşük değerler olduğu görülmektedir.

Grafik 1: Gelişmişlik Düzeyi Yönünden Ülke Grupları ve Rekabet Gücü Endeks Değeri Ortalaması

Grafik 2: Gelişmişlik Düzeyi Yönünden Ülke Grupları ve Dışa Açıklık Ortalaması

Grafik 1 ve 2’de gelişmişlik düzeyleri yönünden ülke gruplarının, rekabet gücü endeks değerleri ile dışa açıklık oranlarının ortalamaları yer almaktadır. Grafik 1 ve 2, Tablo3’de yer alan değerler üzerinden oluşturulmuştur.

Ülkelerin küresel rekabet gücünü gösteren genel endeks değerleri yanında bu endeksi oluşturan alt bileşenleri de dışa açıklık, gelişmişlik düzeyi ve rekabet gücü ile ilişkilendirilebilir.

Tablo 4: Gelişmişlik Düzeyleri Yönünden Ülke Gruplarının Küresel Rekabet Gücü Endeksi Alt Bileşenleri ve Dışa Açıklık Ortalaması

	Çok Yüksek İnsani Gelişim	Yüksek İnsani Gelişim	Orta İnsani Gelişim	Düşük İnsani Gelişim
Rekabet Gücü Endeksi	4.83	4.28	4.02	3.37
Dışa Açıklık Ortalaması	116.77	80.76	77.23	72.99
Temel Gereksinimler	5.43	4.62	4.26	3.46
1. Kurumlar	4.80	3.82	3.74	3.43
2. Altyapı	5.31	4.16	3.51	2.43
3. Makroekonomik Çerçeve	5.31	4.69	4.51	3.77
4. Sağlık ve Temel Eğitim	6.31	5.85	5.22	4.22
Verimlilik Artırıcı Faktörler	4.89	4.18	3.84	3.24
1. Yüksek Öğretim ve Mesleki Eğitim	5.31	4.46	3.71	2.8
2. Mal Piyasasının Etkinliği	4.86	4.32	4.20	3.82
3. İşgücü Piyasasının Etkinliği	4.64	3.97	4.0	4.12
4. Finansal Piyasasının Gelişmişliği	4.46	3.96	3.95	3.27
5. Teknolojik Hazırlık	5.62	4.31	3.45	2.59
6. Piyasasının Büyüklüğü	4.47	4.07	3.73	2.83
Yenilikçilik ve Çeşitlilik	4.56	3.67	3.48	3.17
1. İş Piyasasının Gelişmişliği	4.77	4.02	3.81	3.40
2. Yenilikçilik	4.33	3.34	3.16	2.91

Kaynak: World Economic Forum 2017-2018.

Tablo 4’de çok yüksek, yüksek, orta ve düşük insani gelişime sahip olan ülkelerin küresel rekabet gücü endeksi, alt bileşenleri ile dışa açıklık ortalamaları yer almaktadır. Ülke gelişmişlik grupları ile rekabet gücü alt bileşenleri ve dışa açıklık ortalamaları bakımından karşılaştırmalar yapılmaktadır.

Çok yüksek insani gelişime sahip olan ülkelerin rekabet alt endeksleri değerlendirildiğinde, temel gereksinimler başlığı altında yer alan alt bileşenlerden sağlık ve temel eğitim bileşeni ilk sırada yer alırken bunu altyapı ve makroekonomik çerçeve ile kurumlar izlemektedir. Bununla birlikte sağlık ve temel eğitim bileşeni diğer tüm alt bileşenlerle kıyaslandığında ilk sırada yer almaktadır. Verimlilik artırıcı faktörler başlığı altında yer alan alt bileşenlerden teknolojik hazırlık ile yüksek öğretim ve mesleki eğitim bileşenlerinin çok yüksek insani gelişime sahip ülkeler yönünden diğerlerine göre daha fazla rekabet avantajı sağladığı görülmektedir. Bu bileşenleri sırasıyla mal ve işgücü piyasasının etkinliği izlemektedir. Piyasanın büyüklüğü ve finansal piyasasının gelişmişliği daha alt sıralarda yer almaktadır. Bu gruptaki ülkelerde yenilikçilik ve çeşitlilik sınıflandırması altında iş piyasasının gelişmişliği de önemli derecede rekabet üstünlüğü sağlamaktadır.

Yüksek, orta ve düşük insani gelişime sahip olan ülkelerde, temel gereksinimler altında yer alan bileşenler içinde sağlık ve temel eğitim bileşeni ilk sırada yer almaktadır. Yüksek insani gelişime sahip olan ülkelerde kurumlar bileşeni, orta ve düşük insani gelişime sahip olan ülkelerde ise altyapı bileşeni en alt sırada yer almaktadır.

Yüksek, orta ve düşük insani gelişime sahip olan ülkelerde verimlilik artırıcı faktörler incelendiğinde, yüksek insani gelişime sahip olan ülkelerin yüksek öğretim ve mesleki eğitim bileşeninde, orta insani gelişime sahip olan ülkelerin mal piyasasının etkinliği bileşeninde, düşük insani gelişime sahip olan ülkelerin işgücü piyasasının etkinliği bileşeninde daha rekabetçi olduğu görülmektedir. Ayrıca finansal piyasasının gelişmişliği bileşeninin yüksek insani gelişime sahip olan ülkelerde, teknolojik hazırlık bileşeninin orta insani gelişime sahip olan ülkelerde, yüksek öğretim ve mesleki eğitim bileşeninin de düşük insani gelişime sahip olan ülkelerde rekabet gücü açısından daha az avantaj sağladığı söylenebilir. Buna göre çok yüksek ve yüksek insani gelişime sahip olan ülkelerde yüksek öğretim ve

mesleki eğitim ile teknolojik hazırlık bileşenleri en ön sırada yer alırken, orta ve düşük insani gelişime sahip olan ülkelerde bu bileşenler en alt sırada yer almaktadır.

Ülke gruplarının tümü yönünden yenilikçilik ve çeşitlilik altında yer alan iş piyasasının gelişmişliği bileşeni yenilikçilik bileşenine göre daha üst sırada yer almaktadır.

Temel gereksinimler ve bu faktörün kapsadığı kurumlar, altyapı, makroekonomik çerçeve, sağlık ve temel eğitim alt bileşenlerinin ortalamaları ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile karşılaştırıldığında en yüksek değerlerin çok yüksek insani gelişime sahip olan ülkelerde, en düşük değerlerin ise düşük insani gelişime sahip olan ülkelerde olduğu görülmektedir.

Verimlilik artırıcı faktörler ve bu başlık altında yer alan yüksek öğretim ve mesleki eğitim, mal piyasasının etkinliği, işgücü piyasasının etkinliği, finansal piyasasının gelişmişliği, teknolojik hazırlık ve piyasanın büyüklüğü bileşenleri değerlendirildiğinde çok yüksek insani gelişime sahip ülkelerde daha yüksek, düşük insani gelişime sahip olan ülkelerde ise daha düşük değerlerdedir.

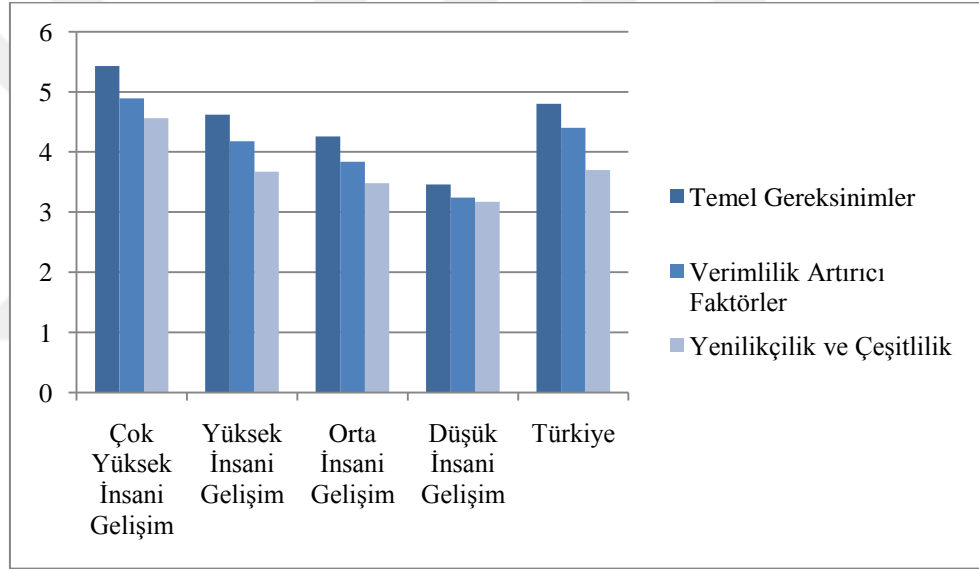
Yenilikçilik ve çeşitlilik ile bu faktörün iki alt bileşeni olan iş piyasasının gelişmişliği ve yenilikçilik bileşenleri de çok yüksek insani gelişime sahip olan ülkelerde daha yüksek, düşük insani gelişime sahip olan ülkelerde ise daha düşük değerlerde olduğu görülmektedir.

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde çok yüksek gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerde daha az gelişmiş ülkelere göre rekabet gücü alt bileşenleri yönünden de rekabetçi üstünlükler bulunmaktadır. Ülkelerin gelişmişlik derecesi düştükçe rekabetin alt göstergeleri yönünden de olumsuz sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Dışa açıklık ortalaması, en yüksek değere sahip olan çok yüksek insani gelişime sahip olan ülkelerde rekabet gücü alt bileşenlerinin de yüksek olduğu görülmektedir. Temel gereksinimler, verimlilik artırıcı faktörler ile yenilikçilik ve çeşitlilik alt temel bileşenleri açısından bu sonuçlar doğrulanabildiği gibi daha alt düzeydeki göstergeler bakımından da doğrulanmaktadır.

Ülkelerin gelişme seviyesi azaldıkça dışa açıklık ortalaması da düşmekte bu durum rekabet gücü alt endekslerine de yansımaktadır. Dışa açıklık ortalaması azaldıkça rekabetin alt göstergeleri bakımından rekabet gücü değerleri gerilemektedir. Düşük insani gelişime sahip olan ülkelerin hem dışa açıklık ortalamaları hem de rekabet gücü alt bileşenleri diğer ülke grupları ile karşılaştırıldığında en düşük değerlere sahiptir. Bu sonuçlar dışa açıklık artıkça rekabet gücünün alt bileşenleri açısından da rekabet gücünün de arttığını göstermektedir.

Grafik 3: Gelişmişlik Düzeyleri Yönünden Ülke Grupları ve Türkiye'nin Küresel Rekabet Gücü Endeksi Alt Bileşenleri

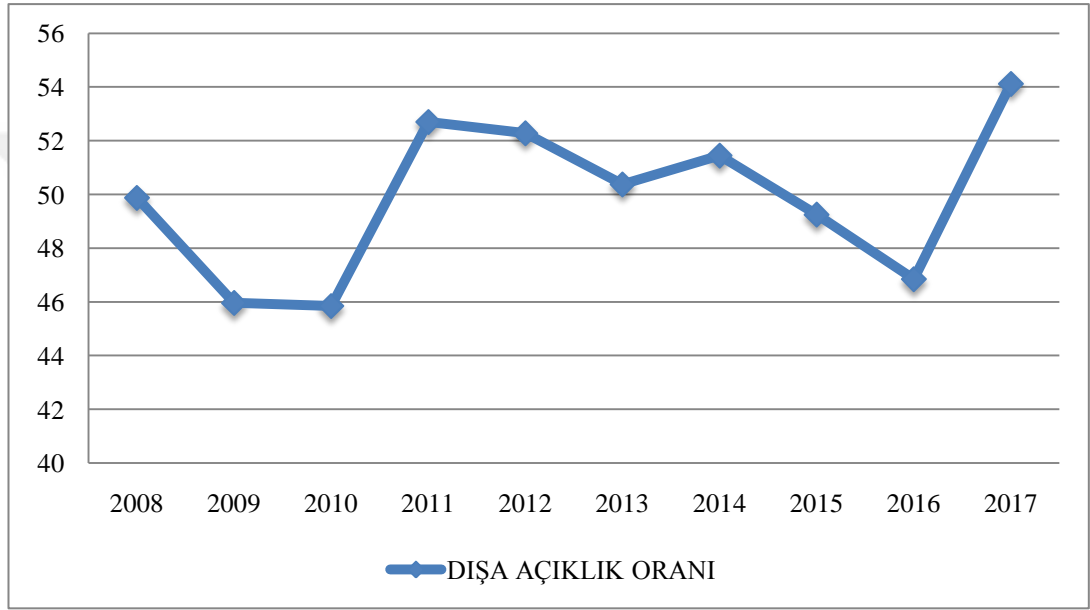
Grafik 3'te Gelişmişlik düzeyleri yönünden ülke grupları ve Türkiye'nin rekabet gücü endeksinin alt bileşenlerini oluşturan temel gereksinimler, verimlilik artırıcı faktörler ile yenilikçilik ve çeşitlilik alt bileşenlerinden oluşturulmuştur.

4.2. Türkiye'nin Dışa Açıklık Derecesi ve Küresel Rekabet Gücü

Türkiye'nin dışa açıklık ve rekabetçi konumu farklı etkenler üzerinden değerlendirilebilir. Dışa açıklık ülkenin dış dünya ile bütünleşme derecesinin bir göstergesidir. Bu süreçte döviz kuru, gelir düzeyi ve dış dünyanın konjonktürel yapısı belirleyici role sahiptir. Rekabet gücü açısından ise temel gereksinimler, verimlilik artırıcı faktörler ile yenilikçilik ve çeşitlilik öne çıkmaktadır. Bununla

birlikte temel gereksinimler içinde kurumlar, altyapı, makroekonomik çerçeve, sağlık ve temel eğitim alt bileşenleri, verimlilik artırıcı faktörler içinde yüksek öğretim ve mesleki eğitim, mal piyasasının etkinliği, işgücü piyasasının etkinliği, finansal piyasasının gelişmişliği, teknolojik hazırlık, piyasanın büyüklüğü alt bileşenleri yenilikçilik ve çeşitlilik içinde ise iş piyasasının gelişmişliği ve yenilikçilik alt bileşenleri yer almaktadır.

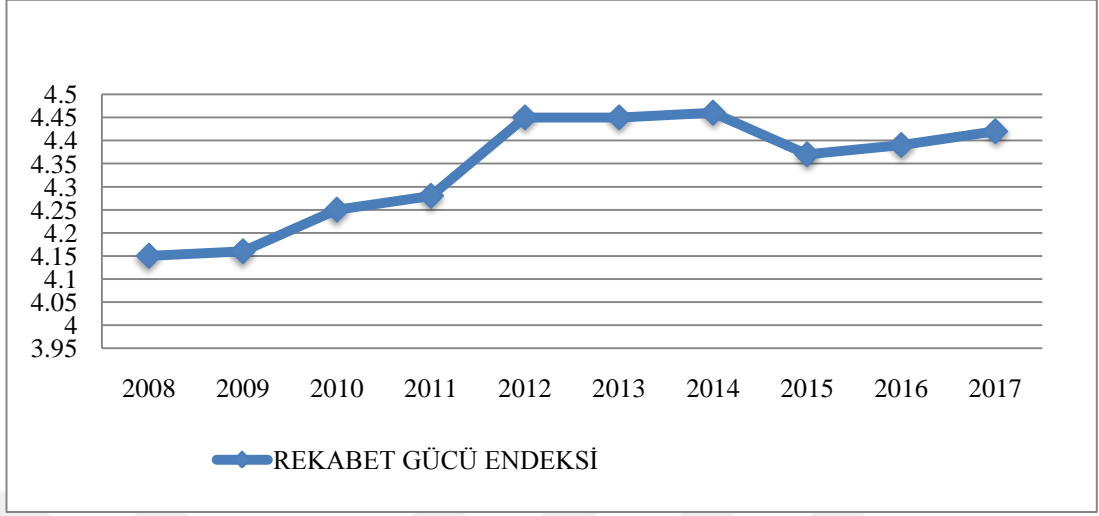
Grafik 4: Türkiye'nin Dışa Açıklık Oranları (2008-2017)

Kaynak: www.oecd.org

Grafik 4'de 2008-2017 döneminde Türkiye'nin dışa açıklık oranlarını kapsamaktadır. Bu dönemde Türkiye'nin dışa açıklık oranları dalgalı bir seyir izlemektedir. 2008 küresel krizinin gecikmeli etkilerinin yayıldığı 2009 ve 2010 yıllarında en düşük dışa açıklık oranları görülmektedir. Bu yıllar aynı zamanda küresel rekabet gücünün de düşük olduğu yıllardır.

En yüksek dışa açıklık oranlarının ortaya çıktığı 2017, 2011, 2012, 2013 ve 2014 yılları küresel rekabet gücünün de göreceli olarak yüksek olduğu yıllardır. Buna göre Türkiye için dışa açıklık ve rekabet gücü arasında bir ilişkinin varlığından söz edilebilir. Dışa açıklığın rekabet gücünü artırması veya rekabet gücündeki artışın dışa açıklık derecesini artırıcı etkisi iki boyuttan da değerlendirilebilir.

Grafik 5: Türkiye'nin Küresel Rekabet Endeksi (2008-2017)

Kaynak: World Economic Forum 2017-2018.

Grafik 5'de Türkiye'nin 2008-2017 dönemi rekabet gücünü yansıtan küresel rekabet endeks değerleri yer almaktadır. 2014 yılına kadar sürekli artış gösteren rekabet gücü 2015 yılında gerileme göstermiş ancak 2016 yılında yeniden artış eğilimine girmiştir.

En yüksek küresel rekabet gücü 2014, en düşük küresel rekabet gücü ise 2008 yılında gerçekleşmiştir. Küresel kriz etkilerinin var olduğu 2008 yılında 4,15 olan endeks değeri 2014 yılında 4,46 değerine sahiptir. 2014 yılından sonra da endeks değeri 4,3 'ün altına düşmemiştir.

Türkiye'nin genel küresel rekabet endeksi yanında bu endeksi oluşturan alt bileşenler yönünden de rekabetçi yapısı değerlendirilebilir. Tablo 5'de temel gereksinimler, verimlilik artırıcı faktörler, yenilikçilik ve çeşitlilik alt kategoriler yönünden Türkiye'nin rekabet gücü sunulmaktadır.

Tablo 5: Türkiye'nin Küresel Rekabet Gücü Endeksi Alt Bileşenleri ve Dünya Sıralamasındaki Yeri 2017-2018

	2017-2018 Raporu	
	Puan(1-7)	Sıra (137 Ülke İçinde)
Rekabet Gücü Endeksi	4.42	52
Temel Gereksinimler	4.8	60
1. Kurumlar	3.8	71
2. Altyapı	4.5	53
3. Makroekonomik Çerçeve	5.1	50
4. Sağlık ve Temel Eğitim	5.6	84
Verimlilik Artırıcı Faktörler	4.4	51
1. Yüksek Öğretim ve Mesleki Eğitim	4.8	48
2. Mal Piyasasının Etkinliği	4.5	53
3. İşgücü Piyasasının Etkinliği	3.4	127
4. Finansal Piyasasının Gelişmişliği	3.8	80
5. Teknolojik Hazırlık	4.4	62
6. Piyasasının Büyüklüğü	5.5	14
Yenilikçilik ve Çeşitlilik	3.7	66
1. İş Piyasasının Gelişmişliği	4.0	67
2. Yenilikçilik	3.3	69

Kaynak: World Economic Forum 2017-201

Küresel rekabet endeksi 2017-2018 raporunda Türkiye'nin küresel rekabet gücü endeksi 4.42 olarak hesaplanmıştır. Bu değer ile Türkiye 137 ülke içinde 52. sırada yer almaktadır.

Türkiye'nin "Temel Gereksinimler" başlığındaki puanı 4,8'dir. 137 ülke içerisindeki sıralamasına bakıldığında ise bu alanda 60. sırada yer almaktadır. Bu temel faktörün alt bileşenleri değerlendirildiğinde Türkiye'nin rekabet gücü açısından en zayıf noktalarından biri 3.8'lik puan ile kurumlar bileşeni, en güçlü noktalarından biri ise 5.6'lık puan ile sağlık ve temel eğitim bileşenidir.

Türkiye'nin rekabet gücü içeriğinde "Verimlilik Artırıcı Faktörler" bölümündeki puanı 4,4 olup 137 ülke içerisinde 51. sırada yer almaktadır. Bu alandaki en avantajlı bileşenin piyasanın büyüklüğü bileşeni olduğu görülmektedir. Ayrıca piyasanın büyüklüğü yönünden 14. sırada yer almış ve tüm bileşenler içinde rekabetçi alana sahip olmuştur. Türkiye'nin bu başlıktaki en başarısız olduğu bileşen ise "İşgücü Piyasasının Etkinliğidir". Tüm bileşenler değerlendirildiğinde işgücü piyasasının etkinliği açısından Türkiye 127. sırada yer alarak en olumsuz performansa sahip olmuş ve rekabet gücü bu açıdan olumsuz yönde etkilenmiştir.

Türkiye'nin "Yenilikçilik ve Çeşitlilik" başlığındaki puanı ise 3.7 olup 137 ülke içinde 66. sırada yer almaktadır. Bu başlık altında yer alan iki alt bileşenden biri olan iş piyasasının gelişmişliği, yenilikçilik alt bileşenine göre daha üst sırada yer almaktadır. Bununla birlikte "Yenilikçilik ve Çeşitlilik" temel gereksinimler ile verimlilik artırıcı faktörler bileşenine göre Türkiye'nin en düşük puana sahip olduğu alt bileşendir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Dışa açıklık, ülkeler arasında dış ticaretin yaygınlaşması ve serbestleştirilmesi yönünde etkiler içermektedir. Her ülkenin her mal ve hizmeti üretebilecek olanaklara sahip olmaması uluslararası ticareti gerektiren temel nedenler arasındadır. Bununla birlikte üretilen mal ve hizmetlerin fiyat farklılıkları da ekonomilerin dışa açılmasında belirleyici olmaktadır. Bazı ülkeler diğer ülkelere göre bazı malları nispeten ucuza, bazı malları ise pahalıya üretmektedir. Ülkelerin ucuza ürettikleri malların bir kısmını ihraç etmeleri, karşılığında pahalıya ürettikleri malları ithal etmeleri ülkelere kazanç sağlamakta ve dış ticarete yöneltmektedir.

Dışa açıklık, dış dünya ile yoğun bir rekabet sürecini de içermektedir. Küreselleşme sürecinde, teknolojideki hızlı gelişmelerle aynı doğrultuda rekabet gücü kazanma firmalar ve ülke yönetimleri açısından önem taşımaktadır. Bir ülkenin firmaları rekabetçi bir konumda değilse o ülkenin de rekabetçi olamayacağı ve refahını artıramayacağı öngörülebilir. Bir başka ifade ile bir ülkenin rekabet gücü edinmesindeki temel amacı, vatandaşlarına yüksek bir yaşam kalitesi sunmaktır. Rekabet gücü kazanımı açısından farklı gelişmişlik seviyesine sahip olan ülkelerde rekabetçi üstünlükler ve yönler de farklılık göstermektedir. Bu bağlamda rekabet gücü belirleyicilerinin dinamik bir özellik gösterdiği söylenebilir.

Küresel Rekabetçilik Endeksi, ülkelerin rekabetçilik puanlarını ve sıralamalarını göstermektedir. Ükelere 1-7 arasında puanlar verilmektedir. Her yıl Dünya Ekonomik Forumu tarafından ülkelerin rekabetçilik puanları kapsamlı ve düzenli çalışmalar sonucunda ölçülmektedir. Bu ölçümlerde rekabet edebilirliğin 12 alt endeksi esas alınmaktadır.

Bu çalışmada 132 ülkenin küresel rekabet gücü endeks değerleri, dışa açıklık ve gelişmişlik düzeyleri ilişkilendirilmiştir. Ülkeler rekabet gücü yönünden sıralandığı gibi dışa açıklık yönünden de sıralanmıştır. Ayrıca çalışmada kullanılan verilere Küresel Rekabetçilik Raporu, OECD, Dünya Bankası ve UNDP İnsani Gelişim Raporu üzerinden ulaşılmıştır.

Çalışmada öncelikle ülkelerin dışa açıklıkları, küresel rekabet gücü ve gelişmişlik düzeyleri incelenmiştir. Yapılan çalışmanın sonucuna göre, dışa açıklık

ve küresel rekabet gücü arasındaki ilişkiler ülkelere göre farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıkların temelinde ekonomik büyüme, dış ticaret, gelişmişlik düzeyi, işgücü piyasası, finansal piyasaların gelişmişliği, teknoloji, piyasa büyüklüğü, altyapı ve kurumsal faktörler gibi birçok belirleyici unsur yer almaktadır. Ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre küresel rekabet gücü değerlendirildiğinde gelişmişlik düzeyi arttıkça küresel rekabet gücünün de arttığı görülmektedir. Ancak gelişmişlik düzeyinin rekabet gücünü veya rekabet gücünün gelişmişlik düzeyini etkileyebileceği yönünde tartışmalar yapılmaktadır. Bu çerçevede ülkelerin rekabet gücü arttığında ekonomik gelişmişlik düzeyinin de arttığı öne sürülebilir.

Ülkelerin dışa açıklık dereceleri ile gelişmişlik düzeyi ve küresel rekabet gücü değerlendirildiğinde farklı ilişkiler ortaya çıkmaktadır. Dışa açıklığı düşük ancak rekabet gücü ve gelişmişlik düzeyi yüksek olan ülkeler bulunduğu gibi dışa açıklığı yüksek ancak rekabet gücü ve gelişmişlik düzeyi düşük olan ülkeler de bulunmaktadır.

Ülkelerin gelişmişlik düzeyi bakımından sınıflandırılması yanında ülkelerin küresel rekabet gücü ve dışa açıklık oranlarının ortalamaları da alınmıştır. Bu çerçevede ülkelerin dışa açıklıkları, küresel rekabet gücü ve gelişmişlik düzeyleri bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Buna göre dışa açıklık ortalaması yüksek olan ülke gruplarının rekabet gücü de yüksek, dışa açıklık ortalaması düşük olan ülke gruplarının rekabet gücü ortalaması düşüktür. Bu durum, dışa açıklık derecesindeki artışların rekabet gücü ve gelişmişlik düzeyini artırdığını göstermektedir. Ayrıca gelişmişlik düzeyi azaldıkça hem küresel rekabet gücü hem de dışa açıklık oranları azalmaktadır.

Türkiye'nin dışa açıklık ve küresel rekabet gücü 2008-2017 dönemi açısından değerlendirildiğinde, hem küresel rekabet gücü hem de dışa açıklık oranı dalgalı bir seyir izlemektedir. 2008 küresel krizinin etkilerinin görüldüğü 2009 ve 2010 yıllarında en düşük dışa açıklık oranları geçerlidir. Bu yıllar aynı zamanda küresel rekabet endeksi değerinin nispi olarak düşük olduğu yıllardır. Bununla birlikte dışa açıklık oranlarının en yüksek olduğu 2017, 2011, 2012, 2013 ve 2014 yılları küresel rekabet endeksinin de yüksek olduğu yıllardır. Bu çerçevede Türkiye için dışa açıklık ve küresel rekabet gücü arasında bir ilişkinin varlığından söz edilebilir.

Ayrıca Türkiye'nin küresel rekabet gücünü etkileyen alt bileşenler de incelenmiştir. Buna göre "Temel Gereksinimler" altında bulunan Kurumlar, Altyapı, Makroekonomik Çerçeve ve Sağlık ve Temel Eğitim bileşenleri açısından, Türkiye'nin rekabet gücünün en zayıf noktalarından biri 3.8'lik puan ile kurumlar bileşeni, en güçlü noktalarından biri ise 5.6'lık puan ile sağlık ve temel eğitim bileşenidir. "Verimlilik Artırıcı Faktörler" başlığı altında yer alan yüksek öğretim ve mesleki eğitim, mal piyasasının etkinliği, işgücü piyasasının etkinliği, finansal piyasasının gelişmişliği, teknolojik hazırlık ve piyasasının büyüklüğü bileşenleri incelendiğinde en avantajlısının piyasasının büyüklüğü bileşeni olduğu görülmektedir. Türkiye'nin bu başlıktaki en başarısız olduğu alan ise "İşgücü Piyasasının Etkinliğidir". "Yenilikçilik ve Çeşitlilik" ile bu faktörün iki alt unsuru olan iş piyasasının gelişmişliği ve yenilikçilik bileşenlerine bakıldığında ise iş piyasasının gelişmişliği, yenilikçilik alt bileşenine kıyasla daha üst sırada yer almaktadır. Bununla birlikte "Yenilikçilik ve Çeşitlilik" temel gereksinimler ve verimlilik artırıcı faktörler bileşenine göre Türkiye'nin en düşük puanlı bileşendir.

Küresel rekabet endeksi raporunda yer alan ülkelerin, alt endekslerinin ortalamaları alınarak ülkelerin gelişmişlik seviyeleri ile dışa açıklık arasındaki ilişki ayrıca incelenmiştir. Temel gereksinimler başlığı altında yer alan alt bileşenlerinin ortalamaları ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile karşılaştırıldığında en yüksek değerlerin çok yüksek insani gelişime sahip olan ülkelerde, en düşük değerlerin ise düşük insani gelişime sahip olan ülkelerde olduğu görülmektedir. Verimlilik artırıcı faktörler ve bu başlık altında yer alan alt bileşenler değerlendirildiğinde, işgücü piyasasının etkinliği bileşeni hariç diğer tüm bileşenlerin çok yüksek insani gelişime sahip ülkelerde daha yüksek, düşük insani gelişime sahip olan ülkelerde ise daha düşük değerlerde olduğu görülmektedir. Yenilikçilik ve çeşitlilik başlığı altında yer alan bileşenler incelendiğinde, alt bileşenlerin çok yüksek insani gelişime sahip olan ülkelerde daha yüksek, düşük insani gelişime sahip olan ülkelerde ise daha düşük değerlerde olduğu görülmektedir. Buna göre gelişmişlik düzeyi arttıkça rekabet gücünü oluşturan alt bileşenler yönünden de üstünlükler sağlanmaktadır. Ayrıca dışa açıklık derecesi yüksek olan çok yüksek insani gelişim gösteren ülkelerde rekabet gücü alt göstergelerinin de yüksek değerlere sahip olduğu belirlenmiştir.

KAYNAKÇA

ACARAVCI, Ali ve AKYOL, Müge, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, **Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi**, Cilt:3, Sayı:1, 2017, s.17-33.

ADA, Erhan, VENTURA, Keti, ARACIOĞLU, Burcu, SAVAŞCI, İpek ve KAZANÇOĞLU, Yiğit, “Kobi’lerin Rekabet Gücü ve E-Ticarete Geçiş Süreci: Bir Model Önerisi”, **Ege Akademik Bakış Dergisi**, Cilt:8, Sayı:1, 2008, s.53-68.

ADIGÜZEL, Muhittin, “Küresel Rekabet Gücünün Ölçülmesi ve Türkiye Bağlamında Bir Değerlendirme”, **Akademik Bakış Dergisi**, Cilt:37, Sayı:37, 2013, s.1-21.

AFŞAR, Aslı, “Finansal Gelişme ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı:36, 2007, s.188-198.

AKAL, Mustafa, KABASAKAL, Ali ve GÖKMENOĞLU, Seyit, Muarrem, “OECD Ülkelerinin Rekabet Gücünü Açıklayıcı Kurumsal ve Karma Modeller”, **İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Cilt:3, Sayı:1, 2012, s.109-130.

AKTAN, Coşkun, Can ve VURAL, İstiklal, “**Rekabet Gücü ve Rekabet Stratejileri**”, TİSK Yayını, Rekabet Dizisi;2, Ankara, 2004a.

----- “**Rekabet Gücü ve Türkiye**”, TİSK Yayını, Rekabet Dizisi;3, Ankara, 2004b.

AKTAN, Coşkun, Can, “Türkiye’de Üretim ve İstihdama Yönelik Ulusal Rekabet Gücü Politikası”, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, Cilt:2, Sayı:2, 2010, s.166-197.

AKSOYLU, Semra ve DURSUN, Yunus, “Pazarda Rekabetçi Üstünlük Aracı Olarak Hedef Maliyetleme”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:11, 2001, s.357-371.

ALAGÖZ, Mehmet ve CEYLAN Onur, “Dünya Ticaretinde Tarife Dışı Engeller: 2008 Krizi Sonrası Yaşanan Gelişmeler”, **Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari**

Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Sayı:30, 2015, s.60-85.

ALPAR, Cem, **Az Gelişmiş Ülkelerin Dış Ticaret Sorunları ve Sanayileşme**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1982.

ALTAY, Asuman ve PAZARLIOĞLU, Mehmet, Vedat, “Uluslararası Rekabet Gücünde Beşeri Sermaye: Ekonometrik Yaklaşım”, **Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi**, Cilt:2007, Sayı:12, 2007, s.96-108.

ARAÇ, Ayşen, “Ekonominin Dış Ticarete Açıklık Derecesi ve Üretim/Enflasyon Ödünleme İlişkisi”, **Sosyoekonomi Dergisi**, Cilt:19, Sayı:19, 2013, s.25-44.

ARI, Aydın, Ahmet, “**Dışa Açıklık ve Enflasyon: Türkiye Örneği**”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2001.

ARICAN, Erişah, YÜCEMEMİŞ, Başak ve IŞIL, Gökhan, “**Türk Bankacılık Sektöründe Pazar Hakimiyeti ve Sektörün Rekabet Gücünün Uygulamalı Analizi**”, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul 2009.

ARIÇ, Kıvanç, Halil, “Yeni Bir Dış Ticaret Teorisi Olarak Porter’in Rekabetçi Üstünlükler Teorisinin Yapısı”, **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:4, Sayı:5, 2013, s.83-97.

ARTAN, Seyfettin ve KALAYCI, Cemalettin, “Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Dışa Açıklık, Demokrasi ve Gelir Dağılımı İlişkisi”, **Sosyal Güvenlik Dergisi**, Cilt:4, Sayı:2, 2014, s.69-88.

ATİK, Hayriye, **Yenilik ve Ulusal Rekabet Gücü**, Detay Yayıncılık, 1.Baskı, Ankara 2005.

ATİK, Hayriye, “Tercihlerde Benzerlik Teorisi: Türkiye ve Bazı Komşu Ülkelerin Dış Ticareti Üzerine Bir Analiz”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:61, Sayı:2, 2006, s.34-43.

AYDEMİR, Zeynep, Canan, “**Bölgesel Rekabet Edebilirlik Kapsamında İllerin**

Kaynak Kullanım Görece Verimlilikleri Veri Zarflama Analizi Uygulaması”, DPT Uzmanlık Tezleri, Yayın No: DPT 2664, Uzmanlık Tezi 2002.

AYDEMİR, Cahit ve GÜNEŞ, Hüseyin, Haşimi, “Merkantilizmin Ortaya Çıkışı”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, 2006, s.136-158.

AYDIN, Fatma, Fehime, “**Kadın İstihdamının Rekabet Gücü ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye ile Rekabet Gücü En Yüksek Ülkelerin Karşılaştırılması**”, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Kayseri 2011.

AYTAÇ, Ayhan ve AKDUĞAN, Umut, “Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme Üzerine Bir Nedensellik Analizi: 2001-2011 Türkiye Örneği”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:14, Sayı:2, 2012, s.55-70.

AZGÜN, Sabri, **Dış Ticaret ve Rekabet Gücü**, Ekin Kitabevi, 1.Baskı, Bursa, 2017.

BAGARIA, Nidhi ve SANTRA, Swarup, “Openness and Competitiveness of Manufacturing Sector: A Comparative Study of China and India”, **Journal of Economics**, Vol:2, Issue:1, 2014, p.1-18.

BAĞİRTAN, Mahsum, “**Türkiye’de Dış Ticaretin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi**”, Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ 2018.

BAKIMLI, Esat, **Uluslararası Rekabet Gücü: Ölçümü ve Önemi, İç: Uluslararası Rekabet Sürecinde Türkiye**, Beyaz Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, 2005.

BAL, Harun, ALGAN, Neşe, AKÇA, Emrah ve FİDANGÜL, Duygu, “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve İktisadi Gelişme: Türkiye Örneği”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:25, Sayı:1, 2016, s.1-16

BALTACI, Adem, BURGAZOĞLU, Hüseyin ve KILIÇ, Selver, “Türkiye’nin Rekabetçi Sektörleri ve Trakya Bölgesi’nin Payı”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:2, Sayı:1, 2012, s.1-19.

BASHIMOV, Güçgeldi, “Türkiye’nin Tarımsal Ürünlerdeki Rekabet Gücü: Orta Asya Ülkeleri ile Karşılaştırmalı Analizi”, **Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi**, Cilt:4, Sayı:4, 2017, s.393–401.

BAYRAKTUTAN, Yusuf, “Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:4, Sayı:2, 2003, s.175-186.

BAYRAKTUTAN, Yusuf ve BIDIRDI, Hanife, “Teknoloji ve Rekabetçilik: Temel Kavramlar ve Endeks Bağlamında Bir Değerlendirme”, **Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, Cilt:8, Sayı:1, 2016, s.1-24.

BEKMEZ, Selahattin ve TERZİOĞLU, Mustafa, “**Rekabet, Rekabet Gücü ve Rekabet Gücünü Ölçme Yöntemleri**”, Türkiye Avrupa Birliği Sektörel Rekabet Analizleri, Ankara 2008.

BERBER, Metin, **İktisadi Büyüme ve Kalkınma**, Derya Kitabevi, 4.Baskı, Trabzon, 2011.

BERKMAN, Ayberk, Nuri, “Türkiye’de Finansal Liberalizasyon ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki”, **Çukurova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:12, Sayı:2, 2011, s.259-282.

BOCUTOĞLU, Ersan, BERBER, Metin ve ÇELİK, Kenan, **Makro İktisada Giriş**, Dilara Yayınevi, Rize, 2003.

BOCUTOĞLU, Ersan, **Makro İktisat Teoriler ve Politikalar**, Murathan Yayınevi, 9.Baskı, Trabzon, 2012.

BOZ, İbrahim, “**Merkez ve Çevre Ülkeler Arasındaki Dış Ticaret İlişkilerinin Turizm Sektörü ve Türkiye Bağlamında İrdelenmesi**”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 2009.

BUTURAC, Goran, LOVRINCEVIC, Zeljko ve MIKULIC, Davor, “Macroeconomic Performance, Trade and Competitiveness of South-East European Countries”, **The Western Balkans Policy Review**, Vol:1, Issue:1, 2010, p.65-86.

CALIARI, Aldo, “The Debt–Trade Connection In Debt Management Initiatives. The Need for A Change in Paradigm”, **Center of Concern**, Vol:5, Issue:7, 2005, p.1-24.

CHEN, Natalie, JEAN, Imbs ve ANDREW, Scott, “The Dynamics of Trade and Competition“, **Journal of International Economics**, Vol:1, Issue:77, 2009, p.50-62.

CHIQUIAR, Daniel, COVARRUBIAS, Enrique ve SALCEDO, Alejandrina, “Labor Market Consequences of Trade Openness and Competition In Foreign Markets”, **Banco de México**, Issue:1, 2016, p.1-52.

ÇELİK, Kenan, **Uluslararası İktisat**, Murathan Yayınevi, 4. Baskı, Trabzon, 2008.

ÇİVİ, Emin, “Rekabet Gücü: Literatür Araştırması”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt:8, Sayı:2, 2001, s.22-38.

ÇİVİ, Emin, EROL, İbrahim ve İNANLI, Turgay, “Uluslararası Rekabet Gücüne Farklı Bakışlar”, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:4, Sayı:1, 2008, s.1-22.

COŞKUN, Çağrı, “**Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Yerli Yatırımlar Üzerine Etkileri: Türkiye Uygulaması**”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2015.

ÇOŞKUN, Ahu, “**Uluslararası Rekabet Gücü ve Çin**”, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

DAĞDELEN, İlhan, “Liberalizasyon”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, 2004, s.1-66.

DERELİ, Dilara, Deniz ve AKKARACA KÖSE, Melike, “Avrupa Birliğinde Yüksek Nitelikli İşgücü İhtiyacı ve Mavi Kart Planının Avrupa Birliği'nin Rekabet Gücüne Etkisi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:20, Sayı:3, 2015, s.203-205.

DEVİREN, Nursen, Vatansever, “**Yeni Dış Ticaret Teorileri ve Türkiye-AB Ülkeleri Arasındaki Endüstri-içi Ticaretin Analizi**”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2003.

DEVİREN, Nursen, Vatansever, “Yeni Dış Ticaret Teorileri”, **Mevzuat Dergisi**, Sayı:81, 2004, s.1-10.

DİNAR BAŞ, Gülenay, “Finansal Liberalizasyon ve Ekonomik Büyüme: Bir Literatür Çalışması”, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:8, Sayı:8, 2012, s.109-136.

DİNLER, Zeynel, **İktisada Giriş**, Ekin Kitabevi Yayınları, 11.Basım, Bursa, 2005.

DİNLEYİCİ, Dilek, “Globalleşme Bölgeselleşme Mega Rekabet ve Türkiye”, Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Dış Ticaret Dergisi, Ankara 2001.

DOĞAN, Zehra ve KURT, Ünzüle, “Türkiye Ekonomisinde Reel Döviz Kuru ve İthalat İlişkisi”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, Cilt:3, Sayı:45, 2016, s.327-336.

DOĞAN, İpekgil, Özlem, MARANGOZ, Mehmet ve TOPOYAN, Mert, “İşletmelerin İç ve Dış Pazarda Rekabet Gücünü Etkileyen Faktörler ve Bir Uygulama”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:5, Sayı:2, 2003, s.114-139.

DULUPÇU, Murat, Ali, **Küresel Rekabet Gücü**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2001.

DURA, Cihan, “Yeni Dış Ticaret Teorileri: Genel Bir Bakış”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:16, 2000, s.1-16.

DÜĞER, Hakkı, **İktisada Giriş**, Emre Kitabevi, İstanbul, 1998.

DÜZGÜN, Recep, “Türkiye’nin Uluslararası Rekabet Gücü: Çok Değişkenli İstatistiksel Bir Analiz”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:23, Sayı:23, 2007, s.421-440.

EGELİ, Hüseyin, Avni, “Dış Ticaret Açısından Sanayileşme Stratejileri ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, **Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:10, 2001, s.150-161.

EKİNCİ, Mehmet, Behzat, “Türkiye’nin Mukayeseli Üstünlüğüne Sahip Olduğu Hizmet Alt Sektörlerinden İnşaat: Sorunlar ve İmkanlar”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt:13, Sayı:1, 2006, s.62-78.

EKİNCİ, Ramazan, TÜZÜN, Osman, CEYLAN, Fatih ve KAHYAOĞLU, Hakan, “Dışa Açıklık ile İşsizlik Arasındaki İlişki: Seçilmiş AB Ülkeleri ve Türkiye Üzerine Zamana Göre Değişen Parametrelili Bir Analiz”, **Sosyoekonomi**, Cilt:25, Sayı:31, 2017, s.45-73.

EMİR, Mustafa ve KUTLU, Melih, “Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Portföy Yatırımları Volatilitesi Arasında Nedensellik İlişkisi”, **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, Cilt:8, Sayı:15, 2015, s.269-278.

ERDEM, Ekrem ve KÖSEOĞLU, Ahmet, “Teknolojik Değişim ve Rekabet Gücü İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama”, **Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi**, Cilt:8, Sayı:1, 2014, s.51-68.

EREN, Gizem, “Tarımsal Kapitalizm: Fizyokrasi”, **Atılım Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:5, Sayı:2, 2015, s.6-23.

ERGÜL, Özgür, “**Sermaye Kontrolleri: Uygulanışı, Etkinliği ve Türkiye Üzerine Yorumlar**”, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara, 2012.

ERKAN, Birol, “Ülkelerin Karşılaştırmalı İhracat Performanslarının Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük Katsayılarıyla Belirlenmesi: Türkiye-Suriye Örneği”, **Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:8, Sayı:15, 2012, s.196-218.

ERSUNGUR, Şaban, Mustafa ve DORU, Ömer, “Türkiye’de Dış Ticaret ve Ekonomik Kalkınma İlişkisinin Ekonometrik Analizi: 1980-2010”, **Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:28, Sayı:3, 2014, s.225-240.

ERTAŞ, Türkan, “**Dış Ticarete İthalat İhracat İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi**”, Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı, Muhasebe ve Denetim Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014.

ERTÜRK, Emin, **Uluslararası İktisat**, Ekin Kitabevi, 1.Baskı, Bursa, 1996.

FAGERBERG, Jan, “International Competitiveness”, **Economics Department, Norwegian Institute of International**, Vol:391, Issue:98, 1988, p.2-23.

FİLİZTEKİN, Alpay ve KARAATA, Selçuk, “**Türkiye’nin Dış Ticarete Rekabet Gücü**”, TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu (REF) ve Sektörel Dernekler Federasyonu, 1.Baskı, İstanbul, 2010.

GOLDBERG, Pinelopi, Koujianou ve PAVCNIK, Nina, “Trade, Inequality, and Poverty: What Do We Know? Evidence from Recent Trade Liberalization, Episodes in Developing Countries”, **National Bureau of Economic Research Cambridge**, Issue:10593, 2004, p.1-50.

GOVINDA, Hariprasad, “Competition, Openness and Inequality of Firm Size in the Indian Manufacturing”, **Foreign Trade Review**, Vol:3, Issue: 51, 2016, p.81-97.

GÖKALP, Mehmet, Faysal, BALDEMİR, Ercan ve AKGÜN, Gonca, “Türkiye Ekonomisinde Dışa Açılma ve Gelir Eşitsizlikleri İlişkisi”, **Yönetim ve Ekonomi**, Cilt:18, Sayı:1, 2011, s.87-104.

GÖKMENOĞLU, Muharrem, AKAL, Mustafa ve ALTUNIŞIK, Remzi, “Ulusal Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler Üzerine Değerlendirmeler”, **Rekabet Dergisi**, Cilt:13, Sayı:4, 2012, s.3-43.

GÖKMENOĞLU, Muharrem, Seyit, “**OECD Ülkelerinde Uluslararası Rekabet Gücü**”, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2011.

GÜL, Ekrem ve EKİNCİ, Aykut, “Çevresel Düzenlemelerin Dış Ticaret ve Rekabet Gücü Üzerine Etkisi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:7, Sayı:7, 2002, s.159-347.

GÜLMEZ, Ahmet, ve KARAKAŞ, Adem, **İktisada Giriş**, Değişim Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2014.

GÜLTEKİN, Sadettin, “Küreselleşme Çağında Dış Ticarete Rekabet İçin Kümelenme Stratejisi: Türkiye’nin Tarım Kümelenmesi Gerekliliği”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:22, Sayı:2, 2011, s.29-40.

GÜNEŞ, Şahabettin ve KONUR, Fatih, “Türkiye Ekonomisinde Dışa Açıklık ve Enflasyon İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Analiz”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt:8, Sayı:1, 2013, s.7-20.

GÜNGÖR, Bayram ve KURT, Serdar, “Dışa Açıklık ve Kalkınma İlişkisi (1968-2003): Türkiye Örneği”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:21, Sayı:2, 2007, s.197-210.

GÜR, Ali, “**Rekabet Gücünün Artırılmasında Nitelikli İşgücü İhtiyacı ve Mesleki Eğitim**”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Doktora Lisans Tezi, İstanbul, 2011.

GÜRPINAR, Koray ve BARCA, Mehmet, “Türk Mobilya Sektörünün Uluslararası Rekabet Gücü Düzeyi ve Nedenleri”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt:2, Sayı:2, 2007, s.41-61.

HAS, Zeynep, “**Kümelenme Teorisi ve Porter Elmas Modeli**”, İzmir Ticaret Odası, Kasım 2013.

HATSOPOULOS, Nicholas, George, KRUGMAN Robin, Paul ve SUMMERS Henry, Lawrence, “U.S. Competitiveness: Beyond The Trade Deficit”, **Science 15**, Vol:241, Issue:4863, 1988, p.299-307.

HEPAKTAN, Cemal, Erdem ve KARAKAYALI, Hüseyin, “1980-2008 Döneminde Türkiye’nin Dış Ticaret Hadlerinin Analizi”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:7, Sayı:2, 2009, s.181-210.

İLTER, Şener ve DOĞAN BURTAN, Bahar, “Ticari ve Finansal Dışa Açıklık Oranı ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği”, **Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:8, Sayı:15, 2018, s.89-115.

İMER, Hayriye, “**Türkiye İmalat Sanayinde Sektörel Kümelenme ve Rekabet Gücü: Seçilmiş Bölgeler İçin Bir Analiz**”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir, 2015.

İYİBOZKURT, Erol, **Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama**, Ezgi Kitabevi, 4.Baskı, Bursa, 2001.

JOSEF, Misala, “Openness and Competitiveness of Economies of the East European Countries and The Former Soviet Union”, **Kiel Working Paper**, Sayı:501, 1992, s.1-50.

KAMACI, Ahmet, “**Dış Ticaretin Büyüme, İstihdam ve Reel Ücretler Üzerine Etkisi**”, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Sakarya, 2012.

KARAASLAN, Ahmet ve TUNCER, Güner, “Uluslararası Rekabet Gücünün Artırılmasında Temel Devlet Politikaları”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:26, 2010, s.23-45.

KARLUK, Rıdvan, **Uluslararası Ekonomi Teori- Politika**, Beta Yayınları, 10.Baskı, İstanbul, 2013.

KAYABAŞI, Aydın, “**Rekabet Gücü Perspektifinde Lojistik Faaliyetlerde Performans Geliştirme**”, İTO Yayınları, İstanbul, 2010.

KAZGAN, Gülten, **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, Remzi Kitabevi, 13.Baskı, İstanbul, 1985.

KEPENEK, Yakup, **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, 19. Baskı, İstanbul, 2007.

KIRANKABEŞ, Mustafa, Cem, “Küresel Rekabet Gücü Boyutunda AB Ülkeleri İle Türkiye'nin Karşılaştırmalı Analizi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:16, 2006, s.231-254.

KISACIK, Sadullah, “**Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin İzledikleri Rekabet Stratejileri: Adana'daki Kobiler Üzerinde Bir Çalışma**”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2005.

KOÇ, Murat ve OZBOZKURT, Onur, Başar “Ulusların Rekabet Üstünlüğü ve Elmas Modeli Üzerine Bir Değerlendirme”, **İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi**, Cilt:2, Sayı:3, 2014, s.85-91.

KÖSEKAHYALIOĞLU, Levent, “Teknoloji Üretme Yeteneği, Verimlilik ve Dış Ticaret: Türkiye ve AB'nin Yeni Üyeleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:24, Sayı:2, 2006, s.17-45.

KUMRAL, Neşe, “**Bölgesel Rekabet Gücünü Arttırmaya Yönelik Politikalar**”, **Ege Üniversitesi Ekonomik Çalışma Dergisi**, Sayı:802, 2008, s.1-14.

KURT, Serdar ve BERBER, Metin, “Türkiye’de Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:22 Sayı:2, 2008, s.57-79.

KUTLU, Mehmet, Özgür, “**Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013.

LAMAJ, Jonida, “The Impact of International Trade and Competition Market on Developing Countries”, **Joint International Conference**, 2015, s.1533-1540.

LANE, Richard, Philip ve MILESI-FERRETTI, Maria, Gian, “External Capital Structure: Theory and Evidence”, **IMF Working Paper**, Sayı:2583, 2000, s.3-32.

LICANDRO, Omar ve RUIZ, Navas, Antonio, “Trade Liberalization, Competition and Growth”, **Barcelona Economics Working Paper Series**, Issue:436, 2010 p.1-16.

MELEMEN, Mehmet, **Uygulamalı Uluslararası Ticaret İşlemleri**, Türkmen Kitabevi, 3. Baskı, İstanbul, 2016.

MENCELOĞLU, Yusuf ve KIRCA, Mehmet, “Uluslararası Rekabet Stratejileri: Nanoteknoloji ve Türkiye”, **TÜSİAD Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu**, 2008.

MYRDAL, Gunnar, “Economic Theory and Under-Developed Regions”, **International Bank for Reconstruction and Development: Washington**, 1957, s.114-116.

NUR, BAŞÇI, Hayriye ve DİLBER, İlkay, “Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımları Belirleyen Temel Unsurlar”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:32, Sayı:2, 2017, s.15-45.

OCAMPO, Jose, Antonio ve TAYLOR, Lance, “Trade Liberalisation in Developing Economies: Modest Benefits but Problems with Productivity Growth, Macro Prices, and Income Distribution”, **The Economic Journal**, Vol:108, Issue:450, 1998, s.15-23.

OECD, <https://data.oecd.org/trade/trade-in-goods-and-services.htm> (Erişim Tarihi: 02.02.2019), 2017.

OFEI, Edmund, Okraku, “Trade Liberalization and Export Competitiveness: Evidence from the EU-ECOWAS Trade”, **Universite Paris 1 Pantheon-Sorbonne**, Munich Personal RePEc Archive (MPRA), 2016.

ORANSAY, Gürçem, “İhracat ve Ücretler Arasındaki İlişkinin Türkiye Ekonomisi İçin Sınanması”, **International Conference on Eurasian Economies**, 2013, s.541-548.

ORANSAY, Gürçem, “Dışa Açıklığın Ücretlere Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Uygulama”, **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:9, Sayı:3, 2016, s.75-90.

OVALI, Serap, “Küresel Rekabet Gücü Açısından Türkiye’nin Konumu Üzerine Bir Değerlendirme”, **Uluslararası Ekonomik ve İdari Araştırmalar Dergisi**, Sayı:13, 2014, s.18-36.

ÖZDEMİR, Fatoş, “**Rekabet Gücünde Neredeyiz**”, IZTO Enformasyon ve Dokümantasyon Müdürlüğü, 1999.

ÖZDİL, Sami ve PEKER, Osman, “Dışa Açıklığın Emek Verimliliği Üzerine Etkisi”, **Verimlilik Dergisi**, Sayı:4, 2014, s.1-15.

ÖZEL, Alp, Hasan, “Küreselleşme Sürecinde Ticari ve Finansal Açıklığın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt:10, Sayı:19, 2012, s.21-43.

ÖZTÜRK, Atakan, TÜRKER, Mustafa, Fehmi ve MERTTÜRK, Gülfe, “Orman Genel Müdürlüğü Sübvansiyon Uygulamaları ve Döner Sermaye Gelirlerine Etkisi: Artvin Orman Bölge Müdürlüğü Örneği”, **Anadolu Orman Araştırmaları Dergisi**, Cilt:3, Sayı:2, 2017, s.183-199.

PALACIOĞLU, Tezer, “**Mutlak Üstünlük ve Bazı Dış Ticaret Teorileri**”, İstanbul Ticaret Odası (İTO) / İstanbul Düşünce Akademisi (İDA), Sayı:8, 2018, s.3-35.

PARASIZ, İlker, **İktisada Giriş**, Ezgi Kitabevi, 8.Baskı, Bursa, 2006.

PARASIZ, İlker, **İktisadın ABC’si**, Ezgi Kitabevi, 15.Baskı, Bursa, 2015.

PARILTI, Hasan, “Çok Taraflı Ticaret Sistemi ve Ticaret Politikaları”, **Akademik Bakış Dergisi**, Cilt:65, Sayı:2, 2015, s.100-160.

PETRARIU, Radu, Ioan, BUMBAC, Robert ve CIOBANU Radu “Innovation: A Path to Competitiveness and Economic Growth. The Case of CEE Countries”, **Theoretical and Applied Economics**, Vol:20, Issue:5, 2013, p.15-26.

PILINKIENE, Vaida, “Trade Openness, Economic Growth and Competitiveness the Case of The Central and Eastern European Countries”, **Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics**, Vol:27, Issue:2, 2016, p.185-194.

PORTER, Michael, Everett, “The Competitive Advantage of Nations”, **Harvard Business Review**, Issue:6, 1990, p.73-91.

RUSU, Diana, Valentina ve ROMAN, Angela, “An Empirical Analysis of Factors Affecting Competitiveness of C.E.E. Countries”, **Economic Research-Ekonomika Istraživanja**, Vol:31, Issue:1, 2018, p.2044-2059.

SAÇIK YAPAR, Sinem, “**Büyümenin Bir Kaynağı Olarak Ticari Dış Açıklık**”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Konya, 2008.

SADAT, S. Azizullah, “**Karşılaştırmalı Üstünlükler Kuramı Çerçevesinde Türkiye’nin Eco Pazarında Rekabet Gücünün Analizi**”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Genel İktisat Programı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2008.

SANDALCILAR, Ali, Rıza ve YALMAN, İlkay, Noyan, “Türkiye’de Dış Ticarete Serbestleşmenin İşgücü Piyasaları Üzerindeki Etkileri”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt:7, Sayı:2, 2012, s.49-65.

SARIDOĞAN, Ercan ve YÜKSEL, Esra, “Uluslararası Ticaret Teorileri ve Paul R. Krugman’ın Katkıları”, **Akademik Bakış Dergisi**, Cilt:9, Sayı:35, 2011, s.199-206.

SAVRUL, Mesut ve İNCEKARA Ahmet, “Küreselleşme, Büyüme ve Ekonomik Entegrasyonlar: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, **Akademik Bakış Dergisi**, Cilt:3, Sayı:2, 2009, s.4-22.

SBAITY, Hiba, “China’s Industrial Development: The Impact of Trade Openness, Foreign Direct Investment and Competition on China’s Economic Growth”, **International Journal of Economics**, Vol:4, Issue:5, 2017, p.43-55.

SERİN, Necdet, “**Kalkınma ve Dış Ticaret; Azgelişmiş Ülkeler ve Türkiye Yönünden**” Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1971.

SEYİDOĞLU, Halil, **Uluslararası İktisat**, Güzem Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, 1990.

SOLFIDA, Eleonora, HARIYANTI, Dini ve ISMAWATY, Tri, “The Effect of Global Competitiveness and Trade Openness Through the Investment, Tax, and Inflation Towards Economic Growth”, **OIDA International Journal of Sustainable Development, Ontario International Development Agency**, Vol:9, Issue:2, 2016, p.72-88.

ŞAHBAZ, Ahmet, BULUŞ, Abdulkadir ve KALECİ, Fatih, “Dışa Açıklık, Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Yoksulluk İlişkisi: Türkiye Örneği”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:15, Sayı:4, 2016, s.1106-1117.

ŞAHBUDAK, Ercan ve ŞAHİN, Dilek, “Çin’in Dış Ticaret Performansı ve Sektörel Rekabet Gücünün Ölçümü”, **Akademik Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:54, 2016, s.242-257.

ŞAHİN, Dilek, “Faktör Yoğunluğuna Göre Endüstri-İçi Ticaretin Statik Ölçümü: Türkiye Örneği”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı:54, 2016, s.174-187.

ŞAHİN, Hüseyin, **İktisat İlkelerine Bakış**, Ezgi Kitabevi Yayınları, 1.Baskı, Bursa, 1997.

ŞAHİN, Hüseyin, **İktisada Giriş**, Ezgi Kitabevi Yayınları, 7.Baskı, Bursa, 2006.

ŞAHİNLİ, Arif, Mehmet, “Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler ve Rekabet: Türkiye Tarım Sektörü”, **Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt:24, Sayı:3, 2014, s.228-239.

ŞENTÜRK, Mehmet ve ERALP, Anıl, “Türkiye’ye Yönelik Doğrudan Yabancı Yatırımların Dış Ticaret İle Etkileşimi”, **İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:2, 2012, s.20-33.

ŞİMŞEK, Muammer ve KADILAR, Cem, “Türkiye’de Beşeri Sermaye, İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Nedensellik Analizi”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:11, Sayı:1, 2010, s.115-140.

TABAN, Sami ve KAR, Muhsin, “Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Nedensellik Analizi, 1969-2001”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:1, 2006, s.159-182.

TANSU, Önder, “**Türkiye’nin Rekabet Gücünü Artırmada Teşvik Politikaları**”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2003.

TAŞÇI, Hacı, Mehmet ve ERÇAKAR, Emin, Mehmet, “Prebisch- Singer Tezinin Dış Ticaret Hadleri Aracılığıyla Türkiye İçin Test Edilmesi”, **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Cilt:14, Sayı:2, 2016, s.232-249.

TİSK, “**Türkiye’nin Rekabet Gücü (AB Ülkeleri, Japonya ve ABD Karşılaştırmalı)**”, TİSK İnceleme Yayınları 15. Yayın No: 152, Ankara, 1995.

TOPALLI, Nurgün, “Doğrudan Sermaye Yatırımları, Ticari Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye ve Brics Ülkeleri Örneği”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt:17, Sayı:1, 2016, s.83-95.

TÜRKER, Oğuzhan “**Yeni Dış Ticaret Teorileri: Teori ve Uygulama**”, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2002.

TÜRKER, Oğuzhan, “Gümrük Birliği Sonrası Türkiye’nin Dış Ticaretinin Rekabet Gücü”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:32, 2009, s.281-302.

TÜSİAD, “Uluslararası Rekabet Stratejileri: Nanoteknoloji ve Türkiye”, **Rekabet Stratejileri Dizisi**, Sayı:11, 2008, s.1-26.

ULUSOY, Ahmet, **Maliye Politikası**, Derya Kitabevi, 8.Baskı, Trabzon, 2015.

UNAY, Cafer, **Genel İktisat**, Ekin Kitabevi, 2.Baskı, Bursa, 2000.

UNDP, <https://www.undp.org/content/dam/turkey/docs/hdr2016/HDR%202016%20Overview%20TR.pdf>, (Erişim Tarihi: 22.01.2019), 2016.

UTKULU, Utku, “Türkiye’nin Dış Ticareti ve Değişen Mukayeseli Üstünlükler”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:1, 2005, s.1-83.

UTKULU, Utku, **Türkiye’de Dış Ticaretin Gelişimi ve Yapısal Değişim**, Gazi Kitabevi, 2.Baskı, İzmir, 2008.

VERGİL, Hasan ve YILDIRIM, Ertuğrul, “AB -Türkiye Gümrük Birliğinin Türkiye’nin Rekabet Gücü Üzerine Etkileri”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:26, 2006, s.1-21.

WACZIARG, Romain, “Measuring the Dynamic Gains from Trade”, **The World Bank Economic Review**, Vol:15, Issue:3, 2001, p.393-429.

WEF, <http://www3.weforum.org/docs/GCR20172018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>, (Erişim Tarihi: 18.01.2019), 2017.

World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.ZS?view=chart>, (Erişim Tarihi: 03.02.2019), 2017.

WEYMOUTH, Stephen ve FEINBERG, Richard, “National Competitiveness In Comparative Perspective: Evidence From Latin America”, **Latin American Politics and Society Policy Issues**, Vol:53, Issue:3, 2011, s.141-159.

YALÇINKAYA, Mustafa, Hakan, ÇILBANTI, Coşkun, ERATAŐ, Filiz ve HARTOĞLU, Demet, “Açıklanmış Karşılaştırılmalı Üstünlükler Ekseninde Rekabet Gücünün Analizi: Türk-Çin Ticareti Üzerine Bir Uygulama”, **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Sayı:24, 2014, s.41-57.

YAPAR SAÇIK, Sinem, “Büyümenin Bir Kaynağı Olarak Ticari Dışa Açıklık”, **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt:9, Sayı:17, 2009, s.525-548.

YAPRAKLI, Sevda, “Ticari ve Finansal Dışa Açıklık ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Uygulama”, **Ekonometri ve İstatistik Dergisi**, Sayı:5, 2007, s.67-89.

YILMAZ, Bahri, “Turkey’s Competitiveness in the European Union: A Comparison With Five Candidate Countries Bulgaria, The Czech Republic, Hungary, Poland, Romania and The EU15”, **Ezoneplus Working Paper**, Issue:12, Berlin:Freie Universitat, 2003, p.2-20.

YILMAZER, Mine, **Küresel Rekabette Büyüme Dinamikleri**, Nobel Yayın Dağıtım, 1.Baskı, Ankara, 2009.

YURDAKUL, Meryem, Elif, “Türkiye’de İthalatın Gelişim ve İthalatın Yapay Sınır Ağları Yöntemi İle Tahmin Edilebilirliğine Yönelik Bir Analiz”, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2014.

YURTTANÇIKMAZ, Çağlar, Ziya, “**Seçilmiş Ülkelerde Rekabet Gücünün Belirleyicileri ve Büyüme İlişkileri**”, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Erzurum, 2014.

YURTTANÇIKMAZ, Çağlar, Ziya, KABADAYI, Burhan ve EMSEN, Ömer, Selçuk, “Ekonomik Büyüme ve Rekabet Gücü Üzerine Türkiye Analizi”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi**, Sayı:21, 2014, s.21-46.

YÜLEK, Ali, Murat, “İçsel Büyüme Teorileri Gelişmekte Olan Ülkeler ve Kamu Politikaları Üzerine”, **Hazine Dergisi**, Sayı:6, 1997, s.1-15.

EKLER

EK-1: Ülkelerin İhracat ve İthalatlarının GSYH'ye Oranları

Sıralama	Ülkeler	İhracat/GSYİH (%)	İthalat/GSYİH (%)
1	Lüksemburg	223.1	189.8
2	Hong-Kong	188.0	187.1
3	Singapur	173.3	149.1
4	Malta*	136.1	125.4
5	İrlanda	119.9	89.5
6	Vietnam	101.6	98.8
7	Slovak Cumhuriyeti	96.9	93.8
8	Birleşik Arap Emirlikleri	100.4	72.4
9	Belçika	85.8	84.6
10	Macaristan	88.2	80.7
11	Litvanya	80.9	78.1
12	Hollanda	83.0	72.2
13	Slovenya	82.2	72.6
14	Çek Cumhuriyeti	79.8	72.3
15	Estonya	76.5	72.0
16	Gine	42.9	103.9
17	Bahreyn*	74.0	65.6
18	Kongo Demokratik Cumhuriyeti	79.8	58.8
19	Malezya	71.5	64.4
20	Kıbrıs	63.8	67.8
21	Bulgaristan	66.3	64.8
22	Lesoto*	42.2	83.1
23	Kamboçya	60.7	64.2

EK-1: (Devamı)

24	Letonya	61.1	61.0
25	Liberya*	21.4	100.3
26	Tayland*	68.1	53.5
27	İsviçre	65.0	53.9
28	Moğolistan	59.5	57.1
29	Sırbistan	52.4	61.3
30	Moldova	42.5	70.7
31	Gürcistan	50.4	62.2
32	Moritanya	43.2	66.1
33	Mozambik	38.3	70.6
34	Karadağ	41.0	65.2
35	Avusturya	53.9	50.8
36	Polonya	54.3	50.3
37	Yeşil Burun Adaları	39.1	63.9
38	Honduras	43.6	58.9
39	Ukrayna	47.9	54.3
39	Kırgız Cumhuriyeti	35.4	66.8
40	Danimarka	54.5	47.4
41	Hırvatistan	51.3	49.1
42	Tunus	43.8	56.1
43	Mauritius	42.1	55.1
44	Bostvana*	55.1	42.0
45	Nikaragua	41.2	55.4
46	Kuveyt*	48.2	46.4
47	Ürdün	35.6	57.0
48	Azerbaycan	48.7	42.0
49	Gana	39.9	50.7
50	Katar*	47.5	41.6

EK-1: (Devamı)

51	Ermenistan	38.1	50.4
52	İzlanda	46.1	42.0
53	Panama*	41.4	45.9
54	İsveç	45.4	41.7
55	Bosna Hersek	36.0	51.0
56	Almanya	47.0	39.5
57	Brunei Darussalam	49.6	35.6
58	Romanya	41.4	43.6
59	Portekiz	42.7	41.9
59	Paraguay	41.8	42.8
60	Namibya	36.7	47.5
61	Fas	36.8	46.7
62	Kore	43.1	37.7
63	Benin	30.9	48.5
63	Sierro Leone	24.9	54.5
64	Arnavutluk	31.5	46.6
65	Meksika	37.9	39.7
66	Jamaika	31.5	45.5
67	Umman	41.2	35.6
68	Finlandiya	38.5	38.2
69	Lao PDR	34.3	41.5
70	Haiti	18.8	56.5
71	Madagaskar	35.4	39.0
72	Butan	26.0	48.0
73	Çad	33.9	39.7
74	El Salvador	27.6	44.9
75	Zambiya	35.2	36.4
76	Filipinler	30.6	40.1
77	Lübnan	23.6	46.4
78	Senegal	27.0	42.8

EK-1: (Devamı)

79	Norveç	36.2	33.1
80	Kosta Rika	34.2	33.4
81	Yunanistan	33.2	34.3
82	İspanya	34.3	31.4
83	Malawi	29.2	36.2
84	Kanada	30.9	33.2
85	Mali	22.1	41.1
86	Fransa	30.9	32.0
87	Suudi Arabistan	33.5	28.1
88	Birleşik Krallık	30.2	31.3
88	Zimbabwe	24.1	37.4
89	Gambiya	20.8	40.0
90	Cezayir	24.0	36.3
90	Kazakistan*	31.8	28.5
91	İtalya	31.2	28.2
92	Güney Afrika	29.8	28.4
93	İsrail	29.2	27.6
94	Tacikistan	15.7	40.9
95	Şili	28.7	27.0
96	Türkiye	24.8	29.3
97	Yeni Zellanda	26.9	26.5
98	Dominik Cumhuriyeti	24.8	28.1
99	Nepal	9.8	42.0
100	Ruanda	18.2	32.8
100	Sri Lanka	21.9	29.1
101	Peru	24.3	22.6
102	Rusya Federasyonu	26.0	20.7
103	İran	23.8	22.3

EK-1: (Devamı)

104	Guatemala	18.8	26.9
105	Mısır	16.3	28.5
106	Uganda	18.5	25.9
107	Avustralya	21.8	21.4
108	Tanzanya*	19.6	22.7
109	Ekvador	20.8	21.3
110	Hindistan	18.9	21.8
111	Uruguay	21.6	18.4
112	Endonezya	20.4	19.2
113	Kenya	13.9	25.5
114	Burundi*	6.2	31.9
115	Çin	19.8	18.0
116	Kamerun	17.0	20.0
117	Bangladeş	15.0	20.3
118	Kolombiya	14.8	20.1
119	Japonya	17.7	16.7
120	Yemen*	3.6	30.0
121	Etiyopya	7.7	23.7
122	Amerika Birleşik Devletleri	12.1	15.0
123	Pakistan	8.2	17.6
124	Arjantin	11.2	13.8
125	Brezilya	12.6	11.6
126	Nijerya*	9.2	11.5

ÖZGEÇMİŞ

Hasibe Nüget KEYİF 8 Ekim 1994 yılında Samsun'da doğdu. İlkokul ve lise öğrenimini Samsun'da tamamladı. Lisans eğitimini 2012-2016 yılları arasında Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nde tamamladı. 2016 yılında Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisans eğitimine başladı.

